

**Projekt Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a
kulturní identity – NAKI**

Metodika péče o umělecky ztvárněnou kulturní krajinu

Zdeněk Novák

Praha 2017

Odborná metodika Národního zemědělského muzea, s. p. o.

Metodika Národního zemědělského muzea vznikla v rámci výzkumného projektu Kulturní krajina jako prostor pro společenskou reprezentaci a relaxaci vybraných aristokratických rodů v období od 17. do počátku 20. století (kód DF13P01OVV01), financovaného z Programu aplikovaného výzkumu a vývoje Národní a kulturní identity (NAKI) ministerstva kultury České republiky.

Certifikovaná metodika

Předkladatel výsledku:

Národní zemědělské muzeum, s. p. o., Kostelní 44, 170 00 Praha 7

Řešitel (autor):

Ing. Zdeněk Novák

Oponenti metodiky:

Doc. Ing. Matouš Jebavý, Ph.D., Česká zemědělská univerzita v Praze
Jan Hendrych, ASLA, České vysoké učení technické v Praze

© Národní zemědělské muzeum

OBSAH

1. Vstupní údaje	... str. 4
1.1 Výzkumná aktivita	... str. 4
1.2 Cíl metodiky	... str. 4
1.3 Vlastní popis metodiky	... str. 4
1.4 Využití metodiky	... str. 5
1.5 Zdůvodnění novosti postupu	... str. 5
1.6 Popis uplatnění certifikované metodiky, informace pro koho je určena a jakým způsobem bude uplatněna	... str. 5
2. Úvod do řešené problematiky	... str. 6
3. Doporučené postupy	... str. 9
3.2 Identifikace skladebních hmotných prvků umělecky ztvárněné kulturní krajiny (pasport)	... str. 10
3.3 Identifikace kompozice umělecky ztvárněné kulturní krajiny	... str. 29
3.4 Stanovení aktuálních hodnot umělecky ztvárněné kulturní krajiny	... str. 31
3.5 Návrh péče o umělecky ztvárněnou kulturní krajinu	... str. 36
3.5.1 Územní plánování	... str. 36
3.5.2 Obnova a údržba	... str. 37
4. Důvodová zpráva k Metodice péče o umělecky ztvárněnou kulturní krajinu	... str. 38
Ad 4.1 Identifikace umělecky ztvárněné kulturní krajiny	... str. 38
Ad 4.2 Identifikace skladebních prvků umělecky ztvárněné kulturní krajiny (pasport)	... str. 41
Ad 4.3 Identifikace kompozice umělecky ztvárněné kulturní krajiny	... str. 41
Ad 4.4 Stanovení aktuálních hodnot umělecky ztvárněné kulturní krajiny	... str. 47
Ad 4.5 Návrh péče o umělecky ztvárněnou kulturní krajinu	... str. 56
Ad 4.5.1 Územní plánování	... str. 56
Ad 4.5.2 Obnova a údržba	... str. 56
5 Závěr	... str. 57
6. Seznam použité a související literatury	... str. 58
7. Seznam publikací, které předcházely metodice a byly publikovány	... str. 60

1. Vstupní údaje

1.1 Výzkumná aktivita

Ministerstvo kultury České republiky dlouhodobě podporuje projekty studujících národní kulturní bohatství z různých oblastí lidské tvorby. Z programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI) ministerstva kultury je financován projekt vedený pod kódem DF DF13P01OVV01 s názvem Kulturní krajina jako prostor pro společenskou reprezentaci a relaxaci vybraných aristokratických rodů v období od 17. do počátku 20. století. Projekt svým zaměřením odpovídá aplikovanému výzkumu v oboru AL – Umění, architektura, kulturní dědictví a naplňuje tematické priority č. 1.1 – Nemovitě kulturní dědictví a 1. 4. Území s kulturně historickými hodnotami.

1.2 Cíl metodiky

Cílem metodiky je vytvoření souborného návodu využitelného při komplexní péči o umělecky ztvárněnou kulturní krajinu za využití aktuálně platné národní legislativy a mezinárodních dokumentů. Vzhledem k tomu, že v průběhu řešení projektu (2012–2017) byly již publikovány metodiky svým obsahem příbuzné, je tato metodika považována za tzv. metametodikou, která sesazuje funkční části metodik do komplexního a logického rámce a některá témata dále rozpracovává.

1.3 Vlastní popis metodiky

Metodika je strukturována do sedmi kapitol, z nichž některé jsou dále členěny do podkapitol. Na vstupní údaje navazuje obecný úvod vymezující řešenou problematiku. Jádro dokumentu představuje kapitola nazvaná "DOPORUČENÉ POSTUPY". Zaměřena je na problematiku péče o umělecky ztvárněnou kulturní krajinu. Jednotlivé kapitoly pojednávají o identifikaci kompozice umělecky ztvárněné kulturní krajiny včetně stanovení aktuálních hodnot těchto krajin. Proces péče o toto kulturní dědictví je zasazen do kontextu územního plánování. Zmíněn je fyzický proces obnovy a údržby umělecky ztvárněné kulturní krajiny ve vazbě na již vydané metodické materiály. Následuje důvodová zpráva k metodice, závěr a závěrečné kapitoly věnované literárním zdrojům.

Autorem textů metodiky je Ing. Zdeněk Novák, státní tajemník ministerstva kultury, který se mimo jiné dlouhodobě věnuje problematice péče o umělecky ztvárněnou kulturní krajinu ČR.

1.4 Využití metodiky

Metodický postup nachází uplatnění v péči¹ o specifický segment kulturního dědictví, kterým je komponovaná kulturní krajina. Zvláště pak při analýzách a interpretacích kompozice umělecky ztvárněné kulturní krajiny a při identifikaci hodnot těchto krajin. Dále pak při posuzování záměrů v plošně chráněných kulturních krajinách.

Využitelná je rovněž při přípravě návrhů na prohlášení území za památkovou zónu (krajinou památkovou zónu) dle zákona č. 20/1987 Sb. o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů.

1.5 Zdůvodnění novosti postupu

Předkládaná metodika vznikla jako výstup projektu, který realizoval kolektiv zaměstnanců Národního zemědělského muzea a Národního památkového ústavu v letech 2013–2017. Při zpracování žádosti nebyly autorskému kolektivu dostupné informace o tom, že souběžně vznikají metodiky zaměřené na řešenou nebo obdobnou oblast péče o kulturní dědictví. V průběhu zpracování projektu byla postupně publikována řada metodik, kterým je dále věnována pozornost. Předkládaná metodika je proto tzv. metametodikou, jež sesazuje funkční metodiky, respektive jejich části, do komplexního logického rámce. Převzaté části metodiky jsou v následujícím textu uvedeny uvozovkami a odlišeny kurzívou. Výsledek poskytuje dosud nepublikovaný návod, jak při péči o umělecky ztvárněnou kulturní krajinu postupovat.

1.6 Popis uplatnění certifikované metodiky, informace pro koho je určena a jakým způsobem bude uplatněna

Metodika je určena zejména odborným pracovníkům odborné organizace státní památkové péče (Národní památkový ústav), kteří dle zákona č. 20/1987 Sb. o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů ovlivňují správní rozhodnutí v oblasti péče o komponované kulturní krajiny v rámci statutu plošně chráněných území – památkových zón. Využitelná je také pro projektanty, kteří se zabývají projektováním krajinářských úprav. Praktické uplatnění najde i v okruhu vlastníků a správců nemovitostí, které leží v plošně chráněných krajinách celých ČR. V neposlední řadě je využitelná posluchači zahradně-krajinářských oborů vysokých škol jako studijní materiál rozšiřující povědomí o umělecky ztvárněné kulturní krajině, o možnostech jejich studia a o problematice péče o ně.

¹ Pojem péče je nutno chápat v širších souvislostech jako pojem pojímající v sobě také celý proces obnovy, nikoli pouze údržbu (konzervaci) díla, jak je mnohdy mylně vykládáno.

2. Úvod do řešené problematiky

Termín **kulturní krajina** je nutno považovat za termín odborný, k němuž po mnohaleté diskusi dospěly vůdčí autority oboru (World Heritage Center UNESCO). V České republice se kulturní krajina nachází všude, od vrcholu Sněžky po soutok Dyje s Moravou, tzv. divoká příroda se na našem území nevyskytuje². Proto i krajina, která má přímý vztah k historickým osobnostem či událostem, dokládá způsob zemědělského hospodaření a organizace území. Např. kulturní krajina Babiččina údolí je krajinou, která se stala slavnou a navštěvovanou díky románu Boženy Němcové Babička, je to tedy krajina, která má přímý vztah k významné osobnosti a k románovému příběhu. Díky tomu, že byla po II. světové válce přizpůsobena návštěvnickému provozu a doplněna výtvarnými díly, však patrně není dokladem oné zemědělsky a voluptuórově užívané krajiny, kterou Božena Němcová jako dítě zažila, ale spíše takové, jakou si v románu vysnila. Obdobně všechna chráněná bojiště byla v době oněch slavných bitev³ obdělávanou zemědělskou krajinou. Česko je jednou z prvních zemí, jejíž právní řád umožňuje chránit kulturní krajinu.

Kulturní krajina je nejsložitější součástí národního kulturního dědictví, protože jde o statek nadmíru komplexní, v kulturní krajině lze nalézt vše. Proto se nástroje a metody efektivní péče o ni dosud hledají. Richard Wagner použil termín Gesamtkunstwerk⁴ při popisu řecké tragédie k označení totálně propojeného uměleckého díla, Hans Sedlmayr tento termín rozvinul a pod pojmem „Übergesamtkunstwerk“ označuje přírodně krajinářský park německé školy (u nás např. Lednický nebo Průhonický park). Podobně lze označit komponovanou kulturní krajinu (Lednicko-valtický areál), jež je složena jak z živých prvků (rostliny, živočichové), tak z prvků neživých, zejména uměleckých (sochy, památníky, chrámy, atd.) a je ožívována různými aktivitami, včetně uměleckých (divadlo, koncert, parforsní hon). Na prvním místě mezi hodnotami kulturní krajiny stojí její krása. Protože jde o termín subjektivní a protože je komponovaná kulturní krajina nejkomplexnějším uměleckým dílem, objeví tam „svou“ krásu každý.

V průběhu zpracování projektu byly v letech 2014–2016 postupně publikovány metodiky:

Metodika identifikace komponovaných krajin, Brno: Mendelova univerzita, Zahradnická fakulta, Ústav plánování krajiny 2014, dostupné na

http://web2.mendelu.cz/zf_563_krarch/1.2.1_METODIKA-identifikace-komponovanych-krajin/Certifikovana_Metodika-identifikace-komponovanych-krajin_komplet.pdf

Metodika tvorby standardizovaného záznamu krajinné památkové zóny, Národní památkový ústav, 2014, dostupné na

<http://www.kpz-naki.cz/images/dokumenty/PUBLIKACE/2014/metodika%20kpz%20final.pdf>

Metodika hodnocení vlivů na krajinné památkové zóny, Národní památkový ústav, 2015, dostupné na

http://www.kpz-naki.cz/images/dokumenty/PUBLIKACE/2015/metodika_hodnoceni_vlivu_na_kpz/metodika.pdf

² „Divoká příroda“ se vyskytuje všude tam, kde se uplatňují zákony přirozeného vývoje společenstev, tedy např. na rumišťích, do fáze biomu se však zpravidla nedostane.

³ Např. bojiště bitvy u Slavkova

⁴ Termín se termín objevuje v TRAHNDORFF, Eusebius: Aesthetik oder Lehre von der Weltanschauung und Kunst, Berlin 1827, dostupné na

https://books.google.cz/books?id=h54vAAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Metodika monitoringu stavu krajinné památkové zóny, Národní památkový ústav, 2015, dostupné na http://www.kpz-naki.cz/images/dokumenty/PUBLIKACE/2015/metodika_monitoringu_stavu_kpz/metodika.pdf

Metodika plánů ochrany krajinných památkových zón, Národní památkový ústav, 2015, dostupné na http://www.kpz-naki.cz/images/dokumenty/PUBLIKACE/2015/metodika_planu_ochrany_kpz/metodika.pdf

Metodika mapování, evidence, dokumentace, péče a ochrany významných alejí a jejich dřevin, Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i., 2015, dostupné na http://invenio.nusl.cz/record/201442/files/nusl-201442_1.pdf

Stavebně-historický a archeologický průzkum a hodnocení stavebních, technických a uměleckých objektů v památkách zahradního umění, Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i., 2015, dostupné na http://www.venkovskazelen.cz/soubory/Zahrady_parky/metodika_Pesta_a_kol_2015.pdf

Evidence a hodnocení vegetačních prvků v památkách zahradního umění, Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i., 2015, dostupné na http://www.venkovskazelen.cz/soubory/Zahrady_parky/metodika_Bulir_a_kol_2015.pdf

Archeologický průzkum památek zahradního umění, Národní památkový ústav, 2015, ISBN978-80-7480-030-6

Trávníky a květnaté louky v památkách zahradního umění, Národní památkový ústav, 2015, ISBN 978-80-7480-031-3

Cesty s nestmeleným povrchem v památkách zahradního umění, Národní památkový ústav, 2015, ISBN978-80-7480-033-7

Architektonicko-historický průzkum památky krajinařské architektury, Mendelova univerzita, Zahradnická fakulta, 2015, dostupné na http://www.nczk.cz/useruploads/files/METODIKA%20AHP_KrejcirikPavlackaPejchal_s_c.pdf

Metodika pasportizace památek zahradního umění, Národní památkový ústav, 2015, dostupné na <http://www.nczk.cz/useruploads/files/Methodika%20pasportizace.pdf>

Metodika prostorové analýzy památek zahradního umění, Národní památkový ústav, 2015, dostupné na <http://www.nczk.cz/useruploads/files/Methodika%20prostorov%C3%A9%20anal%C3%BDzy.pdf>

Metodika identifikace hodnot památek zahradního umění, Národní památkový ústav, 2015 dostupné na <http://www.nczk.cz/useruploads/files/Methodika%20identifikace%20hodnot%20PAZU.pdf>

Management plán ochrany památkových hodnot památek zahradního umění, Národní památkový ústav, 2015 dostupné na <http://www.nczk.cz/useruploads/files/Methodika%20management%20plan.pdf>

Péče o dřeviny a jejich zachování v památkách zahradního umění, Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i., 2016, dostupné na http://www.venkovskazelen.cz/soubory/Zahrady_parky/metodika_Velebil%20a%20kol_2016.pdf

Péče o bylinné patro v památkách zahradního umění, Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i., 2016, dostupné na http://www.venkovskazelen.cz/soubory/metodika_byliny_pro_web.pdf

Prosazování ochrany kulturních hodnot v procesech územního plánování – územní plán, Praha 2016, ISBN 978-80-7502-146-5, dostupné na <http://www.knihyleges.cz/prosazovani-ochrany-kulturnich-hodnot-v-procesech-uzemniho-planovani>

Prosazování ochrany kulturních hodnot při ochraně dřevin rostoucích mimo les, Praha 2016, ISBN 978-80-7502-145-8, dostupné na <http://www.knihyleges.cz/prosazovani-ochrany-kulturnich-hodnot-pri-ochrane-drevin-rostoucich-mimo-les>

Metodika koncepce uspořádání krajiny pro ochranu a obnovu kulturních, historických a přírodních hodnot území, Mendelova univerzita v Brně 2015, ISBN 978-80-7509-407-0, dostupné na http://web2.mendelu.cz/zf_563_krarch/1.2.2_Metodika-koncepce-usporadani-krajiny/Certifikovana_Metodika-koncepce-usporadani-krajiny_komplet.pdf

Předkládaná metodika je proto tzv. metametodikou, jež sesazuje funkční metodiky, respektive jejich části, do komplexního logického rámce, jak již bylo uvedeno výše.

Vzhledem k tomu, že se v odborné literatuře zamlžuje pojem **kompozice**, je vedle rámce návodu hlouběji rozpracována otázka kompozice umělecky ztvárněné kulturní krajiny.

3. Doporučené postupy

3.1 Identifikace umělecky ztvárněné kulturní krajiny

Umělecky ztvárněnou kulturní krajinou je **krajina jednoznačně komponovaná, původně hospodářsky organizovaná krajina, později komponovaná, ale tak významně, že kompozice a její důsledek – krása krajiny – je v očích veřejnosti důležitější než organizace krajiny; zahrnuje zahradní a parkové krajiny založené z estetických důvodů, které jsou často spojené s náboženskými nebo jinými monumentálními stavbami a soubory, hospodářské složky krajiny se stávají aktivními prvky její kompozice.**

Umělecky ztvárněnou kulturní krajinu identifikujeme podle Metodiky identifikace komponovaných krajin, Brno: Mendelova univerzita, Zahradnická fakulta, Ústav plánování krajiny 2014, dostupné na http://web2.mendelu.cz/zf_563_krarch/1.2.1_METODIKA-identifikace-komponovanych-krajin/Certifikovana_Metodika-identifikace-komponovanych-krajin_komplet.pdf .

Z hlediska budoucí péče preferujeme postup od objektu in situ k ověření in fondo, nikoli naopak. Pokud totiž při zkoumání kulturní krajiny narazíme na projevy vůle, která krajinu organizovala pomocí prvků popsaných v části Identifikace skladebných prvků umělecky ztvárněné kulturní krajiny (pasport) a následně ověříme ve fondech, že se o umělecky ztvárněnou kulturní krajinu skutečně jedná, je její uchování v autentické podobě možné. V opačném případě, pokud existuje historický plán nerealizovaných úprav umělecky ztvárněné kulturní krajiny, jeho realizace není naplněním cílů systému péče o kulturní dědictví, ale vytvořením nového díla. Např. vstup do zámku Valtice byl na přelomu 80. a 90. let 20. století nově upraven. Přitom byly interpretovány archívni doklady (nikdy nerealizované projekty a záměry) bez ohledu na vše, co se následně v této části kulturní krajiny odehrávalo. Přestože nové úpravě nelze upřít vysokou estetickou hodnotu, patrně navždy zničila možnost obnovit jedinečné originální umělecké řešení napojení knížecího sídla na město a okolní krajinu ve velmi komplikované urbanistické situaci.

Uvedená metodika odkazuje na mapové zdroje na portálu <http://oldmaps.geolab.cz/>, popř. na letecké fotografie na portálu <http://kontaminace.cenia.cz/>. Doporučuje se využít i zdroje <http://mapire.eu/en/>. Jednoduché porovnání existujícího stavu krajiny dostupné např. na <https://www.google.cz/maps/> (Earth) nebo <https://mapy.cz/letecka> se stavem zachyceným na historických mapách poskytne základní informaci o předmětné kulturní krajině.

3.2 Identifikace skladebných hmotných prvků umělecky ztvárněné kulturní krajiny (pasport)

Každou kulturní krajinu tvoří hmotné součásti, které vytvářejí záměrné či nahodilé⁵ vztahy. Pokud jde o vztahy záměrné, jde o krajinu uspořádanou. Typickým příkladem je uspořádání pluzžiny nebo organizace rybníční soustavy.

Je-li cílem uspořádání krajiny vytvoření uměleckého díla, jde o krajinu komponovanou neboli umělecky ztvárněnou. Pak a jenom tehdy můžeme mluvit o kompozici krajiny.

K identifikaci skladebných hmotných prvků umělecky ztvárněné kulturní krajiny využijeme Metodiku tvorby standardizovaného záznamu krajinné památkové zóny (i v případě, že se jedná o potenciální krajinnou památkovou zónu), a to její část

„5.3 Pokyny pro naplňování standardizovaného záznamu o KPZ

Obsah standardizovaného záznamu – evidenčního listu – je třeba připravit s vědomím dlouhodobé platnosti informací. Při zpracování standardizovaného záznamu je proto třeba disciplinovaně dodržovat terminologickou logiku a při stylizaci textu se vyhýbat beletristickým formám i emotivně podbarveným adjektivům. Stejně tak je žádoucí text abstrahovat od pomíjivých nebo dvojznačných výrazů. Standardizovaný záznam o KPZ sestává z osmi tematických oddílů, označených velkými písmeny, vnitřní strukturu určují průběžně číslované body, jejichž obsahová náplň odpovídá věcné povaze příslušných tematických skupin. Sestava oddílů je volena tak, aby odlišila fakta transportovaná do standardizovaného záznamu nezávisle na zpracovateli od obsahové náplně, která představuje vlastní odborný vklad zpracovatele. Tematický oddíl A) váže na dokument o vyhlášení KPZ a je určen pro základní údaje počínaje názvem přes evidenční číslo až po dokument o prohlášení.

Tematické oddíly B) a C) jsou věnovány administrativním údajům a lokalizaci. Vzhledem k jejich povaze budou do standardizovaného záznamu o KPZ generovány přímo z IISPP. Metodika vychází z předpokladu, že provázání aplikací IISPP postupně zkvalitní natolik, aby generování příslušných údajů umožnilo a při naplňování standardizovaného záznamu o KPZ je nebylo nutné mechanicky vypisovat. Základ automatického exportu údajů tvoří vektorizovaná hranice KPZ v mapovém projektu oborového GIS. Tyto vektorové hranice byly digitalizovány s přesností katastrálních map v rámci odborné činnosti útvarů evidence, dokumentace a informačních systémů NPÚ v období 2010–2012. Protože popis hranice při vyhlásování v období 1992–2002 byl založen na mapách větších měřítek a MK detail katastrální mapy nevyžadovalo, bylo na mnoha místech nutné katastrální detaily ověřit a interpretovat. Pro vlastní výkon státní správy na základě památkového zákona je přesnost ve vztahu ke katastrální mapě nezbytná. Hranice vektorizovaná v prostředí GIS je předpokladem automatického zobrazení informací o tom, na území kterých krajů, obcí, částí obcí a katastrálních území se KPZ rozkládá. Díky provázanosti aplikací IISPP dojde k automatickému propojení s údaji o orgánech státní správy, územně příslušných pro výkon státní památkové péče (obec s rozšířenou působností – ORP).

Tematické oddíly D) a E) představují oborově stěžejní část standardizovaného záznamu o KPZ. Tematický oddíl D) je určen pro základní věcné a odborně velmi významné údaje o KPZ, které obsahují charakteristiku krajiny včetně přírodních poměrů, podávají informaci o historickém vývoji a kulminují

⁵ Nahodilé z lidského hlediska, při bližším zkoumání se zjistí, že i ve zdánlivě chaotickém společenstvu vládne řád.

popisem a fotodokumentací současného stavu a charakteristických dochovaných jevů. V tematickém oddílu D) je kladen důraz na pregnantní vyjádření předmětu památkové ochrany a pamatováno je i na významné komponenty nebo součásti s kulturně-historickými informacemi, které sice zanikly, ale jsou známé a důležité. Ve vazbě na ÚSKP jsou pak v této tematické skupině zmíněny národní kulturní památky (NKP), kulturní památky (KP) památkové rezervace a památkové zóny sídelního typu (PR, PZ) a jejich ochranná pásma (OP NKP, OP KP, OP PR a OP PZ). Dále jsou v této tematické skupině uvedeny ostatní architektonicky cenné stavby nebo ostatní historicky významné objekty a významné krajinné dominanty, definované na základě pojmů uvedených v terminologickém slovníku. Kromě základních přírodních charakteristik a vybraných geografických údajů je do standardizovaného záznamu o KPZ zařazen samostatný tematický oddíl F) věnovaný zájmům státní ochrany přírody. Předpokládá se převzetí dat z resortu MŽP s tím, že údaje o zvláště chráněných územích přírody, chráněných územích Natura 2000 a památných stromech budou přejímána z Ústředního seznamu ochrany přírody (ÚSOP) a údaje o přírodních parcích a VKP z odborů životního prostředí územně příslušných obcí s rozšířenou působností (ORP). Standardizovaný záznam je koncipován jako ucelený dokument. Informace o dostupné literatuře a dokumentaci k jednotlivým KPZ jsou soustředěny do tematického oddílu G) s tím, že u dokumentace se předpokládá i uvedení místa uložení.

Závěrečný tematický oddíl H) soustřeďuje technické a zpracovatelské informace, které zahrnují počet stran, údaje o zpracovateli (zpracovatelích) a záznam o aktualizaci. Zpracování standardizovaného záznamu o KPZ tedy zahrnuje transport údajů z IISPP, GIS a ÚSOP a odbornou práci, která se soustředí na jasné, věcné a vyčerpávající informace o území KPZ. Pro dosažení shodného přístupu platí při naplňování jednotlivých rubrik v rámci příslušných tematických oddílů následující zásady a pokyny:

A) ZÁKLADNÍ ÚDAJE

1. Název KPZ

Jedná se o název podle příslušného předpisu, jímž byla KPZ vyhlášena. Lze uvést i další, např. zkrácený a v praxi stabilizovaný pojem či zkratku (například "LVA" pro „Lednicko-valtický areál“)

2. Evidenční/rejstříkové číslo

Jde o evidenční/rejstříkové číslo, pod nímž je KPZ vedena v Ústředním seznamu kulturních památek ČR (dále jen „ÚSKP“). Přehled prohlášených KPZ a jejich rejstříkových čísel je uveden v příloze 7.1, která je součástí metodiky.

3. Platný právní předpis o prohlášení KPZ

Jedná se o plný název právního předpisu, jímž byla KPZ prohlášena. Na kopii právního předpisu, uloženou v MIS, lze odkázat identifikátorem dokumentu v MIS. Obdobně lze odkázat na kopie mapových příloh právního předpisu.

B) ADMINISTRATIVNÍ A ÚZEMNÍ ÚDAJE

Jde o základní administrativní údaje automaticky generované z obecného oborového informačního systému. Do doby plné funkčnosti aplikace Památkový katalog je potřebné údaje vypsát mechanicky.

4. Kraj (kraje)

Kraj je územní celek se samosprávnými kompetencemi. V České republice je 14 samosprávných krajů (Praha, Středočeský, Jihočeský, Plzeňský, Karlovarský, Ústecký, Liberecký, Královéhradecký, Pardubický, Vysočina, Jihomoravský, Zlínský, Olomoucký a Moravskoslezský). V evidenčním listu se uvede název samosprávného kraje (krajů).

5. Okres (okresy)

Okres je územněsprávní jednotka středního stupně, menší než kraj a větší než obec. S účinností od 31. 12. 2002 sice v rámci reformy územní správy skončila účinnost okresních úřadů, obvody okresů jsou ale zachovány pro agendové a statistické potřeby nejrůznějších státních agend a jsou udržovány i v informačním systému státní památkové péče. V evidenčním listu se uvede název okresu (okresů) podle konkrétní situace.

6. Obec (obce) s rozšířenou působností (ORP)

Jedná se o obec s rozšířenou působností státní správy, včetně základní působnosti na úseku státní památkové péče (s výjimkou obnovy národních kulturních památek). ORP rovněž mají významné kompetence na úseku státní ochrany přírody a krajiny, nejde-li o ZCHÚ. Územní rozsah jejich rozšířené působnosti vymezují správní obvody. Obecními úřady obcí s rozšířenou působností jsou městské úřady nebo magistráty, protože všechny obce s rozšířenou působností jsou města. V evidenčním listu se uvede název správního obvodu (obvodů) obce s rozšířenou působností.

7. Obec s pověřeným obecním úřadem (POÚ)

Jde o obec, jejíž obecní úřad vykonává v rámci přenesené působnosti státní správu v určitých agendách na vymezeném území. Pokud zákon nestanoví jinak, rozhoduje pověřený obecní úřad ve správním řízení o právech a právech stanovených povinnostech fyzických a právnických osob v prvním stupni. Z hlediska péče o KPZ mají například významné kompetence pro významné krajinné prvky a památné stromy. Obce s POÚ rovněž vykonávají působnost stavebního úřadu; ty jsou však i v dalších vybraných obcích. Většina obcí s pověřeným obecním úřadem jsou města nebo městyse. V evidenčním listu se uvede název správního obvodu (obvodů) obce s pověřeným obecním úřadem.

8. Obec (obce)

Obec je základní jednotka veřejné správy. Pravomoc plnit vedle samosprávných funkcí i vymezené úkoly státní správy je jí, jakožto územní veřejnoprávní korporaci, svěřena zákonem, a to v míře podle stupně (též typu) obce. Odstupňování obcí z hlediska podílu na státní správě je nastaveno tak, že obcí I. stupně je každá obec, obcí II. stupně je obec s pověřeným obecním úřadem a obcí III. stupně obec s rozšířenou působností. Z hlediska péče o krajinu mají obce I. stupně s výjimkou ZCHÚ kompetence například k povolování kácení dřevin, uložení náhradní výsadby a vedení přehledu pozemků vhodných k náhradní výsadbě. V evidenčním listu se uvedou názvy všech obcí, na jejichž území KPZ zasahuje.

9. Část (části) obce

Část obce (v tradiční terminologii osada) je evidenční územní jednotka tvořená objekty evidovanými samostatnou řadou domovních (popisných i evidenčních) čísel. Od přelomu 20. a 21. století jsou části obce rovněž definovány hranicemi. V evidenčním listu je třeba uvést název všech částí obce (obcí), na jejichž území KPZ zasahuje, a to v uspořádání podle příslušnosti k obcím.

10. Katastrální území

Katastrální území je územní technická jednotka, kterou tvoří soubor nemovitostí, místopisně uzavřený a evidovaný jako celek v katastru nemovitostí. Pozemky označované jako parcely jsou v katastru nemovitostí číslovány buď ve dvou řadách (parcely stavební a pozemkové), nebo v řadě jediné. V evidenčním listu je třeba uvést názvy všech katastrálních území, na nichž se KPZ rozkládá. Seznam dotčených parcel se vzhledem k rozloze KPZ v rámci administrativních údajů nevyepisuje (šlo by o tisíce parcel, jejichž výčet se navíc může měnit při dělení parcel nebo realizaci komplexních pozemkových úprav).

C) LOKALIZACE

11. Orientační zobrazení KPZ v území ČR (mapka)

Pozice jednotlivých KPZ na území ČR bude vyznačena v jednotné podkladové mapce se schematickým zobrazením hranic samosprávných krajů. Příslušná KPZ bude v této mapce označena zeleným bodem a názvem.

12. Rozsah KPZ se znázorněním katastrálních území

Jednotlivé KPZ budou dokumentovány mapou se zeměpisnými souřadnicemi, v níž jsou vyznačeny hranice obcí, katastrálních území, popřípadě i částí obce. Jako podklad bude použit výřez z topografické mapy s uvedením copyrightu (ČÚZK). Měřítko mapky bude grafické, reálná velikost měřítko při tiskové straně A4 zvolena optimálně dekadicky v rozmezí 1:10000 až 1:75000.

13. Plošná rozloha

Uvede se informace o celkové ploše území KPZ v hektarech s převodem na km². Údaj se zjistí odečtem z geografických informačních systémů (GIS), jako plocha polygonu vymezeného hranicí KPZ.

14. Nadmořská výška

Nadmořská výška determinuje nejen historický vývoj osídlení, ale díky odlišnému potenciálu nížiny a vrchoviny i formování komponovaných krajin. Z toho důvodu má smysl sledovat nadmořskou výšku KPZ, případně i její vertikální členitost. Orientační údaje o hodnotě nejnižšího a nejvyššího místa, případně dalších výškově významných bodů, lze většinou zjistit z topografických map. Přesnou představu o výškovém členění KPZ podává digitální model terénního reliéfu. Standardním postupem jsou v GIS nástroje prostorové (zonální) statistiky. Pomocí nich lze vypočítat minimální, maximální nebo průměrnou (aritmetický průměr) nadmořskou výšku. Dále se ve stejném kroku obvykle počítá i směrodatná odchylka a rozpětí nadmořských výšek, které popisuje výškovou členitost. Čím větší takové rozpětí je, tím výraznější jsou změny nadmořské výšky na území sledované plochy. Nejdůležitějším parametrem je podrobnost použitého digitálního modelu terénního reliéfu (DEM). Například volně dostupný DEM od firmy Gisat s. r. o. má rozlišení 100 metrů. To znamená, že jedna buňka rastrového DEM má hranu 100 metrů. Výsledek je připoužití takového modelu velmi hrubý, obecně platí, že je vhodné použít nejpodrobnější DEM, jaký je dostupný.

V programu ArcGIS lze využít nástroj Zonal Statistics as table. Je součástí sady nástrojů Spatial Analyst Tools / Zonal, jako vstup se použije vektorová vrstva polygonů definujících plochu jednotlivých KPZ. Dalším vstupem je pak rastrový DEM, který reprezentuje nadmořské výšky. Výstupem je pak tabulka, kde je ke KPZ přiřazena průměrná, minimální a maximální nadmořská výška, její směrodatná odchylka hodnot a rozpětí. Pro stávající KPZ byl přehled vytvořen hromadně a je uveden v příloze 6.2 této metodiky, při prohlášení dalších KPZ lze postupovat výše uvedeným způsobem.

D) ZÁKLADNÍ VĚCNÉ ÚDAJE O KPZ

15. Celková charakteristika krajiny včetně přírodních poměrů

Jde o základní souhrnnou informaci o KPZ, v níž se ozřejmí poloha v rámci České republiky. Možný je odkaz na nejbližší větší město, zmínit lze i vztah k jiným větším městům nebo vesnicím, pokud je to z hlediska příslušné KPZ důležité či přínosné. Následuje stručný popis přírodních poměrů: geomorfologie (s povinným uvedením geomorfologického okrsku a celku), půdních poměrů a klimatu, doplněný informací o současném využívání krajiny, včetně míry zachovalosti jejích přírodních hodnot. Dále se uvede základní charakteristika KPZ z hlediska typologie sídel (měst, vesnic, popř. samot), jejich četnosti a v obecné rovině i podílu na hodnotách KPZ. Na tuto charakteristiku naváže sdělení o významných dochovaných a vizuálně patrných součástech a jevech, jejichž existence bude následně rozvedena v tematických oddílech E) a F). Doporučená délka celkové charakteristiky 300–500 slov.

Při popisu přírodních poměrů se doporučuje použít následující zdroje: Ústřední seznam ochrany přírody (ÚSOP): <http://drusop.nature.cz/>

HRNČIAROVÁ, T., MACKOVČIN, P., ZVARA, I. et al. (2009): Atlas krajiny České republiky = Landscape atlas of the Czech Republic [kartografický dokument]. – Ministerstvo životního prostředí České republiky, Praha; Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, Průhonice, 331 s.
Geomorfologie

Nejefektivnějším řešením je zobrazení hranic geomorfologických jednotek v GIS formou mapové služby v rámci Národního geoportálu INSPIRE, protože to jediné zaručí jejich zobrazení v potřebném měřítku.

Demek J., Mackovčín P. [eds.] et al. (2006): Zeměpisný lexikon ČR: Hory a nížiny. – 2. vydání, Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Praha, pracoviště Brno. Demek J., Balatka B., Kirchner K., Mackovčín P., Pánek T., Slavík P. (2009): Geomorfologické poměry – In: Hrnčiarová, T., Mackovčín, P., Zvara I. et al.: Atlas krajiny České republiky. Ministerstvo životního prostředí České republiky, Praha; Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, Průhonice, s. 118–121. Mackovčín P., Balatka B., Demek J., Kirchner K., Slavík P. (2009): Geomorfologické jednotky. In: Hrnčiarová, T., Mackovčín, P., Zvara I. et al.: Atlas krajiny České republiky. Ministerstvo životního prostředí České republiky, Praha; Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, Průhonice, s. 122–125.

Pedologie

Němeček J. et al. (2001) Taxonomický klasifikační systém půd ČR. – Česká zemědělská univerzita, Praha. Sedláček J., Janderková J., Šefrna L. (2009): Půdní asociace. – In: Hrnčiarová, T., Mackovčín, P., Zvara I. et al.: Atlas krajiny České republiky. Ministerstvo životního prostředí ČR, Praha; Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, Průhonice, s. 134–139.

Typy přírodní krajiny

Kolejka J. (2009): Typy přírodní krajiny. In: Hrnčiarová, T., Mackovčín, P., Zvara I. et al.: Atlas krajiny České republiky. Ministerstvo životního prostředí České republiky, Praha; Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, Průhonice, s. 155–156.

Klimatické údaje

Quitt, E. (1971): Klimatické oblasti Československa. – Stud. Geogr., Brno, 16: 1–73. 16. Kategorie KPZ
16. Kategorie KPZ

Pro účely naplňování standardizovaného záznamu se využije terminologie tří kategorií kulturní krajiny podle výsledků zasedání Výboru světového dědictví v Santa Fé (USA) v roce 1992. Kategorie byly blíže představeny v kapitole o širším kontextu ochrany kulturní krajiny a v terminologickém slovníku (zde jsou znovu připomenuty jejich názvy, neboť metodika s nimi dále pracuje a odkazuje na jejich specifika:

– komponovaná kulturní krajina navržená a vytvořená záměrně člověkem,

– organicky vyvinutá krajina:

a) reliktní, též „zkamenělá“ krajina,

b) kontinuální, stále se vyvíjející krajina,

– asociativní kulturní krajina.

Zařazení do konkrétní kategorie (či kategorií) je třeba stručně ozřejmit a odůvodnit. K tomu účelu lze využít vysvětlení podstaty jednotlivých kategorií v příslušných heslech terminologického slovníku. V rámci kategorie je žádoucí krajinu typologicky specifikovat. U komponované krajiny vyjádřit slohové a výrazové souvislosti (například barokní mystická krajina) a zdůraznit ty součásti, které se podílejí na její kompozici. Může jít o významný stavební komplex (zpravidla zámek) nebo další složky a místa, od nichž se kompozice odvíjí nebo se do kompozice zapojují (dominantní přírodní útvar, vodní tok, stavba, socha, aj.). V případě kontinuálně se vyvíjející organické krajiny je důležité vystihnout průnik

osídlení a způsobu obhospodařování, který se promítá a uchovává v obrazu krajiny. Pokud se obhospodařování váže na určitá sídla, je třeba je zmínit, neboť většinou obsahují relevantní stavební památky. U reliktní krajiny je důležité soustředit se na způsob obhospodařování, který zanikl v důsledku

náhlé změny nebo postupného utlumení, ale promítl se do obrazu volné nebo sídelní části krajiny a jeho průmět v něm zůstal uchován a zpravidla jej připomínají i dochované stavební a jiné památky. U asociativní krajiny se vysvětlí asociativní podstata působení ideových, citových a hmotných faktorů, která se obvykle váže na událost či příběh (například bitva) nebo specifickou náplň utváření vyplývající z charakteristického způsobu využívání (například poutní nebo lázeňská krajina) a připomínající zvyky a tradice.

Podstatu KPZ je potřebné vystihnout a zařazení do kategorie zdůvodnit tak, aby přispělo k definování předmětu památkové ochrany a tudíž i nastavení správných ochranných podmínek. Vzhledem k tomu, že kategorie se ve většině KPZ prolínají nebo doplňují, je žádoucí také vyjádřit, která z kategorií je převažující nebo zda jsou důvody pro zařazení do více kategorií vyrovnané.

17. Historický vývoj území

Uvede se stručný přehled historie území s informacemi, které se vztahují k podstatě a hodnotám KPZ. Důležité jsou také údaje, které vývoj území přibližují v celkovém historickém kontextu (například první zmínka o městě, vesnici nebo panském sídle, doklady známých etap osídlení zjištěné archeologickými průzkumy, vliv určité dějinné události na vývoj území). Do textu je také třeba zařadit informace o založení nebo zániku sídel, výstavbě důležitých objektů a vývoji charakteristických struktur. Text by měl být v maximální míře výstižný, věcný a konstatační.

V textu je třeba vystihnout, které etapy měly z hlediska historie a současného vzhledu KPZ podstatný význam. Zdůraznit je třeba údobí, v němž nebo v nichž se odehrávaly významné etapy utváření. Jedná se o etapy, v nichž vznikla důležitá sídla, stavby, zahradní a parková díla, obory a bažantnice, vodohospodářská plošná a liniová díla aj. nebo došlo k jejich zásadní přeměně. Pokud jsou známy, uvedou se rovněž údaje o založení či změnách tras komunikací, včetně vývoje charakteru vegetačních doprovodů. Zmínit lze rovněž etapy, které měly podstatný vliv na strukturu půdního fondu a zastoupení kultur i jejich změny. V souhrnné stručné rekapitulaci je potřebné výslovně zdůraznit, která historická etapa, případně působnost určité osobnosti, je pro současný obraz KPZ nejvýznamnější. Obecně je při výkladu historie nutné sledovat, jak s textem koreluje popis současného stavu a jak na tuto rubriku navazují další informace, a to: charakteristika dochovaných jevů uvedená pod bodem č. 18, popis fotografického zdokumentování pod bodem č. 19 a vymezení předmětu památkové ochrany pod bodem č. 20. Stejně tak je potřebné jasně uvést, které významné objekty zanikly. Jde o závažnou informaci z toho důvodu, že zaniklé objekty a struktury či pohledové vazby nejsou v současnosti vizuálně zjevné.

Obhajovat je a chránit nebo doporučovat jejich regeneraci by bez potřebných informací nebylo možné. I v popisu historického vývoje je třeba reflektovat kategorie krajiny definované pod bodem č. 16 a soustředěně se zaměřit na ty informace, které jsou pro danou kategorii určující. U komponované krajiny je proto nezbytné zdůraznit tu historickou etapu, v níž kompoziční úpravy probíhaly, včetně jména majitele panství, v mladším období správce území či novodobých majitelů nemovitostí. Je vhodné uvést také podíl dalších osobností, s jejichž projekční, výtvarnou nebo realizační účastí se úpravy krajiny uskutečnily. Cenný údaj představuje konkrétní datum (letopočet) některého krajinářského počínu, založení, výstavby či prvního využívání konkrétního objektu. Naproti tomu text standardizovaného záznamu není nutno zatěžovat obsáhlými výpisy rodových dějin a genealogických informací, pokud se jako milníky nepromítly do obrazu krajiny. Důležitý údaj může znamenat darování

objektu při příležitosti svatby, koncepční záměr spojený s právním opatřením vládnoucí osobnosti, návrat vlastníka panství z cest a aplikace při ní získaných poznatků apod. U reliktní, organicky vyvinuté krajiny je důležité soustředit se hlavně na charakteristiku období, v němž došlo k ukončení vývojového procesu včetně příčiny, ať již měla podobu prudké změny nebo se vrstvila v průběhu určitého časového úseku. Pokud je reliktní krajina definována včetně dobových technologií, zmíní se, o jaké technologie

šlo. U méně běžných lze zmínit, v čem spočívala jejich specifičnost a určující vliv na formování krajiny. U krajiny kontinuálně se vyvíjející je třeba historický vývoj vystihnout optimálně v celé šíři s důrazem na období, v němž se formovaly hlavní zjevné hodnotné součásti, aktivní a platné i v současné době, spojené s tradičním způsobem života a dokumentující postupný vývoj krajinného prostředí. Informace z rodinného života vlastníků panství nebývá zásadní, výjimku představují osobnosti, které iniciovaly nebo ovlivnily zavedení a provozování dobových hospodářských postupů, podmiňujících utváření krajiny a její následující vývoj. V případě asociativní krajiny je třeba objasnit údobí, v němž na území začaly působit ideové, citové a hmotné faktory, které jsou zdrojem jeho asociativní podstaty. Známou historii území a proměny vlastnictví v dobách mimo hlavní událost je přitom žádoucí zmínit rámcově. Pokud je asociativní podstata prolnta s atributy komponované nebo organicky vyvinuté krajiny, je třeba v popisu historického vývoje vystihnout i jejich hlavní etapy. Doporučená délka kapitoly věnované historickému vývoji 700–1500 slov. 18. Současný stav a charakteristika dochovaných jevů.

18. Současný stav a charakteristika dochovaných jevů

Kapitola je určena pro věcné popisné informace o hlavních dochovaných krajinných kompozicích, jevech, významných nemovitostech, tj. stavbách nebo pozemcích, které jsou pro vzhled a hodnocení KPZ určující a doplňující. Je žádoucí poukázat i na jevy torzální, reziduální či zaniklé, a to zejména v případě, že jejich budoucí regenerace či dokonce rekonstrukce je reálná a žádoucí. Pro daný účel je nutno ověřovat soulad s obsahem kapitol 16 a 19.

U specifických kulturních krajin je popis analogicky zaměřen na součásti krajiny, tvořící její hodnotový základ. Například u rybníční krajiny se detailněji popíší vodní díla a související technické součásti i liniové stavby; u montánních krajin se uvedou štoly, portály, doklady povrchové těžby a související umělé zásahy v krajině; u zemědělských krajin strukturálně výrazné plužiny, terénní terasy, zastoupení specifických kultur jako jsou vinice, sady, chmelnice apod. U komponovaných krajin je nezbytné popis uvést sdělením, které součásti mají na krajinné kompozici primární podíl a návazně je detailněji popsat. Další části KPZ, představované zpravidla kontinuálně se vyvíjející zemědělskou krajinou, je třeba rovněž popsat z hlediska kulturních a přírodních hodnot, které ji formovaly a nadále v ní existují.

U organicky vyvinutých krajin, a to reliktních i kontinuálně se vyvíjejících, je důležité soustředit se na hlavní zjevné hodnotné součásti, reliktní i aktivní s tím, že jsou napojeny na tradiční způsob života a dokumentují postupný vývoj krajinného prostředí. U asociativních krajin je třeba popsat ideové, citové a hmotné faktory, které jsou zdrojem jeho asociativní podstaty včetně objektů a jevů s přímou vazbou na událost či příběh, který připomínají v krajinném kontextu. Je nezbytné zdůraznit, že text popisující současný stav a charakterizující dochované jevy, by měl být maximálně věcný a terminologicky i lokačně co nej přesnější. Tento text by měl obsahovat i hodnocení, tj. zdůraznit dochované autentické hodnoty a jejich význam v současném stavu celku. Zmínit je žádoucí i případné recentní změny ovlivňující celistvost KPZ. Doporučená délka 500–1500 slov v závislosti na typu KPZ, diverzitě hodnot a rozsahu i členitosti území.

19. Grafické schéma kulturních hodnot KPZ

Standardizovaný záznam KPZ doplní schéma kulturních hodnot KPZ v rozsahu maximálně 1 tiskové stránky A4. Jako podklad pro grafické schéma bude použita mapa ZABAGED (základní báze geografických dat) se stínovaným modelem reliéfu, v níž bude vyznačena hranice území KPZ, plocha sídla nebo sídel a významné stavební objekty, významné plošné části historické kulturní krajiny a významné liniové stavební i vegetační části historické kulturní krajiny. Ve vazbě na všechny tyto součásti se do schématu vyznačí stěžejní kompoziční osy a vazby v případě KPZ zařazené do kategorie komponované krajiny, body, místa, lokality, na nichž jsou soustředěny hlavní zdroje asociativního působení, pokud jde o KPZ v kategorii asociativní krajiny a určující identifikátory organického vývoje,

například uzlové body osídlení, lokality, plochy dokumentující kontinuální způsob obhospodařování, reliktní lokality a plochy, když jde o KPZ zařazenou do kategorie organicky vyvinuté krajiny. S ohledem na souběh se záznamem hodnot do oborového GIS se v rámci standardizovaného záznamu KPZ další detailní samostatné grafické práce nepředpokládají.

20. Fotografie současného stavu

Charakteristický obraz KPZ a její typické části je třeba fotograficky zdokumentovat ilustračními snímky vystihujícími současný stav KPZ. Pod pojmem snímky se pro tento účel rozumí fotografie, které zachycují nejrůznější charakteristické a hodnotné části a součásti území KPZ. Snímky by měly v maximální míře vystihnout krajinný kontext, úlohu významných stavebních a jiných objektů a složek i význam přírodní podstaty a přírodně cenných jevů.

K prezentaci hodnot KPZ ve standardizovaném záznamu se preferují snímky z tzv. referenčních stanovišť. K nim lze přiřadit snímky z dalších uvážlivě zvolených míst a vytvořit tak soubor vypovídající o povaze KPZ a dokumentující aktuální stav zóny v době pořízení záznamu. Referenčními stanovišti se rozumí místa, jejichž poloha je jednoznačně definovatelná a díky tomu lze záběr v budoucnu kdykoliv zopakovat, ať v rámci pravidelného monitoringu nebo aktuálně například při plánování obnovného zásahu vyžadujícího pohledové srovnání.

S ohledem na význam referenčních stanovišť pro sledování stavu KPZ se předpokládá, že budou zanesena i do IISPP. Ve standardizovaném záznamu bude proto v popisce uveden kód stanoviště a jeho geografické souřadnice a případně komentář k povaze stanoviště. Za vhodná referenční stanoviště se pokládají zejména:

- místa významných vedut (vedutová místa, vedutové body), z nichž v minulosti byly nebo mohly být pořízeny přesné kresebné a malířské záznamy krajinných výseků, charakteristické obvykle širokým zorným úhlem záběru,
- místa panoramatických pohledů vhodná pro pořizování charakteristických širokouhlých obrazů,
- místa umožňující zachytit důležité vybrané výseky krajiny, zejména průseky, kompoziční osy a linie, pohledové vazby, charakteristické volné prostory s pohledem na přírodní a kulturní dominanty. Se zřetelem na jednoznačnou identifikaci fotografií bude používána jednotná struktura popisů vycházející z popisu v MIS NPÚ. Každý snímek bude mít samostatnou obsahově jedinečnou popisku, v níž bude uveden:
 - popis dokumentu zahrnující název lokality, stručný popis zachyceného výjevu; u referenčních snímků se uvede informace, že jde o referenční snímek
 - kód stanoviště, souřadnice severní šířky a východní délky a komentář
 - autor originálu: jméno, příjmení, titul
 - datum vzniku: rok-měsíc-den.

Počet snímků se přizpůsobí velikosti KPZ a potřebě zachytit její nejdůležitější krajinné hodnoty.

E) ZÁJMY STÁTNÍ PAMÁTKOVÉ PÉČE

21. Předmět památkové ochrany

Předmět památkové ochrany je třeba jednoznačně definovat na základě syntézy údajů zjištěných a uvedených pod body 15. až 19. Je třeba jej vymezit prostřednictvím celé palety atributů vypovídajících o objektech, jevech i vztazích v KPZ. Zároveň je třeba vyjádřit, jaký potenciál předmět památkové ochrany obsahuje, a to z hlediska okamžitého i budoucího využití, pokud pro ně budou vytvořeny předpoklady. Věcně je třeba text strukturovat tak, aby předmět památkové ochrany vystihoval z hlediska:

- dějinných událostí, které ovlivnily historii konkrétního území KPZ nebo jeho části,

- zařazení KPZ do odpovídající kategorie (krajina komponovaná, organicky vyvinutá, asociativní),
- zastoupení částí a složek KPZ, od nichž se odvíjí smysl plošné památkové ochrany potvrzený prohlášením KPZ.

Dále je žádoucí prezentovat předmět památkové ochrany tak, aby z textu logicky vyplývaly zejména parametry zastavitelnosti, výškové limity, požadavky na pohledovou propustnost území, podmínky pro obnovu narušených částí a součástí, vstupní informace k obnově zaniklých součástí a v neposlední řadě též plošné, směrové i výškové parametry k vymezení přípustnosti a usměrnění rozvojových aktivit. Vzhledem k tomu, že vymezení předmětu památkové ochrany se stane východiskem pro následné nastavení ochranných režimů, plánů ochrany ve smyslu § 6a památkového zákona o státní památkové péči, územně plánovacího procesu na územích dotčených obcí, pro vyjádření odborné organizace památkové péče k obnovným i rozvojovým aktivitám na území KPZ i rozhodnutí a odůvodnění výroků orgánů státní správy ve správním řízení, je nezbytné v textu operovat s maximálně objektivními a jednoznačnými pojmy zavedenými v platných předpisech (zejména památkový a stavební zákon a jejich prováděcí vyhlášky) a navazujícími na normativní a metodické dokumenty související s popisovanými jevy. Je třeba zdůraznit, že na území KPZ nelze nahlížet a považovat je za „společné ochranné pásmo“ samostatně památkově chráněných objektů a ploch nebo území požívajících ochranu z titulu zákona o ochraně přírody a krajiny. Vymezení předmětu památkové ochrany území KPZ proto nelze nahradit mechanickým výčtem kulturních památek, památkových území a území chráněných v režimu životního prostředí. Výčty těchto jednotlivých významných součástí KPZ existují zpravidla zcela nezávisle na skutečnosti, že jsou součástí památkového území, ovšem významně spoluurčují jeho kulturní a přírodní hodnoty.

Z uvedeného vyplývá, že předmět památkové ochrany je třeba vyjádřit ve vztahovém kontextu k území zóny jako celku, jehož hmotná i nehmotná podstata představuje kulturní a přírodní dědictví. Doporučená délka 300–1500 slov v závislosti na diverzitě památkových hodnot.

22. Národní kulturní památky (NKP)

Vazba s ÚSKP.

23. Kulturní památky (KP)

Vazba s ÚSKP.

24. Stavby architektonicky cenné

Jedná se o stavby ve smyslu ÚAP a terminologického slovníku (oddíl 4.6), uvede se výčet s případnou krátkou charakteristikou. Stavby, které jsou chráněny jako NKP a KP se zde nebudou opakovat.

25. Ostatní stavby historicky cenné

Jde o stavby ve smyslu ÚAP a terminologického slovníku (oddíl 4.6), jejich výčet se případně doplní krátkou charakteristikou. Stavby, které jsou chráněny jako NKP a KP se zde nebudou opakovat.

26. Významné krajinné stavební dominanty

Ve smyslu ÚAP a terminologického slovníku (oddíl 4.6) se uvede výčet případně doplněný krátkou charakteristikou. Protože se zde vyskytnou stavby již uvedené v rámci rubrik 22–25, nebudou se u nich jejich obecné charakteristiky opakovat a zařadí se pouze informace vztahující se k jejich dominantnosti. Kromě těchto pozitivních stavebních dominant se uvedou i stavební dominanty rušivé.

27. Památkové rezervace/zóny sídelního typu (PR, PZ)

Vazba s ÚSKP.

28. Ochranná pásma (OP KP, NKP, PR a PZ)

Ve vazbě na ÚSKP se uvede výčet ochranných pásem (OP) prohlášených kolem kulturních památek (KP), národních kulturních památek (NKP), památkových rezervací (PR) a památkových zón (PZ), k nimž může patřit i ochranné pásmo popisované KPZ (OP KPZ).

29. Urbanistické hodnoty

Uvede se výčet všech území s urbanistickými hodnotami, jejichž kategorie jsou uvedeny a vysvětleny na s. 38–39 Metodiky tvorby standardizovaného záznamu krajinné památkové zóny. Jednotlivá území s urbanistickými hodnotami budou zaříděna do příslušné kategorie a stručně charakterizována.

30. Zaniklé významné komponenty či součásti s kulturně-historickými informacemi (bodové, liniové, plošné)

Uvedou se významné zaniklé objekty, struktury a vazby. Pozornost je třeba věnovat zejména těm zaniklým objektům a jevům, u nichž existují potenciální předpoklady k úplné nebo částečné obnově. U objektů a jevů, u nichž s obnovou nelze počítat, je žádoucí zmínit příčinu, například, že na jejich místě vznikla vrstva novodobých objektů a zařízení, obtížně odstranitelná. Délka kapitoly se stanoví podle rozsahu zaniklých komponentů a součástí.

F) ZÁJMY STÁTNÍ OCHRANY PŘÍRODY

Povaha území KPZ se odvíjí od celkové charakteristiky krajiny včetně přírodních poměrů. Vzhledem k tomu může na území KPZ dojít k souběhu zájmů státní památkové péče se zájmy státní ochrany přírody, plynoucími ze zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Je žádoucí, aby se oba tyto směry ochrany kulturní krajiny vzájemně doplňovaly a podporovaly. Znalost zájmů ochrany přírody napomůže předcházet mezioborovým rozporům. Měla by vést ke vzájemné koordinaci přístupů již v rané fázi jakékoli koncepční činnosti. Synergické působení společného postupu tak umocní celkový účinek opatření pro ochranu KPZ. Do standardizovaného záznamu o KPZ jsou proto zařazeny kapitoly, do nichž se zaznamená existence zvláště chráněných území vymezených zákonem č. 114/1992 Sb. v šesti kategoriích včetně existence chráněných území spadajících do soustavy Natura 2000 podle směrnice 2009/147/ES o ochraně volně žijících ptáků („směrnice o ptácích“) a směrnice 92/43/EHS o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin („směrnice o stanovištích“). Požadavky obou směrnic jsou implementovány do národní legislativy zejména prostřednictvím zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů.

Kromě toho jsou do standardizovaného záznamu zařazeny též kapitoly věnované přírodním parkům, památným stromům a registrovaným významným krajinným prvkům, jejichž prohlášení se rovněž opírá o zákon č. 114/1992 Sb., ale odehrává se na úrovni krajů nebo obcí. Pro úplnost je do oddílu F) zařazen i bod, ve kterém mohou být podle uvážení zmíněny další aspekty ochrany přírody a krajiny, např. biosférické rezervace, které se vyhlášují v rámci mezinárodního programu UNESCO a základní součástí územních systémů ekologické stability (ÚSES), jejichž vytváření ve veřejném zájmu se opírá o § 4 odst. 1) zákona č. 114/1992 Sb.

Údaje do jednotlivých kapitol oddílu F) se přebírají z rezortní databáze MŽP. Údaje o zvláště chráněných územích přírody, chráněných územích Natura 2000 a památných stromech se převezmou z Ústředního seznamu ochrany přírody (ÚSOP), dostupné na <http://drusop.nature.cz> a rovněž formou mapových služeb pro začlenění do GIS. Údaje o přírodních parcích (PP) a významných krajinných prvcích (VKP) jsou k dispozici na odborech životního prostředí úřadů příslušných krajů, respektive obcí s rozšířenou působností (ORP) či obcí s pověřeným obecním úřadem (POÚ).

31. Zvláště chráněná území

Uvede se výčet území zvláště chráněných podle zákona o ochraně přírody a krajiny, existujících na území KPZ. Výčet se převezme z ÚSOP. Pojem zvláště chráněné území je definován v oddílu 4.5 včetně šesti kategorií, které zahrnuje (národní parky, chráněné krajinné oblasti, národní přírodní rezervace, národní přírodní památky, přírodní rezervace, přírodní památky).

32. Přírodní parky

Údaje o přírodních parcích se převezmou od odboru životního prostředí příslušného krajského úřadu, do jehož kompetence spadají.

33. Památné stromy, skupiny stromů, aleje

Údaje se převezmou z Ústředního seznamu ochrany přírody (ÚSOP) s tím, že kategorie Památné stromy zahrnuje i skupiny stromů a aleje. Informaci je žádoucí provázat s údaji uvedenými v databázi alejí „Význačné aleje české krajiny“, zpracované ve VÚKOZ v rámci projektu NAKI DF12P01OVV050 v gesci MK ČR. Tato databáze (digitální) v programu ACCESS čítá na 3600 objektů alejí a stromořadí Metodika naplňování standardizovaného záznamu KPZ 90 v Čechách, včetně jejich důležitých parametrů a odkazů na historické a současné mapy. K databázi je zpracována i digitální mapa sledovaných objektů (linií).

34. Registrované významné krajinné prvky

Uvede se výčet významných krajinných prvků, registrovaných podle zákona o ochraně přírody a krajiny. Výčet se převezme od odboru životního prostředí příslušného POÚ, který je registruje.

35. Další aspekty ochrany přírody a krajiny (biosférické rezervace, biocentra, biokoridory)

Informace o dalších aspektech ochrany přírody je doplňující, nepovinná (lze ji zmínit dle uvážení, zejména pokud tyto aspekty mají vazbu na kulturní hodnoty).

G. LITERATURA A DOKUMENTACE

Uvede se literatura a dokumentace, která má přímý a obsahově cenný vztah k území příslušné KPZ, a to formou seznamů, výpisů, v blízké budoucnosti i odkazů k aplikacím NPÚ v systému Tritius.

36. Literatura

Do seznamu se uvede výhradně literatura, která se týká konkrétní KPZ. Jde proto přednostně o monografie, stati publikované v knihách, sbornících a časopisech, průvodce apod. Publikace uložené v NPÚ se postupně vygenerují ze systému Tritius. Jednotlivé položky seznamu budou uvedeny ve formátu, který odpovídá zavedeným bibliografickým pravidlům NPÚ a je zřejmý z následujících příkladů:

LIPSKÝ, Zdeněk, ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta, WEBER, Martin A KOLEKTIV: Vývoj krajiny Novodvorska a Žehušicka ve středních Čechách, Nakladatelství Karolinum, Praha 2011. ISBN 978-80-246-1905-7. VLČEK, Václav: Orlicko. In: PAVLÁTOVÁ, Marie, EHRLICH, Marek a KOLEKTIV: Zahrady a parky jižních Čech, oddíl Historické krajinné celky, s. 372–376; Společnost pro zahradní a krajinařskou tvorbu, o. s. Nebe, s. r. o. 2004; ISBN 80-902910-6-5. BRŮHA, Jan, DVOŘÁK, Jaroslav, POLÁČEK, Bohumil, VYCPÁLEK, Miroslav: Průvodce po bojišti u Hradce Králové z roku 1866, Komitét pro udržování památek z války roku 1866 a Muzeum východních Čech Hradec Králové, Hradec Králové 1996; ISBN 80-85031-15-9.

37. Písemné, mapové a ikonografické prameny a informace o jejich uložení

Materiály uložené v NPÚ, se v blízké budoucnosti vygenerují ze systémů Tritius a MIS. Autor obsahové náplně standardizovaného záznamu výpis doplní o event. Další tituly dokumentace, uložené v jiných institucích či známých sbírkách.

38. Měřická a jiná grafická dokumentace a informace o jejich uložení

Měřická a jiná dokumentace uložená v NPÚ se vygeneruje ze systémů Tritius a MIS. Autor obsahové náplně standardizovaného záznamu výpis zkontroluje a doplní o event. další tituly uložené v jiných institucích či známých sbírkách.

39. Aktuální dokumentace, koncepční materiály a informace o jejich uložení

Dokumentace a materiály uložené v NPÚ se vygenerují ze systémů Tritius a MIS. Autor obsahové náplně standardizovaného záznamu výpis zkontroluje a doplní o event. Další tituly uložené v jiných institucích či známých sbírkách.

40. Fotografická, filmová a video dokumentace, historická a současná, a informace o jejich uložení

Fotografická, filmová a video dokumentace, uložená v NPÚ v IISPP, se generuje ze systémů Tritius a MIS a přibývá průběžně ve vazbě na doplňování dokumentace území s tím, že se obvykle projeví u jednotlivých kulturních památek bez cílené vazby na hodnoty dané KPZ. V této rubrice je proto třeba zmínit pouze specifické ucelené soubory fotografií, zaměřené na systematické zdokumentování KPZ nebo její části a další významné soubory fotografií a filmů, uložené v jiných institucích či známých sbírkách.

H) TECHNICKÉ A ZPRACOVATELSKÉ INFORMACE

V tomto oddílu bude standardizovaný záznam vybaven informacemi o rozsahu (počet stran) a zpracovateli. Pamatováno je v něm též na záznam o aktualizaci.

41. Počet stran standardizovaného záznamu

Uvede se počet stran standardizovaného záznamu v době jeho finalizace, datované v následujících údajích o zpracovateli.

42. Zpracovatel evidenčního listu

Uvede se jméno, příjmení a titul autora a přesné datum finalizace záznamu (rok, měsíc, den). Pokud se na naplnění standardizovaného záznamu podílelo více zpracovatelů, uvedou se v závorce za jejich jmény čísla příslušných bodů standardizovaného záznamu.

43. Záznam o aktualizaci evidenčního listu

Uvede se, v jakém rozsahu byl standardizovaný záznam v následujících letech doplněn nebo aktualizován. Pokud se na doplnění a aktualizaci podílelo více autorů, uvedou se opět v závorce za jejich jmény čísla příslušných bodů, které ten který autor zpracoval.“

Umělecky ztvárněnou kulturní krajinu a památku zahradního umění tvoří totožné skladebné hmotné prvky, tzv. strukturální prvky⁶. Umělecky ztvárněná kulturní krajina se skládá z částí, jež jsou tvořeny oddíly. Oddíly jsou tvořeny strukturálními prvky zorganizovanými (projektovanými) za účelem vytvoření kompozice. Vzhledem k plošnému rozsahu umělecky ztvárněné kulturní krajiny je běžné, že jen její dílčí část je organizována za účelem vytvoření kompozice. Ta je nositelem hodnot, pro které je (resp. může být) umělecky ztvárněná kulturní krajina chráněna jako součást kulturního dědictví. Zbytek je z hlediska kompozice krajiny neutrální, zpravidla neviditelný z referenčních stanovišť⁷. Je však nepochybně prostředím oné komponované části.

Pokud máme podle Metodiky tvorby standardizovaného záznamu krajinné památkové zóny definována referenční stanoviště, vymezíme z nich zákresem do mapy vhodného měřítka **část krajiny, která je (byla) umělecky ztvárněna (komponována)**.

Na té potom provedeme přesnější identifikaci strukturálních prvků a vymezení oddílů komponované kulturní krajiny podle následující části Metodiky pasportizace památek zahradního umění (PAZU):

„II. 3.2.1. Strukturální prvky a oddíly PAZU

Termíny „strukturální prvek památky zahradního umění“ a „oddíl památky zahradního umění“ jsou definované v tvorbě metodického postupu pasportizace památek zahradního umění pro využití při zpracování pasportu PAZU jako dokumentu a informačního systému správy konkrétní památky.

⁶ Metodika pasportizace památek zahradního umění

⁷ Viz str. 29 této metodiky nebo Metodiku tvorby standardizovaného záznamu krajinné památkové zóny, str. 85

Strukturální prvek památek zahradního umění (SP PAZU) je určen svou formou (vzhledem a prostorovým uspořádáním), materií a funkcí. Těmito charakteristikami je rozlišitelný od jiných strukturálních prvků PAZU a existuje nezávisle na nich. V rámci obecné analýzy hmotné struktury památek zahradního umění byly definovány strukturální prvky, jejichž výskyt je charakteristický pro historické zahrady, parky a další památky zahradního umění, a byly zařazeny do třídíku, klasifikačního nástroje pro tvorbu pasportu PAZU (viz kap. II. 3.2.2.).

Prostorová a typologická identifikace strukturálních prvků je základním úkolem při zpracování pasportu PAZU. Poznání úrovně strukturálních prvků vytváří informační bázi pro evidenci i interpretaci kompoziční struktury konkrétní historické zahrady nebo parku.

Mimo to je pro památky zahradního umění také charakteristický výskyt entit utvářených jako soubory strukturálních prvků, ustálených z hlediska své funkce a formy a rozlišitelných od jiných entit v rámci architektonického prostoru památek zahradního umění. Pro poznání tohoto typu entit PAZU může mít výstup ze záznamu strukturálních prvků v terénním průzkumu historické zahrady neúplnou vypovídací schopnost.

Analýza hmotné struktury historických zahrad a parků (PAZU) vede ke zjištění, že v tvorbě konceptu architektonického prostoru zahrad obvykle nebyly základními kameny základní entity (strukturální prvky), ale entity složené nebo kombinované z těchto strukturálních prvků. V předkládané metodice pasportizace PAZU jsou tyto entity definovány jako **oddíly památek zahradního umění**.

Oddíly PAZU se vyznačují:

- zřetelným prostorovým vymezením vůči okolním částem zahrady,
- svým měřítkem (jsou to prostorově významné části území památky zahradního umění),
- vnitřní strukturou (jsou obvykle složeny z více typů strukturálních prvků),
- sourodostí své funkční a programové náplně a uplatněním dobových tvůrčích postupů.“

Analogicky lze definovat oddíly komponované krajiny, rozdílné je pouze měřítko, PAZU může být oddílem komponované krajiny, nikoli naopak.

Pasport komponované krajiny se neliší od pasportu PAZU ani obsahem ani metodou zpracování. Proto vhodně využijeme další část Metodiky pasportizace památek zahradního umění (PAZU), přičemž účelně modifikujeme doporučené postupy, zejména měřítka používaných map:

„II. 5.3. Přípravná fáze zpracování pasportu památky zahradního umění

Náplní přípravné fáze je organizační a koncepční příprava průzkumu. Zahrnuje shromáždění dostupných podkladů, rozbor specifik zadání pasportu zadavatelem a stanovení konkrétního postupu tvorby pasportu (aplikace metodiky pasportizace památek zahradního umění).

II.5.3.1. Rešerše dostupných zdrojů informací ke stavebně historickému vývoji památky zahradního umění

Cílem rešerše je shromáždění veškerých dostupných údajů o stavebním a uměleckém vývoji památky zahradního umění z archivních i současných pramenů, především z historických mapových a plánových podkladů, ikonografie a podobně, např.:

- archivní plánová dokumentace památky zahradního umění,
- mapa I., II. a III. vojenského mapování,
- mapy Stablního katastru,
- historické mapy panství,

- letecké snímkování kolem roku 1950 – VGHMÚř Dobruška,
- aktový materiál, především z fondů příslušného velkostatku,
- zpracované průzkumy památkové péče (SHP, zprávy z archeologických výzkumů apod.),
- ikonografické prameny (dobová vyobrazení: malby, grafiky atd.),
- fotodokumentace (dobové fotografie a pohlednice).

Úspěšnost terénního průzkumu je do značné míry závislá na dobré přípravě a zevrubném poznání stavební historie památky zahradního umění. Rešerše ke stavebně historickému vývoji je cenným zdrojem informací v případě prostorové identifikace torzálně dochovaných nebo zaniklých strukturálních prvků památek zahradního umění. Členové týmu pracující v terénu by měli mít již v předstihu základní přehled o tom, s kterými strukturálními prvky se v území památky zahradního umění setkají a které strukturální prvky již zanikly, nicméně je možné během terénního průzkumu památky nalézt stopy jejich existence.

II.5.3.2. Shromáždění a vyhodnocení dostupných podkladů charakterizujících současný stav památky zahradního umění

Pro poznání současného stavu památky zahradního umění lze využít dostupná soudobá mapová díla, dostupnou projektovou dokumentaci, výstupy různých typů expertních průzkumů. Pro zpracování pasportu památky zahradního umění jsou nezbytné mapové podklady, především katastrální mapa (DKM, případně KMD nebo analogová katastrální mapa) a dále technická mapa území památky zahradního území, geodetické zaměření území památky zahradního umění nebo ortofotomapa. Pro pasportizaci stavebních strukturálních prvků je dobře využitelná plánová dokumentace (výkresová část projektové dokumentace stavebních akcí).

Pro terénní průzkum památky zahradního umění mohou poskytnout významné informace digitální model terénního reliéfu a aktuální letecké a pozemní fotografie.

II.5.3.3. Vytvoření mapových podkladů pro terénní průzkum

Rozsah a typ mapových podkladů určených k využití během terénního průzkumu souvisí se způsobem sběru dat, zajišťovaným obvykle specializovanou geodetickou firmou. V případě, že se prvotní sběr dat provádí v předstihu (např. za využití mobilních mapovacích systémů) před vlastním průzkumem specialistů památkové péče, lze jako pracovní mapu využít grafickou reprezentaci, vytvořenou zpracováním dat po prvotním sběru dat geodatabáze pasportu památky zahradního umění.

Pro průzkum specialistů památkové péče, probíhající ještě před sběrem dat geodetickou firmou, je účelné připravit pracovní mapy ve vhodném měřítku. K průzkumu plošně rozsáhlých památek zahradního umění vyhovují digitální zvětšeniny katastrální mapy v měřítku 1:500, doplněné o obsah technické mapy, pokud je pro danou lokalitu zpracována. V případě průzkumů méně rozsáhlých památek, jako jsou např. zahrady vil, je vhodnější větší měřítko podkladových map (1:100, 1:200). Pracovní mapy je účelné vyhotovit v jednotlivých mapových listech. Mapové listy by měly obsahovat grafické měřítko. V terénu jsou obtížně využitelné mapové listy větší než A2.

Kromě vlastní pracovní mapy, určené pro zakres mapovaných strukturálních prvků během terénního průzkumu, jsou dobře využitelné i další pomocné mapové podklady:

- ortofotomapy,
- mapové kompozice katastrálního plánu a map stabilního katastru,
- mapové kompozice katastrálního plánu a leteckých snímků území památky zahradního umění,
- mapové kompozice katastrálního plánu a grafického zobrazení digitálního modelu terénního reliéfu (výstupu leteckého laserového skenování).

II.5.3.4. Specifikace provádění průzkumu

V diskuzi se zadavatelem (a se správcem památky) je upřesněno provádění průzkumu s ohledem na cíle a způsoby uvažovaného využívání Pasportu památky zahradního umění v režimu činností správce památky:

- určení struktury prvků pasportu (využití Třídníku strukturálních prvků památek zahradního umění) pro tvorbu datového modelu pasportu konkrétní památky,
- uplatnění specifických požadavků na rozsah mapování jednotlivých skupin strukturálních prvků,
- výběr funkčních skupin strukturálních prvků, pro něž bude požadována tvorba Karet prvku památky zahradního umění,
- stanovení formátu popisných a grafických dat pasportu,
- definice softwarového řešení tvorby pasportu,
- návrh metod hodnocení výsledků,
- odsouhlasení rozsahu vyhodnocovaného území konkrétní památky zahradního umění před zahájením vlastního terénního průzkumu.

Vlastnímu terénnímu průzkumu by měla předcházet obhlídka území památky rekognoskace). Jejím účelem je, aby se tým provádějící průzkum seznámil se zkoumaným územím a mohl být stanoven prostorový a časový plán provádění terénního průzkumu. Obhlídkou je možné v předstihu identifikovat strukturální prvky, které vyžadují specifické metody mapování (jako např. umělé modelace terénu, stopy zaniklých stavebních objektů apod.).

Návrh postupu průzkumu stanovuje v území památky zahradního umění prostorově vymezené dílčí části, v nichž bude pasportizace probíhat. Rozdělení území památky zahradního umění na dílčí části by mělo být provedeno z praktických důvodů tak, aby jejich plocha nepřesahovala záběr listu pracovní mapy ve zvoleném měřítku.

II. 5.4. Terénní průzkum

Terénní průzkum památky zahradního umění je prováděn s cílem identifikovat strukturální prvky památky a zjistit jejich aktuální stav, zjistit průběh hranic památky zahradního umění. Terénní průzkum je sběrem dat v definovaném rozsahu.

II. 5.4.1. Sběr geodat

Sběr geodat pro tvorbu pasportu památky zahradního umění znamená pořizování velkého množství dat. Ve vztahu k tomu je vhodné v předstihu analyzovat různé metody pořizování dat a použít nejvýhodnější z nich z hlediska požadavků zadavatele (kritéria: cena x přesnost, rychlost x aktuálnost, apod.).

V úvahu přicházejí metody přímého sběru dat (pozemní geodetická měření, GNSS - globální navigační satelitní systémy) a metody nepřímého sběru dat (fotogrammetrie pozemní nebo letecká, DPZ - dálkový průzkum Země, laserové skenování).

Určení metody sběru dat je součástí zadání pro zpracování pasportu ze strany zadavatele. Prvotní sběr dat provádí specializovaná geodetická firma.

II. 5.4.2. Zpracování dat a vytvoření mapového výstupu geodatabáze

Zpracování dat z prvotního sběru (analýza a syntéza dat s cílem získat nové informace) provede specializovaná geodetická firma. Správnost klasifikace strukturálních prvků je účelné konzultovat s řešitelským týmem specialistů památkové péče. Následně je vytvořen koncept grafické reprezentace

aktuálního stavu geografických dat v geodatabázi. Vzniklá mapa bude použita jako pracovní mapa pro terénní průzkum, zajišťovaný řešitelským týmem specialistů památkové péče (případně specializovanou odbornou firmou).

II. 5.4.3. Doplnění pasportu památky zahradního umění po prvotním sběru dat

Cílem tohoto kroku je revize aktuálního stavu databáze strukturálních prvků konkrétní památky zahradního umění během terénního průzkumu a doplnění databáze o nově identifikované strukturální prvky.

Postup během terénního průzkumu může být následující:

- specialisté památkové péče při terénním průzkumu využijí chytrý telefon či tablet s GPS a výstup z prvotního sběru dat od geodeta (např. vytištěnou mapu či mapovou aplikaci v telefonu či tabletu),
- strukturální prvky (objekty) památky, které identifikují v terénu, ale nejsou v mapovém výstupu prvotního sběru, specialisté zaznamenají do vytištěné mapy a do mapové aplikace v přístroji,
- pokud není v telefonu či tabletu k dispozici mapová aplikace editovatelná přímo v terénu, vyfotografují chybějící objekt chytrým telefonem či tabletem s GPS co nejbližší objektu tak, aby v EXIF souboru u fotografie byly uloženy GPS souřadnice o poloze místa pořízení fotografie (tuto možnost záznamu je třeba povolit v nastavení přístroje),
- po návratu na pracoviště lze načíst pořízené fotografie např. do freeware Geosetter a polohu vyfotografovaného objektu upravit v přidavné mapě programu.

II. 5.4.4. Sběr atributových a doplňujících prostorových dat

Sběr dat v terénu provádí řešitelský tým specialistů památkové péče. Členové týmu zjišťují a zapisují do tabulkových formulářů atributová (popisná) data pro celek památky zahradního umění a pro její jednotlivé prvky v rozsahu dle zadání pro zpracování pasportu a datového modelu. Po dokončení sběru dat strukturálních prvků tým specialistů provede analýzu zjištěných poznatků o struktuře památky zahradního umění a formuluje hypotézu o existenci a prostorovém vymezení entit typu „oddíl“.

Hypotéza předběžné identifikace oddílů v území památky zahradního umění je ověřena v terénu a pro identifikované oddíly jsou zjištěna jejich identifikační a popisná data. Podle požadavků zadání jsou v této fázi rovněž zpracovány karty strukturálních prvků a oddílů.

Součástí terénního průzkumu je pořízení fotodokumentace identifikovaných strukturálních prvků a oddílů památky zahradního umění.

II. 5.4.5. Načtení dat z terénního průzkumu do GIS

Načtení dodatečně identifikovaných strukturálních prvků (objektů) a oddílů do geografického informačního systému provede geodet (případně pracovník specializované odborné firmy). Zpravidla načte vyfotografované objekty pomocí jejich upravených GPS souřadnic jako bodovou vrstvu (např. pomocí nástroje GeoTagged Photos to Points v programu ArcGIS či pomocí podobných nástrojů v jiném softwaru).

II. 5.4.6. Specifika provádění terénního průzkumu památek zahradního umění

Zkušenosti získané během provádění průzkumů historických zahrad lze shrnout do doporučení pro praxi. Provádění terénního průzkumu památek zahradního území sice není striktně vázáno na určité období během roku. Obecně lze však doporučit, aby bylo provádění terénního průzkumu zahájeno v období vegetačního klidu, ideálně v předjaří. V tomto období je dobře rozpoznatelná vnitřní struktura porostů opadavých dřevin, bylinné podrosty v porostech a skupinách dřevin jsou prostupné a průhledné. Plošně

rozsáhlé památky a památky se složitějším stavebním a slohovým vývojem vyžadují rozložení terénního průzkumu na delší časové období. Zjištění získaná v období vegetačního klidu je možné ověřit a případně doplnit opakovanými průzkumy v průběhu vegetace.

Nejčtenější skupinu strukturálních prvků v historických zahradách představují rostliny a jimi tvořené strukturální prvky. Terénní průzkum vegetačních strukturálních prvků památky zahradního umění se provádí v rozsahu stanoveném zadáním a odpovídá postupu při identifikaci biologických prvků podle metodiky evidence a pasportizace zeleně (ONDŘEJOVÁ, Vítězslava: Metodika evidence a pasportizace zeleně IN: Tvorba a údržba zeleně: Den

nové techniky v Průhonicích, Výzkumný a šlechtitelský ústav okrasného zahradnictví, Čs. Redakce MON Praha 1986). Stabilizovaný soubor přibližně 80 typů strukturálních prvků pasportu zeleně je v metodice pasportizace památek zahradního umění doplněn pouze o několik typů, charakteristických pro historické zahrady a parky (např. typ „skupina stromů tvarovaných se společným pláštěm“).

Terénní průzkum stavebních prvků památky zahradního umění je důležitou a z hlediska odbornosti velmi náročnou částí postupu tvorby pasportu památky. Průzkum těchto skupin strukturálních prvků vyžaduje důkladnou znalost stavebního a slohového vývoje památky a dobrou orientaci v klasifikačním systému třídění strukturálních prvků památek zahradního umění. Typologická rozmanitost stavebních strukturálních prvků památek zahradního umění je mimořádná. Třídění pasportu památek zahradního umění definuje několik set typů strukturálních prvků.

Umělecké, uměleckořemeslné strukturální prvky a prvky vybavenosti obvykle dotvářejí kompozici historických zahrad a parků nebo mají doplňkovou užitnou funkci. Jedná se o skupiny relativně typologicky bohaté, strukturální prvky se obvykle vyznačují dobově charakteristickými formami. Také průzkum těchto skupin strukturálních prvků vyžaduje důkladnou znalost stavebního a uměleckého vývoje památky a dobrou orientaci v klasifikačním systému třídění strukturálních prvků památek zahradního umění. Třídění definuje více než 90 typů prvků uměleckých, umělecko-řemeslných a vybavenosti.

Samostatným tématem terénního průzkumu je analýza mikroreliefu památky zahradního umění a identifikace terénních tvarů vzniklých v průběhu stavebního vývoje památky. Informace získané v přípravné fázi analýzou leteckých plánů, leteckých snímků a dat digitálního modelu terénního reliéfu je možné v terénu ověřit a doplnit o nové poznatky. K prostorové identifikaci umělých tvarů mikroreliefu jsou využitelné:

- tzv. sněžný kontrast (zviditelnění umělých prvků mikroreliefu v důsledku vyšší rychlosti odtávání sněhové pokrývky na svažitých plochách),
- vegetační příznaky v období rané fáze vývoje bylinných porostů v jarním období (rozdíly v zastoupení bylinných druhů rostlin),
- vegetační příznaky na plochách kulturních trávobylinných porostů (na loukách) v období po provedení seče,
- vyprahlostní příznaky v období dlouhodobého nedostatku srážek.

Výsledkem terénního průzkumu mikroreliefu památky je prostorová a typologická identifikace specifického souboru strukturálních prvků památky zahradního umění. Jedná se o různé umělé modelace terénu, stopy zaniklých nebo torzálně dochovaných zahradních cest, zahradních staveb, ale také stop po zaniklých solitérních stromech a dalších vegetačních prvcích.

Během terénního průzkumu se pořizuje fotodokumentace všech identifikovaných prvků, obvykle se jedná o série snímků od celkových záběrů přes polocelky až po podstatné detaily. Výhodné je sérii snímků strukturálního prvku zahájit záběrem celku zachycujícím i pořadové číslo pasportizovaného

prvku v tabulkovém formuláři nebo k tomuto snímku nahrát zvukovou poznámku s uvedením identifikace prvku.

V případě strukturálních prvků, pro něž bude vypracována karta prvku pasportu, je účelné pořídit fotografie celku s měřičskou latí.

Fotodokumentace vegetačních strukturálních prvků by měla být pořizována jak v období vegetačního klidu, tak během vegetačního období (celek, polocelky a detaily ze stejného místa pořízení záběru).

II. 5.5. Zpracování dat z terénního průzkumu

Podkladová data z průzkumů a rozborů památek zahradního umění jsou soustřeďována v databázích. Během zpracování dat je s databázemi propojena mapa (vektorové digitální objekty). K jednotlivým strukturálním prvkům, prostorově určeným v mapě, jsou databázově připojena atributová data.

II.5.5.1. Databáze prvků pasportu památek zahradního umění

Databáze je rozdělena na specifické tematické vrstvy – množiny strukturálních prvků.

II.5.5.2. Databáze oddílů památky zahradního umění

Možnosti identifikace a popisu oddílů jsou určeny strukturou atributů datového modelu pasportu památky zahradního umění.

II.5.5.3. Databáze pasportu památky zahradního umění

Databáze umožňuje zjištění údajů o konkrétní historické zahradě, parku nebo jiné památce zahradního umění - majitel, správce, parcely na ploše, přístupnost na pozemek, výpis všech kategorií zeleně na ploše, informace o ochraně přírody, památek a zatřídění ploch podle funkce.

II. 5.6. Tvorba výstupů pasportizace

Po vykonání analýz a syntéz dat s využitím prostorových vztahů jsou výsledky pasportizace památky prezentovány v souhrnném elaborátu pasport památky zahradního umění. Obsahem pasportu jsou tabelární sestavy, mapy a textová část.

II.5.6.1. Tabelární sestavy pasportu památky zahradního umění

Tabelární sestavy prezentují bilance ve věcném členění podle zadání pasportu. Obvykle se jedná o:

- tabulkové přehledy památek zahradního umění s bilancí pořízených atributů,
- tabulkové přehledy strukturálních prvků s pořízenými atributy,
- tabulkové přehledy vegetačních strukturálních prvků na území památky zahradního umění na jejích pozemkových parcelách.

II.5.6.2. Mapy pasportu památky zahradního umění

Mapy pasportu jsou grafickou reprezentací databáze pasportu.

V rámci mapového projektu GIS umožňují mapy přidání, úpravu a odebrání entit na všech uvedených úrovních, umožňují vyhledání prvků (objektů) podle atributů a poskytují o nich informace.

Ve vazbě na předpokládané využití zobrazují mapy konkrétní památku zahradního umění s definovaným obsahem a požadovanou mírou podrobnosti na úrovni celku (hranice památky), jednotlivé strukturální prvky, oddíly památky nebo památku v kontextu jejího prostředí:

- přehledná mapa památky zahradního umění obsahuje zákres hranic památky na podkladu katastrální mapy, podle rozsahu území památky se mapa vypracovává v měřítku 1 : 500 až 1 : 2000

- mapa strukturálních prvků památky zahradního umění obsahuje polohopis strukturálních prvků na území památky, v mapě jsou prvky pasportu reprezentovány jako prvky bodové, liniové nebo plošné, grafické prvky jsou zobrazovány dle předem dohodnutých legend, obvykle se zpracovává v měřítku 1:500

- mapa oddílů památky zahradního umění obsahuje zakres hranic památky a hranic identifikovaných oddílů, součástí mapy je seznam oddílů, podle rozsahu území památky se mapa vypracovává v měřítku 1 : 500 až 1 : 2000

- mapa pasportu památky zahradního umění slučuje obsah předchozích map - obsahuje zakres hranic památky, polohopis strukturálních prvků na území památky a hranic oddílů, obvykle se zpracovává v měřítku 1:500, výjimečně v měřítcích větších), tato mapa představuje základní a povinný mapový výstup pasportu

- přehledná mapa souboru památek zahradního umění v měřítku pořizuje se v případě, že předmětem pasportu je soubor památek zahradního umění ve správním území obce nebo jiného vymezeného území (např. území památkové zóny), mapa obsahuje zakres hranic jednotlivých památek a zpracovává se obvykle v měřítku 1 : 5000

II.5.6.3. Karty pasportu památky zahradního umění

Specifickým výstupem pasportu památky zahradního umění jsou exporty databáze ve formě karet. Formulář karty umožňuje vložení popisných dat, relevantních v oboru památkové péče, a je určen pro využití v agendě správce památky a jako informační báze pro další památkové průzkumy. Základní sledované parametry jsou převzaty z databáze projektu GIS – lokalizace, typ prvku, příslušnost k oddílu atd. Karta navíc obsahuje rozšířené textové popisy vybraných parametrů – zejména historie (datace, autor, vývoj), podrobnější popis materiálového a druhového složení prvku. Zahrnuta je také fotodokumentace, výčet souvisejících archivních podkladů apod.

II.5.6.4. Formáty předání pasportu památky zahradního umění

Formáty předání pasportu jsou stanoveny zadavatelem zpracování průzkumu a uvedeny v zadání průzkumu. Obvykle je pasport předáván v digitálních datech a v analogové formě.

Digitální data pasportu památky zahradního umění zahrnují:

- tabulková data (*.xls)
- textové zprávy, včetně karet prvků a oddílů a související fotodokumentace (*.doc, *.pdf)
- databáze pasportů (*.mdb)
- data pasportů zkonvertovaná do výměnných formátů (*.shp, *.dbf).

Analogová (tištěná) forma předání pasportu památky zahradního umění zahrnuje přílohy

- mapa pasportu památky zahradního umění v měřítku 1 : 500
- tabulkové přehledy pasportu (výstupy z databáze)
- karty prvků a oddílů
- průvodní zpráva pasportu
- případně přehledná mapa v měřítku 1:5 000.

Analogová forma se uplatní v operativních odborných činnostech správce památky. Pro terénní průzkumy vyhovuje mapa pasportu vytištěná v jednotlivých mapových listech. Poškození mapových listů během terénních šetření je možné předejít jejich zalaminováním.“

Součástí citované Metodiky pasportizace památek zahradního umění je rovněž TŘÍDNÍK STRUKTURÁLNÍCH PRVKŮ A ODDÍLŮ PAMÁTEK ZAHRADNÍHO UMĚNÍ dostupný v příloze č. 1 na

<http://www.nczk.cz/useruploads/files/Metodika%20pasportizace.pdf>. Třídník se výtečně hodí pro využití při identifikaci skladebných prvků umělecky ztvárněné kulturní krajiny (pasportu), neboť obsahuje nesmírně širokou strukturu strukturálních prvků, z nichž některé (např. hora) lze pozorovat spíše v kulturní krajině než v památce zahradního umění.

3.3 Identifikace kompozice umělecky ztvárněné kulturní krajiny

V území stanovíme **referenční stanoviště** (viz str. 21). Zpravidla jde o vyhlídková místa určená tvůrcem umělecky ztvárněné krajiny k pozorování jejích krás (hodnot). Určíme rovněž **referenční trasy**. Jde o ty cesty, které byly tvůrcem určeny primárně ke stejnému účelu, totiž aby se během pohybu po stanovené trase před pozorovatelem pohybujícím se chůzí, na koni či ve vozidle (lodí) rozvíjely scenérie podle stanoveného programu.

Dokumentované jevy:

kompoziční prvek – zpravidla strukturální prvek, pokud jde o hmotný prvek v krajině, může být ale také „nehmotný“, např. zrcadlení na vodní hladině

role – kompoziční prvky mohou vystupovat v různých rolích v kompozici: alej stromů je při pohybu v ní otevřeným koridorem, kde koruny stromů rámuje okna s vyhlídkami (vyhlídky na Pálavu při pohybu Lednickou alejí), při pozorování z boku tvoří clonu (a poslední plán v kompozici parkově upravené plochy na jižním břehu Hlohoveckého rybníka při pohledu od západu)

scenérie – část komponované krajiny pozorovaná v rámci krajinného záběru (předmět pozorování)

scenérie statická – pozorovaná z jednoho místa, pravidelná, založená na kompozičních principech italské nebo francouzské zahrady, či malebná, založená na kompozičních principech anglické nebo krajinářské zahrady

scenérie dynamická – pozorovaná při pohybu krajinou, pokud je přítom pozorovatel veden po referenční trase : cestě (ose nebo páteři dynamické scenérie, cesta může být i vodní tok nebo plocha či lanovka) záměrně trasované od jedné scenérie k další, přičemž pokud autor pracuje s dynamikou působení scenérií na pozorovatele, můžeme mluvit o **programu** kompozice krajiny

program – komponovaný sled zážitků vnímaných při pohybu umělecky ztvárněnou krajinou, zážitky jsou nejčastěji iniciovány zrakovými vjemy, nicméně existují části umělecky ztvárněných kulturních krajiny, které nabízejí vjemy sluchové (různé kvality šumění listů v korunách stromů, zpěv ptáků, zvuk peřejí, vodopádů, kašen a fontán), čichové (vůně a pachy) a hmatové (pocit tepla a chladu, vlhka a sucha)

scenérie jednoplánová – krajinný záběr zahrnuje scenérii vzniklou kombinací zpravidla dvou strukturálních prvků v rámci oddílu PAZU

scenérie víceplánová – krajinný záběr zahrnuje celý oddíl PAZU nebo několik oddílů PAZU

agora - otevřené prostranství různé velikosti přehledné z jednoho či více bodů, přičemž poloměr či úhlopříčka prostranství musí být delší než výška obvodových stěn (porostů, staveb), které agoru vymezují, pokud je kratší, vytrácí se pocit otevřeného prostoru a vzniká klausura; na jejich okrajích jsou zpravidla vytvářeny jednoplánové nebo víceplánové scenérie, povrch agory pak vytváří popředí scenérií - tvoří je zpravidla bylinný porost (nejčastěji trávník) nebo vodní plocha; obvodové stěny agory mohou být prolomeny koridorem, tedy průhledem nebo vyhlídkou za účelem zmnožení plánů scenérie

klausura - uzavřené prostranství, kde výška jejich obvodových stěn je vyšší než jejich průměr či úhlopříčka prostranství (interiér porostu, malá mýtina, interiéry staveb, jeskyně), scenérie je

jednoplánová, pokud se klauzura otevírá koridorem, tedy průhledem nebo vyhlídkou, mění se scénérie ve víceplánovou

koridor - spojnice mezi jednotlivými agorami či klausurami, může ležet na úsečce nebo na vymezené části křivky, z prostorového hlediska jde spíše o útvar založený na půdorysu obdélníka nebo stuhu - jeho délka je zpravidla několikanásobkem až mnohonásobkem jeho šířky

otevřené koridory jsou vymezeny průhlednými strukturálními prvky (clonami) - zpravidla alejemi nebo obdobnými prvky - které pocitově a někdy i kompozičně vymezují spojnicí, ale umožňují pozorovat scénérie ležící mimo koridor

uzavřené koridory jsou vymezeny neprůhlednými strukturálními prvky (clonami), které neumožňují pozorovat okolí koridoru, typickým příkladem je městská ulice či silnice vedená v zářezu, scénérie pak tvoří stěny koridoru, extrémně uzavřeným koridorem je tunel, lhostejno zda vytvořený v husté vegetaci, stavbě či proražený terénem

clony, syn. kulisy – zpravidla neprůhledné části scénérie (strukturální prvky tvořené terénem, porosty, stavbami), alej může zdálky působit jako neprůhledná clona, při pohybu v ní mohou koruny stromů vytvářet okna rámuující vyhlídky nebo průhledy

dominanty scénérie – strukturální prvky vévodící scénérii (atraktivní dřeviny, stavby, umělecká díla, hory, kopce, skály, voda)

eye-catcher („poutač“) – kompoziční prvek, který upoutá oko pozorovatele a nemusí být dominantou

okna, syn. rámy – z vegetace nebo stavby vytvořená struktura, která zdůrazňuje a usměrňuje pohled, zpravidla na začátku průhledu nebo vyhlídky, může být úplná (vyhlídka z okna zámku Lednice na Minaret) nebo neúplná, zpravidla chybí horní část rámu (průhled zámek-Minaret)

průhledy – oboustranně komponované optické vazby mezi dvěma lokalitami uvnitř umělecky ztvárněné kulturní krajiny, fungujícími oboustranně jako místo pozorovatele i jako předmět zájmu pozorovatele (průhled zámek-Minaret v Lednici),

vyhlídky – jednostranně komponované optické vazby mezi místem pozorovatele uvnitř umělecky ztvárněné kulturní krajiny a předmětem zájmu rovněž uvnitř této krajiny nebo komponované optické vazby mezi místem pozorovatele uvnitř umělecky ztvárněné kulturní krajiny a předmětem zájmu mimo tuto krajinu (vyhlídka na horu Děvín v Pálavských vrších ze zámeckého parku v Lednici)

osy - na přímce zkomponovaná zpravidla průchozí soustava agor, klausur a koridorů

páteře - na křivce zkomponovaná zpravidla průchozí soustava agor, klausur a koridorů

uzly – místa křížení, setkávání nebo odpojování dvou nebo více os nebo páteří

referenční stanoviště – stanovené místo určené k pozorování scénérie, jeho poloha je jednoznačně definovatelná, zpravidla z něj byla pořizována dokumentace umělecky ztvárněné kulturní krajiny (kresby, malby, rytiny, fotografie)

referenční trasa – stanovené místo pohybu návštěvníka umělecky ztvárněnou kulturní krajinou, umožňující vnímat program umělecky ztvárněné krajiny

aktivní plocha umělecky ztvárněné kulturní krajiny - ta část (ty části) umělecky ztvárněné kulturní krajiny, v níž se nacházejí scénérie vytvářející kompozici předmětné krajiny

pasivní plocha umělecky ztvárněné kulturní krajiny - zbytkové části, pro pozorovatele umělecky ztvárněné kulturní krajiny, který neopustí referenční místa nebo trasy, zpravidla neviditelné.

Všechny zjištěné jevy zachytíme v mapě a slovním komentáři, vhodné jsou i jednoduché kresebné skici a fotografie.

3.4 Stanovení aktuálních hodnot umělecky ztvárněné kulturní krajiny

K identifikaci aktuálních hodnot umělecky ztvárněné kulturní krajiny vhodně využijeme Metodiku identifikace hodnot památek zahradního umění, dostupnou na <http://www.nczk.cz/useruploads/files/Methodika%20identifikace%20hodnot%20PAZU.pdf>, neboť hodnoty umělecky ztvárněné krajiny jsou kvalitativně shodné s hodnotami památky zahradního umění. Metodika publikovaná na uvedených stránkách je zkrácenou verzí původního návrhu⁸, který se pro stanovení hodnot umělecky ztvárněné kulturní krajiny jeví jako vhodnější, proto z něj přebíráme a upravujeme pro potřeby této metodiky:

Přírodní a přírodě blízké prvky – strukturální prvky vodní, strukturální prvky reliéfu

Příklady strukturálních prvků vodních: rybník, potok, řeka, pramen.

Příklady strukturálních prvků reliéfu: balvan, kámen, skála, skalní výchoz, jeskyně, výklenek skalní. Jsou to přírodní prvky, jež byly zapojeny do organizace a kompozice krajiny a nebyly podstatně upraveny, resp. transformovány – podíl tvůrčího vstupu je relativně malý. (např. řeka Dyje u Janohradu v Lednicko-valtickém areálu). Tyto přírodní prvky jsou z hlediska hmotné substance obvykle významně autentické. V posouzení hodnotového stavu (jak jsou schopny zprostředkovávat kulturně historické hodnoty krajiny) je účelné posuzovat jejich historickou integritu – míru nedotčenosti negativními vlivy spojenými s vývojem (změny v čase jejího historického vývoje).

Znaky hodnoty	Hodnocená kritéria znaků	Posuzovací stupnice
Strukturální prvky vodní strukturální prvky reliéfu	Historická integrita	vysoká (3), snížená (2), nízká (1), nulová (0)

Historická integrita

Míra nedotčenosti negativními vlivy spojenými s vývojem (změny v čase jejího historického vývoje) a/nebo negativními vlivy spojenými s jejich nedostatečnou údržbou.

Dřevinné vegetační strukturální prvky koncepčně utvářené

Znaky hodnoty	Hodnocená kritéria znaků	Posuzovací stupnice
Dřevinné vegetační strukturální prvky koncepčně utvářené	Autenticita koncepce	vysoká (3), snížená (2), nízká (1), nulová (0)
	Autenticita materiální substance	vysoká (3), snížená (2), nízká (1), nulová (0)
	Autenticita prostorových parametrů	vysoká (3), snížená (2), nízká (1), nulová (0)
	Historická integrita	vysoká (3), snížená (2), nízká (1), nulová (0)
	Ojedinělost	ojedinělý (1), nezjištěno (0)

⁸ Autoři : Ing. Jiří Olšan, Ing. Marek Ehrlich, Ing. Lenka Křesadlová, Ph.D., Ing. Marie Pavlátová, Ing. Daniel Šnejd, DiS.

Autenticita koncepce

Kritérium zahrnuje posouzení míry původnosti koncepce dřevinného vegetačního prvku v jejích dílčích aspektech – původnosti formy, původnosti pěstebnímu tvaru dřevinného prvku a původnosti jeho pozice v prostoru památky.

Autenticita materiální substance

Kritérium vyjadřuje posouzení míry původnosti hmotné substance dřevinného prvku (taxonu).

Autenticita prostorových parametrů

Kritérium vyjadřuje posouzení míry původnosti prostorových parametrů dřevinných prvků ve srovnání s hodnověrně doloženou původní koncepcí.

Historická integrita

Kritérium vyjadřuje posouzení míry nedotčenosti dřevinných prvků negativními vlivy spojenými s vývojem (změny v čase jejího historického vývoje) a/nebo negativními vlivy spojenými s jejich nedostatečnou údržbou. Posuzovací stupnice kritéria historická integrita umožňuje klasifikaci strukturálních prvků, které jsou výsledkem transformace památky nebo nového tvůrčího vstupu.

Ojedinělost

Kritérium vyjadřuje posouzení míry ojedinělosti dřevinného prvku v kontextu památek zahradního umění a kulturních krajín na území ČR na základě vyhodnocení četnosti jeho výskytu – aspekt relativní typologické vzácnosti prvku.

Stavební strukturální prvky, umělecké a umělecko-řemeslné prvky, prvky vybavenosti

Znaky hodnoty	Hodnocená kritéria znaků	Posuzovací stupnice
Stavební strukturální prvky, umělecké a umělecko-řemeslné prvky, prvky vybavenosti	Autenticita koncepce	vysoká (3), snížená (2), nízká (1), nulová (0)
	Autenticita materiální substance	vysoká (3), snížená (2), nízká (1), nulová (0)
	Historická integrita	vysoká (3), snížená (2), nízká (1), nulová (0)
	Významnost prvku z hlediska jeho umělecké hodnoty a/nebo jedinečnost tvůrčího výkonu	velmi vysoká (3), vysoká (2), průměrná (1), nevýznamná (0)
	Ojedinělost	ojedinělý (1), nezjištěno (0)

Kritéria v procesu hodnocení na úrovni celku umělecky komponované krajiny

Kritéria přímých hodnot umělecky komponované krajiny

Kritérium	Definice kritéria posuzování znaku	Posuzovací stupnice
Funkční integrita umělecky komponované krajiny	Míra kontinuity historicky vzniklých funkcí umělecky komponované krajiny	vysoká (3), snížená (2), nízká (1), nulová (0)

Historická integrita umělecky komponované krajiny	Míra nedotčenosti struktury umělecky komponované krajiny	vysoká (3), snížená (2), nízká (1), nulová (0)
Vizuální integrita umělecky komponované krajiny	Míra nedotčenosti vizuální scény umělecky komponované krajiny	vysoká (3), snížená (2), nízká (1), nulová (0)
Významnost umělecky komponované krajiny jako díla zahradního umění	Míra významnosti umělecky komponované krajiny jako díla zahradního umění; kritérium zahrnuje posouzení kompozice, umělecké hodnoty stavebních strukturálních prvků, uměleckých a umělecko-řemeslných strukturálních prvků umělecky komponované krajiny	velmi vysoká (3), vysoká (2), průměrná (1), nevýznamná (0)

Kritéria nepřímých hodnot umělecky komponované krajiny

Kritérium	Definice kritéria posuzování znaku	Posuzovací stupnice
Ojedinečnost	Míra vzácnosti druhu umělecky komponované krajiny	ojedinělá v kontextu PAZU na území ČR (1), nezjištěna (0)
Hortikulturální významnost umělecky komponované krajiny	Míra hortikulturálního významu vegetačních strukturálních prvků a/nebo sbírek rostlin	velmi vysoká (3), vysoká (2), průměrná (1), nevýznamná (0)
Významnost historického kontextu umělecky komponované krajiny	Míra významnosti vazby umělecky komponované krajiny s významnou historickou událostí, osobností, uměleckým dílem	ano (1), nezjištěna (0)

Souhrnné posouzení kritérií hodnot památky v modelu klasifikace památek zahradního umění

Příklady významu (typu hodnoty) umělecky komponované krajiny	Kritéria posouzení hodnoty umělecky komponované krajiny	Posuzovací stupnice	Váha kritéria	Maximum hodnocení
Historický význam umělecky komponované krajiny	Integrita umělecky komponované krajiny	nízká = 0 průměrná = 1 vysoká = 2 velmi vysoká = 3	2 x	6
Význam umělecky komponované krajiny jako díla zahradního umění	Významnost umělecky komponované krajiny jako díla zahradního umění		2x	6
Hortikulturální význam	Hortikulturální významnost umělecky komponované krajiny		1x	3

Výsledky hodnocení jsou interpretovány podle klíče uvedeného v následující tabulce. Klasifikační stupnice kulturně historického významu památky vychází z doporučení dokumentu Pokyny pro posouzení zásahů do památek, statků světového kulturního dědictví⁹.

⁹ ICOMOS. Guidance on Heritage Impact Assessments for Cultural World Heritage Properties. ICOMOS 2011.

Klasifikační klíč pro určení relativního kulturně historického významu umělecky komponované krajiny

Postup	Součet hodnocení (suma)	Souhrnné vyjádření stupně relativního kulturně historického významu objektu (umělecky komponované krajiny)
Součet dílčích hodnocení kritérií, jenž představuje číselné vyjádření stupně relativního kulturně historického významu umělecky komponované krajiny	Méně než 4	Objekt malého kulturně historického významu
	4–9	Umělecky komponovaná krajina místního významu, jejíž kulturně historický význam nepřesahuje rámec místa (lokality); kulturně historická hodnota umělecky komponované krajiny je cenná pro současné, jakož i pro budoucí generace obyvatelů místa (lokality)
	10–13	Umělecky komponovaná krajina regionálního významu, jejíž kulturně historický význam přesahuje rámec místa (lokality); kulturně historická hodnota umělecky komponované krajiny je cenná pro současné, jakož i pro budoucí generace obyvatelů regionu
	14–18	Umělecky komponovaná krajina národního významu, jejíž kulturně historický význam přesahuje hranice regionu; kulturně historická hodnota umělecky komponované krajiny je stejně cenná pro současné, jakož i pro budoucí generace národa jako celku

3.5 Návrh péče o umělecky ztvárněnou kulturní krajinu

3.5.1 Územní plánování

Péče o umělecky ztvárněnou kulturní krajinu se skládá ze dvou souborů činností. Prvním z nich jsou procesy územního plánování.

Pro účely územního plánování je klíčové v umělecky ztvárněné kulturní krajině určit:

- a) **aktivní plocha umělecky ztvárněné kulturní krajiny** – ta část (ty části) umělecky ztvárněné kulturní krajiny, v níž se nacházejí scénérie vytvářející kompozici předmětné krajiny
- b) **pasivní plocha umělecky ztvárněné kulturní krajiny** – zbytkové části, pro pozorovatele umělecky ztvárněné kulturní krajiny, který neopustí referenční místa nebo trasy, zpravidla neviditelné

Aktivní plocha umělecky ztvárněné kulturní krajiny je nositelem všech výše popsaných, zkoumaných a hodnocených jevů, tedy nositelem hodnot, pro které může být umělecky ztvárněná krajina chráněná jako součást kulturního dědictví. Protože jde o specifické umělecké dílo, mělo by být uchováváno v autentické podobě, včetně autenticity původního sortimentu rostlin. K tomu slouží metodické postupy uvedené v kapitole 3.5.2 Obnova a údržba.

Součástí aktivní plochy umělecky ztvárněné kulturní krajiny jsou zpravidla zemědělsky využívané plochy (pole, louky, pastviny, rybníky) a lesní, popř. vytrvalé porosty (sady, vinohrady). Procesy územního plánování by měly zaručit, že tyto pozemky nadále budou sloužit účelu, kterému sloužily v době komponování krajiny, a nebude se měnit jejich rozsah.

Pasivní plocha umělecky ztvárněné kulturní krajiny vyplňuje zbytek území, na němž se krajina nachází. Rozvoj území, který vyžaduje v nezastavěném území umělecky ztvárněné kulturní krajiny stavby, zařízení, a jiná opatření pro zemědělství, lesnictví, vodní hospodářství, těžbu nerostů, pro ochranu přírody a krajiny, pro veřejnou dopravní a technickou infrastrukturu, pro snižování nebezpečí ekologických a přírodních katastrof a pro odstraňování jejich důsledků, a dále taková technická opatření a stavby, které zlepší podmínky jeho využití pro účely rekreace a cestovního ruchu, například cyklistické stezky, hygienická zařízení, ekologická a informační centra, by měl být situován právě do pasivní plochy.

Pro stanovení cílů, jichž má být při péči o umělecky ztvárněnou kulturní krajinu dosažené, je vhodné stanovit koncepci, která bude vstupním podkladem pro procesy územního plánování. Vhodný postup vytvoření takové koncepce je vymezen v Metodice koncepce uspořádání krajiny pro ochranu a obnovu kulturních, historických a přírodních hodnot území, dostupné na http://web2.mendelu.cz/zf_563_krarch/1.2.2_Metodika-koncepce-usporadani-krajiny/Certifikovana_Metodika-koncepce-usporadani-krajiny_komplet.pdf.

Procesy územního plánování jsou vhodným a srozumitelným způsobem popsány v certifikované metodice Prosazování ochrany kulturních hodnot v procesech územního plánování, dostupné na <http://www.knihyleges.cz/prosazovani-ochrany-kulturnich-hodnot-v-procesech-uzemniho-planovani>.

V rámci vyhodnocení vlivů zásad územního rozvoje na udržitelný rozvoj území je žádoucí souborně posoudit dopad záměrů na umělecky ztvárněnou krajinu. Pro posouzení těchto záměrů a jejich vlivů na umělecky ztvárněnou krajinu je vhodné postupovat podle certifikované metodiky Hodnocení vlivů na krajinné památkové zóny, dostupné na

http://www.kpznaki.cz/images/dokumenty/PUBLIKACE/2015/metodika_hodnoceni_vlivu_na_kpz/metodika.pdf, a to i případě, že předmětem zásad územního rozvoje je umělecky komponovaná krajina, jež není dosud chráněna jako památková zóna.

Dokumentem, který zapracovává výsledky postupu dle metodiky Hodnocení vlivů na krajinné památkové zóny a současně může sloužit jako podklad v rámci územně plánovacího procesu, může být plán ochrany krajinné památkové zóny, pokud je umělecky ztvárněná krajina chráněna podle § 6 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů. Metodika plánů ochrany krajinných památkových zón je dostupná na

http://www.kpznaki.cz/images/dokumenty/PUBLIKACE/2015/metodika_planu_ochrany_kpz/metodika.pdf.

Plán ochrany krajinné památkové zóny současně představuje nástupní krok k vlastní fyzické péči o umělecky ztvárněnou kulturní krajinu, tedy její údržbu, popřípadě obnovu.

3.5.2 Obnova a údržba

Údržba umělecky ztvárněné kulturní krajiny se v zásadě neliší od údržby jiných nemovitých kulturních památek, zejména památek zahradního umění. Údržba a obnova staveb a uměleckých děl, popř. uměleckořemeslných prací, jež vytvářejí strukturální prvky umělecky ztvárněné kulturní krajiny, je metodicky dobře propracována a odborné veřejnosti dostatečně známa, proto se následující text zaměřuje na údržbu a obnovu prvků vegetačních.

Základem péče o umělecky ztvárněnou kulturní krajinu je management plán, zpracovaný podle metodiky Management plán ochrany památkových hodnot památek zahradního umění, dostupné na <http://www.nczk.cz/useruploads/files/Methodika%20management%20plan.pdf>.

Ten by měl navazovat na Plán ochrany krajinné památkové zóny a mj. určit i zásady údržby, jež se pak v konkrétních případech řídí podrobnějšími metodickými pokyny zpracovanými v metodice Péče o dřeviny a jejich zachování v památkách zahradního umění, dostupné na

http://www.venkovskazelen.cz/soubory/Zahrady_parky/metodika_Velebil%20a%20kol.2016.pdf a Péče o bylinné patro v památkách zahradního umění, dostupné na http://www.venkovskazelen.cz/soubory/metodika_byliny_pro_web.pdf.

Protože významnou součástí organizace umělecky ztvárněné kulturní krajiny jsou aleje, je žádoucí postupovat dle Metodiky mapování, evidence, dokumentace, péče a ochrany významných alejí a jejich dřevin http://invenio.nusl.cz/record/201442/files/nusl-201442_1.pdf.

Vzhledem k tomu, že se na území umělecky ztvárněné kulturní krajiny nezdá setkává veřejný zájem na ochraně kulturního dědictví s veřejným zájmem na ochraně přírody a krajiny, přičemž se tyto zájmy vcelku pravidelně střetávají, je nutno postupovat dle metodiky Prosazování ochrany kulturních hodnot při ochraně dřevin rostoucích mimo les, dostupné na

<http://www.knihyleges.cz/prosazovani-ochrany-kulturnich-hodnot-pri-ochrane-drevin-rostoucich-mimo-les>.

Pro uchování původního sortimentu rostlin, jež tvoří vegetační složku umělecky ztvárněné kulturní krajiny, využijeme vhodným způsobem metodiku Stromy na veřejných městských prostranstvích, dostupnou na <http://ftp.npu.cz/download/1303382827/met22dreviny.pdf>.

Metodika Archeologický průzkum památek zahradního umění, dostupná na <http://nczk.cz/useruploads/files/metodiky%20NCZK%20-%20archeologie.pdf>, je vhodná tam, kde je třeba ověřit informace uchované pod zemí pro stanovení dalšího postupu.

4. Důvodová zpráva k Metodice péče o umělecky ztvárněnou kulturní krajinu

Ad 4.1 Identifikace umělecky ztvárněné kulturní krajiny

Ochrana kulturního dědictví zasahuje stále více oblastí. Od někdejších starožitností, divů světa a uměleckých památek se záběr památkové péče posunuje ke kulturním památkám a jejich prostředí a ochraně územních celků, tedy k jakési ochraně komplexní - plošné. Legislativně jsou v českém právním řádu z hlediska ochrany kulturních hodnot vymezeny kategorie **městská památková rezervace, památková zóna a ochranné pásmo** nemovitě památky, nemovitě národní kulturní památky, městské památkové rezervace a památkové zóny. Ochranné pásmo samo není nositelem chráněných hodnot, není kategorií chráněnou, je nástrojem ochrany hodnot statku, kolem nějž je vymezeno.

Kategorie památková zóna umožňuje vedle městských a vesnických celků chránit také celky krajinné. Ve srovnání s okolními zeměmi je v tomto směru zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, velmi pokrokový.

Definovat kulturní krajinu je velmi složité, téměř tak složité jako definovat kulturu. Obecně se má za to, že je to krajina ovlivněná civilizací. Někteří autoři nesouhlasí ani s termínem kulturní krajina¹⁰. Místo něj doporučují termín **historická krajina** nebo **historická a kulturní krajina**. Pokud přijmeme dělení dějin na **prehistorické** a **historické** (=zachycené historiky), je zřejmé, že termín historická krajina může postihovat tu fázi, která souvisí s psanými dějinami. Proto se termín **kulturní krajina** jeví jako obecnější a jako takový je následně používán.

V roce 1987 byl schválen památkový zákon¹¹, který umožnil ochranu kulturní krajiny. Následně zpracovali experti (Olga Bašeová, Aleš Vošahlík¹²) klasifikaci různých typů kulturní krajiny, které se vyskytují v České republice. Zvažovali i kvantitativní hlediska (velikost krajinných částí), která se však dnes jeví jako překonaná. Rozdělili krajinu do následujících typů:

„I) Oblasti kultivované krajiny s charakteristickou sídelní strukturou

Jedná se o celky vytvořené během omezeného časového období, ale dlouhodobě kultivované. Jsou

¹⁰ Tyto diskuse probíhaly např. na na International Scientific Conference on Cultural Landscape, Historic Landscape, Monument Protection; Budapest and Keszthely, Hungary; 1993

¹¹ Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči ve znění pozdějších předpisů

¹² Nепublikovaný rukopis

typické pro určité kraje, charakteristické z hlediska umění a architektury, etnografie, biologie, geologie, hydrologie a případně i dalších (jde např. o Jihočeská Blata, území na pravém břehu Vltavy, převážně u Soběslavi, kde krajinu bohatou na naleziště rašeliny a vzácné druhy rostlin zdobí vesnice s architekturou lidového baroka).

2) Krajinné kompozice a systémy vázané na architektonické soubory

Realizace většinou velkoryse založené s jednou nebo řadou architektonických dominant a záměrně komponovanou krajinou (jako příklad lze uvést Lednicko-Valtický areál na pomezí Jižní Moravy a Rakouska. Dva zámky, původně barokní, založené rodem Lichtenštejnů, propojuje síť cest lemovaných alejemi a řada romantických staveb dosahuje místy monumentálních rozměrů. Ty tvoří „point de vue“ v kilometrových průhledech kultivované krajiny. Stylové hospodářské dvory obdělávají úrodnou půdu nebo pěstují koně. Široké okolí je podřízeno těmto dvěma kulturním centrům. Lednický zámek přebudovaný v 19. stol. navíc obklopuje historický krajinářský park vysoké dendrologické hodnoty a přírodní rezervace vodního plectva, hnízdičeho na ostrovech složitého vodního systému).

3) Hospodářské feudální celky v zemědělské krajině

Funkčně estetická kultivace zemědělské krajiny je sladěná s architekturou, doplněná často uměleckými nebo technickými památkami - typickým příkladem je zámek Veltrusy se zemědělskou parkovou krajinou typu „ornamented farm“. Dále je to zámek Kačina s parkem přecházejícím volně do zemědělské krajiny, s alejemi směřujícími do obce Nové Dvory. Obě lokality jsou vzájemně propojené estetickými a funkčními vazbami).

4) Kultivační a technické zásahy člověka do krajiny

Jde o doklady technického rázu, které se během doby staly neodmyslitelnou součástí krajiny. (Např. typická krajina Ostravska, hornické kolonie a domky z režného zdiva a drobné manufaktury jsou dnes obdivovanou architekturou. Systém předzahrádek a dvorků, aleje stromů a dokonce řemeslně dokonale provedené těžní věže s technickými skvosty strojů si zasluhují zachování pro naše potomky; zvláštním příkladem je Rožmberská rybníční soustava v Jižních Čechách ze 16. století).

5) Kulturně historicky významná území

Týká se krajiny, která byla svědkem historických událostí a dodnes nese autentické historické doklady - příkladem je bitevní pole u Chlumce a Přestanova v Severních Čechách, kde roku 1813 porazila Rakousko-pruská a ruská vojska Napoleonovu armádu. Krajinu v 19. století obohatily tři monumentální památníky a posvětily hromadné hroby tisíců vojáků. Jiným příkladem je bojiště u Slavkova na Moravě.“

Operační pravidla pro implementaci Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví¹³ (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) navrhuje následující definice kategorií a subkategorie kulturní krajiny:

(i) The most easily identifiable is the clearly defined landscape designed and created intentionally by man. This embraces garden and parkland landscapes constructed for aesthetic reasons which are often (but not always) associated with religious or other monumental buildings and ensembles.

¹³ <http://whc.unesco.org/archive/opguide08-en.pdf#annex3>

(ii) The second category is the organically evolved landscape. This results from an initial social, economic, administrative, and/or religious imperative and has developed its present form by association with and in response to its natural environment. Such landscapes reflect that process of evolution in their form and component features. They fall into two sub-categories:

- a relict (or fossil) landscape is one in which an evolutionary process came to an end at some time in the past, either abruptly or over a period. Its significant distinguishing features are, however, still visible in material form.

- a continuing landscape is one which retains an active social role in contemporary society closely associated with the traditional way of life, and in which the evolutionary process is still in progress. At the same time it exhibits significant material evidence of its evolution over time.

(iii) The final category is the associative cultural landscape. The inscription of such landscapes on the World Heritage List is justifiable by virtue of the powerful religious, artistic or cultural associations of the natural element rather than material cultural evidence, which may be insignificant or even absent.

Analogicky s důvody pro prohlášení věci za kulturní památku podle odst. 1 § 2 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů, lze z výše uvedených členění odvodit dvě základní kategorie:

A) Krajina sama o sobě jako významný doklad historického vývoje, životního způsobu a prostředí společnosti od nejstarších dob do současnosti, doklad projevů tvůrčích schopností a práce člověka z nejrůznějších oborů lidské činnosti, doklad hodnot historických, uměleckých, vědeckých a technických.

B) Krajina, která má přímý vztah k významným osobnostem a historickým událostem. Historická událost se zpravidla stala předmětem glorifikace, která si vyžádala doplnění krajiny stavbami (památníky, náhrobky), budovanými již na základě kompozičních pravidel. Z hlediska organizace, popřípadě kompozice, lze kulturní krajiny v České republice rozdělit do následujících typů, přičemž lze mít za to, že základem obrazu každé krajiny je její organizace, která byla (ale nemusela být) kompozičně dotvořena.

Následně lze odvodit subkategorie:

A1 – komponovaná kulturní krajina navržená a vytvořená záměrně člověkem¹⁴, původně zpravidla hospodářsky organizovaná krajina, později komponovaná, ale tak významně, že kompozice a její důsledek - krása krajiny - je v očích veřejnosti důležitější než organizace krajiny; zahrnuje zahradní a parkové krajiny založené z estetických důvodů, které jsou často spojené s náboženskými nebo jinými monumentálními stavbami a soubory, hospodářské složky krajiny se stávají aktivními prvky její kompozice:

Např. Lednicko-valtický areál, Římovsko

A2 – organicky vyvinutá krajina na základě sociálních, ekonomických, administrativních nebo náboženských požadavků v konkrétním přírodním prostředí; lze ji rozdělit na dvě skupiny:

A2a – reliktní, též „zkamenělá“ krajina – dokládá takovou organicky vyvinutou krajinou, jejíž vývoj už skončil, ale její znaky jsou stále patrné:

Např. Plassko

A2b – kontinuální, stále užívaná krajina – dokládá organicky vyvinutou krajinu, která je stále užívaná v duchu sociálních, ekonomických, administrativních nebo náboženských požadavků:

Např. Vranovsko-Bítovsko, NKP Národní hřebčín Kladruby nad Labem

¹⁴ Názvy převzaty z Metodiky tvorby standardizovaného záznamu krajinné památkové zóny

B) asociativní kulturní krajina, tedy krajina, která má přímý vztah k významným osobnostem a historickým událostem, jejíž hmotná podoba vůbec nemusí odpovídat shora uvedeným typům. Historická událost se zpravidla stala předmětem glorifikace, která si vyžádala doplnění krajiny stavbami (památníky, náhrobky), budovanými již na základě kompozičních pravidel: Např. Bojiště bitvy u Slavkova a další bojiště.

Ad 4.2 Identifikace skladebních prvků umělecky ztvárněné kulturní krajiny (pasport)

Metodika pasportizace památek zahradního umění je vhodně využitelná pro identifikaci skladebních prvků umělecky ztvárněné kulturní krajiny. V komponované krajině, jež byla předmětem výzkumu v rámci projektu Kulturní krajina jako prostor pro společenskou reprezentaci a relaxaci vybraných aristokratických rodů v období od 17. do počátku 20. století, identifikační číslo DF13P01OVV01, byly objeveny vzácně specifické oddíly komponované krajiny (analogicky k oddílům PAZU) složené ze strukturálních prvků, jež se v předmětné metodice nevyskytují. Jsou však tak výjimečné, že nemají vliv na použití předmětné metodiky pro účely identifikace skladebních prvků umělecky ztvárněné kulturní krajiny (pasport). Poznamenáme je v poznámce a zdokumentujeme je metodikou stanoveným postupem.

Jde o:

Strukturální prvek

187a plot ponořený: Specifické ohrazení sestávající ze suchého příkopu a do něj vloženého oplocení, které odděluje reprezentační a obytný zahradní či parkový prostor od bukolické části zahrady či parku, obory nebo okolní krajiny. Vlastní oplocení není vidět, ale zabraňuje, aby se pasoucí zvířata z okolních pastvin nebo zvěř chovaná v oboře nedostala do části zahrady nebo parku určeného pro reprezentační či obytné účely. Díky modelaci terénu se hrany příkopu při pohledu ze zahrady spojují do zdánlivé plochy a nebrání tak pocitu neohrazeného prostoru.

(Obdobně funguje Mlýnské rameno řeky Dyje v zámeckém parku v Lednici, které dělí východní a západní část parku; pokud jsou udržovány jeho břehy bez křovin, nejsou při vyhlídce z okružní cesty kolem Zámeckého rybníka patrné a pozorovatel má pocit, že se před ním otevírá obrovská louka, pak je překvapen a žasne, že se loukou pohybuje bílá kajuta lodi proplouvající ramenem řeky.)

Ad 4.3 Identifikace kompozice umělecky ztvárněné kulturní krajiny

Za **kompozici** krajiny považujeme to, co vnímá pozorovatel v krajině (v klidu nebo pohybující se pěšky, na kole, na koni, v automobilu, vlaku, lodi), nikoli to, co je zřejmé při pohledu na mapu, tomu, říkáme **uspořádání** krajiny. Uspořádání (organizace) krajiny je základem její kompozice, nikoli naopak. Organizace krajiny je dobře patrná na mapě nebo plánu. Přitom platí, že pokud je krajina nebo její část (zahrada, parter zahrady) vytvářena podle kompozičních principů zahrady italské nebo francouzské a jejich odvozenin (tedy na základě geometrické struktury, v níž hrají prim linie), vnímání organizace území na plánu se příliš neliší od vnímání kompozice krajiny. Liší se pouze úhlem, pod kterým je obraz vnímán. V důsledku výšky pozorovatele nad základnou obrazu (od $\pm 1-2^\circ$ do 90°) klesá vliv perspektivy. Z ptačí perspektivy se uspořádání parteru jeví jako kompozice parteru, jevy splývají, organizace plochy je sama její kompozicí.

Tohoto principu využívala Le Nôtreova škola při uspořádání plochy/prostoru zahrady za účelem vytvoření prostorové iluze (perspective rallentie¹⁵).

Literatura propagující italské nebo francouzské zahrady je vždy doplněna propracovanými půdorysy parterů nebo celých zahrad a jinými ortogonálními vyobrazeními (řez, pohled)¹⁶.

U anglické, anglo-čínské a krajinářské (přírodně krajinářské) zahrady (a jejich inspirace – čínské a japonské zahrady, a odvozeniny – internacionální sloh, funkcionalistické zahrady a soudobé zahrady) je to úplně jinak. Krásná kompozice tohoto typu zahrady, v níž jsou jednotlivé části uspořádány podle principů harmonie, kontrastu, Zlatého řezu aj. vychází z jiných zásad uspořádání plochy/prostoru zahrady. Situace zachycená na plánu (půdorysu) nebo z ptačí perspektivy nemusí vůbec vypadat uspořádaně, ani nemusí být krásná. U literatury zaměřené na zahradu anglickou a její inspirace a odvozeniny proto převažují perspektivní pohledy¹⁷. Rozdíl mezi uspořádáním zahrady a jejími kompozicemi je zde jasně patrný. Tradovaný příběh zakládání kompozice krajiny pod zámek Hluboká nad Vltavou kněžnou Eleonorou ze Schwarzenbergu, kdy kněžna z oken zámku řídila výsadby stromů, aby se jí při pohledu z okna, terasy či věže scenérie jevíly krásné, aniž k tomu potřebovala plán, tuto skutečnost dokládá. Stejným způsobem tvořil své malířské kompozice na téměř sochařsky vymodelovaném podkladu hrabě Arnošt Silva Taroucca v Průhonickém parku. První plán parku byl vyhotoven snad 20 let po jeho založení (F. F. Pleskot 1906-1908?, nedatováno¹⁸).

Protože kompozice krajinných scenérií je založena v převážné většině na principech anglické zahrady a jejich odvozenin, je třeba rozlišovat mezi uspořádáním krajiny a kompozicemi jejích scenérií. Kompozice krajiny je blízká kompozici divadelní scény. Liší se od ní pouze tím, že do divadelní scény divák zpravidla nevstupuje, zatímco do umělecky upravené krajiny ano, a sám se stává součástí jejích scenérií, důležitou pro vnímání **měřítko** komponované krajiny.¹⁹

Kompozice komponované krajiny (stejně jako kompozice zahrady) se skládá z promyšleně vybudované soustavy scenérií různého měřítko, kterou tvoří krajinářský architekt. „Dokonalost krajinářského zahradnictví obecně spočívá na přísném dodržování principů: užitečnosti, proporce a jednoty neboli správného poměru mezi částmi a celkem; může být také založena na harmonickém spojení přírody a

¹⁵ Srovnej např. BRIX Michael: Der barocke Garten, Magie und Ursprung, André le Nôtre in Vaux le Vicomte, Stuttgart 2004, ISBN-10: 3897901994, ISBN-13: 978-3897901995, u nás dnes patrně jen ve Valči ve vztahu zámek-Propyleje, viz KUČA Karel: Krajinné památkové zóny České republiky, Praha 2015, ISBN: 978-80-7480-045-0, s. 378, 379

¹⁶ Např. v knize Dézallier d'Argenville, A.-J. (Antoine-Joseph): La theorie et la pratique du jardinage. Ou l'on traite a fond des beaux jardins apellés communément les jardins de propreté, comme sont les parterres, les bosquets, les boulingrins, &c. Contenant plusieurs plans et dispositions generales de jardins, nouveaux desseins ... & autres ornemens servant à la decoration & embellissement des jardins. Avec la maniere de dresser un terrain ..(1709) dostupné na <https://archive.org/details/latheorieetlapra00dz>, jsou pouze 2 perspektivní obrazy, a to u zobrazení terasování svažitého terénu a zobrazení vodních kaskád, ostatní vyobrazení jsou ortogonální, tedy půdorysy, pohledy nebo řezy

¹⁷ Např. nedostupný REPTON, Humpry: Sketches and hints on landscape gardening : collected from designs and observations now in the possession of the different noblemen and gentlemen, for whose use they were originally made : the whole tending to establish fixed principles in the art of laying out ground, London 1794

¹⁸ Patrně v souvislosti s vydáváním časopisu Die Gartenanlagen Österreich-Ungarns in Wort und Bild, herausgegeben von der Dendrologischen Gesellschaft zur Förderung der Gehölkunde und Gartenkunst in Österreich-Ungarn, kde je v 1. sešitě park popsán.

¹⁹ REPTON, Humpry: Observations on the theory and practice of landscape gardening : including some remarks on Grecian and Gothic architecture, collected from various manuscripts, in the possession of the different noblemen and gentlemen, for whose use they were originally written : the whole tending to establish fixed principles in the respective arts, London 1805, kapitola II., nebo Sketches and Hints on Landscape Gardening, London 1794, kde v kap. V. popisuje užití dobytka jako měřítko krajiny a na obrázcích to přesvědčivě demonstruje.

umění, jež vyhovuje potřebám člověka.“²⁰ Za scénérii považujeme to, co obsáhne pohled pozorovatele (krajinný záběr). Může jít o scénérie vytvořené na ploše několika metrů čtverečních i o scénérie na ploše několika set kilometrů čtverečních. Pokud se scénérií můžeme pohybovat, považujeme ji za dynamickou, pokud ji pozorujeme z jednoho místa, považujeme ji za statickou, oba typy se přirozeně prolínají. Referenční trasy byly vymezovány pro vnímání kompozice během chůze, během jízdy na koni, během jízdy kočárem²¹ popř. plavby lodí.²² Vnímání dynamické kompozice se blíží zážitku z pozorování filmu nebo ze zábavního parku (Disney Magic Kingdom, Epcot v Orlandu, USA). Pohyb krajinou však není vnímán pouze zrakem. Rozmanitost zážitku zvyšují vjemy sluchové, čichové, hmatové a vnímání tepla a chladu, vlhka a sucha (i tyto zážitky umí moderní technologie na atrakcích v zábavních parcích zprostředkovat). Všechny tyto vjemy lze vložit do programu umělecky ztvárněné krajiny. Stěžejní je však zážitek zrakový. Proto lze krásy krajiny obdivovat zprostředkovaně prostřednictvím jejich zobrazení.

Na zrakové vnímání umělecky ztvárněné kulturní krajiny a jeho uchování je zaměřena tato metodika. Organizace krajiny za účelem tvorby kompozice může vzácně využívat i principů francouzské zahrady. Např. patte d'oe (husí stopa) vycházející do krajiny ze zámku Krásný Dvůr u Podbořan, v níž jsou boční aleje vysázeny z lip a prostřední z pyramidálních dubů, vytváří v krajině zdánlivě situaci zdůrazňující pozici zámku. Tato situace je ještě výraznější na mapě. Při pohledu od zámku vytváří patte d'oe vzácnou kompozici. Přitom pouze alej směrem na Buškovice je zároveň funkční komunikací. Další dvě aleje nikoli. Proto je zřejmé, že tyto aleje byly do tvaru patte d'oe vysázeny právě za účelem vytvoření kompozice. Zdánlivě obdobná situace se vyskytuje u zámku Slavkov. Z východních nároží zámecké zahrady vybíhají aleje s funkčními komunikacemi směrem na Holubice a Křenovice, osa francouzské zahrady (na plánech I., II. i III. vojenského mapování²³ je zachycena doprovodná alej) běží středem. Na mapě se situace jeví jako typická patte d'oe. Ve skutečnosti (vzhledem k tomu, že se osy kříží cca ve třetině zahrady, a vzhledem výšce ohradní zdi) tam stěžejní nastala situace, že by patte d'oe při pohledu ze zahrady tvořila kompozici obdobnou té v Krásném Dvoře. Obdobná situace je zachycena na Zahrádecku²⁴. Pozoruhodná je situace kolem zámku Kačina, kde jsou zdánlivě vytvořeny dvě patte d'oe před oběma průčelími zámku, které se projevují v organizaci okolní krajiny. Úhly mezi osami jsou však tak široké, že se všechny tři osy nikdy nesetkají na jedné scénérii v kompozici obdobné oné v Krásném Dvoře u Podbořan. Osy nemusí být zdůrazněny alejemi, jak ukazuje patte d'oe založená při východu ze stáje hřebců a klisen v hřebčíně v Kladrubech nad Labem, kde jsou střední (jižní) a pravá (západní) alejemi zdůrazněny, levá (východní) osa nikoli. Přestože je ve srovnání s oněmi dvěma krátká, zážitek z pozorování patte d'oe je stále patrný.

V Lednicko-valtickém areálu je kompozice typu patte d'oe doložena ve francouzské zahradě lednického zámku (vodní zahrada na boční ose), ve francouzské zahradě valtického zámku, v lednické zahradě knížete Aloise Josefa I., ale i po její anglicizaci při pohledu od zámku (z tehdy existujícího průjezdu) po vybudování Obelisku a Minaretu a po úpravě věže kostela sv. Petra a Pavla v Podivíně (vše Joseph Hardtmuth). Při pohledu od zámku na sever tvořily tyto stavby points des vues tří os patte d'oe. Další kompozice patte d'oe byla vytvořena ve východní části parku, kde západní ose dominoval

²⁰ PETZOLD, Eduard C. / PRELLER, Friedrich: Die Landschafts-Gärtnererei, e. Handbuch für Gärtner, Architekten u. Freunde d. Gartenkunst, 2., verm. u. verb. Aufl., Leipzig, 1888, s. 8

²¹ V Lednicko-valtickém areálu jsou doloženy speciální vozíky určené pro pohyb parkově upravenou krajinou, tzv. Parkwagen

²² V zámeckém parku v Lednici jsou doloženy gondoly, kánoe a čínské džunkky pro plavbu po Zámeckém rybníku

²³ KUČA Karel: Krajinné památkové zóny České republiky, Praha 2015, ISBN: 978-80-7480-045-0, s. 104

²⁴ Tamtéž, s. 417

Minaret, východní věž kostela sv. Petra a Pavla v Podivíně, prostřední mířila do prázdna=nekonečna. Obě tyto kompozice si vynutily organizační úpravy krajiny výsadbou aleje a prokácením průhledů. Bez zdůraznění alejemi je také dochovaná kompozice typu patte d'oe, která byla rafinovaně vytvořena Josephem Kornhäuselem při stavbě Apollonova chrámu. Kompozice je tvořena vyhlídkami mezi sloupy, které rámuje a fixují tři osy. Jižní (levá) míří na výrazný kopec Höllenstein (490 m n.m.) na rakouském území, západní (prostřední) na hladinu rybníků (Mlýnský, Prostřední, Hlohovecký) a severní (pravá) na zříceninu hradu Děvičky na Pálavě. Tato kompozice nevyvolala žádné organizační změny v krajině. Následně byla prostřední vyhlídka ukončena stavbou Hraničního zámečku a z vyhlídky ve směru této osy se stal průhled.

To, že je kompozice i organizace krajiny typu patte d'oe vzácná, snad dokládá i skutečnost, že v obrazové části Metodiky identifikace komponovaných krajin je zachycena pouze v jednom případě v okolí Vrbičan (s. 19).

Oproti tomu uspořádání krajiny typu étoile (hvězda tvořená osmi alejemi), jež je v uvedené metodice a další současné literatuře nazýváno kompozicí, je mnohem častější. Že nejde o kompozici v pravém slova smyslu, ale o specifické uspořádání krajiny ke specifickému účelu, dokládá sdělení knížete Karla Eusebia z Lichtenštejna v jeho díle *Werk von der Architektur*²⁵. Mělo sloužit honitbě. Vzhledem k tomu, že kníže Karel Eusebius zavedl na Moravu parforsní hon francouzského typu, lze dovodit, že lednická Hvězda, první svého druhu na Moravě²⁶, sloužila jako zařízení k tomuto typu štvance. Protože současně uvádí, že „pohled²⁷ na tolik alejí je velmi krásný, proč by byly tyto hvězdy velmi ceněny a považovány za nejpříjemnější věc na světě“, stal se tento organizační útvar velmi oblíbeným a byl budován jak v oborách, tak v bažantnicích (Mikulov, Milotice), přestože jej v bažantnici, kterou kníže sám vybudoval ve Valticích, nepovažoval za potřebný. V rámci hvězdy je možné pozorovat kompozici typu patte d'oe, neboť úhel mezi průseky či alejemi osciluje kolem 45°, tudíž scénérie zachytí tři osy (pro patte d'oe je ideální úhel mezi osami 30°). V roce 2015 byla do Seznamu světového dědictví UNESCO zapsána kulturní krajina určená k rekreaci a reprezentaci dánského královského dvora „The par force hunting landscape in North Zealand“²⁸, která je uspořádána podle zásad popsaných knížetem Karlem Eusebiem z Lichtenštejna.

Referenční místa mohou být např. okna a dveře budov, věže a jiné stavby s vyhlídkovým účelem, terasy, brány a vchody, resp. východy, mosty, vyvýšeniny, okraje terénních útvarů (např. hrany údolí), body na cestách opouštějících porosty, křižovatky cest nebo jejich zatačky, lavičky a odpočívadla. Scénérie se otevře, když pozorovatel vyjde z porostu (např. z lesa) do otevřené krajiny, může se otevřít (pokud je komponována) na křižovatce cest a lákat tak k odbočení, nebo za zatačkou cesty.

Scénérii může tvořit např. bříza před smrkovým porostem pozorovaná pozorovatelem stojícím na kolmici k hraně smrkového porostu ne ve větší vzdálenosti, než je vzdálenost vymezená výškou porostu promítnutou na kolmici k jeho půdorysné hranici. Pak je to scénérie jednoplánová, protože ji tvoří pouze jeden plán, kde splývá popředí scénérie, jádro scénérie a pozadí scénérie.

Pokud se seřadí za sebe více plánů, byla vytvořena scénérie víceplánová. Role strukturálních prvků a oddílů PAZU, které tvoří jednotlivé plány scénérie, se může proměňovat, např. při pozorování scénérie zámku Lednice z ochozů Minaretu v parku:

²⁵ NOVÁK Zdeněk: Karel Eusebius, kníže z Lichtenštejna, a tvorba zahrad a krajiny na Moravě, in *Prameny NZM* 54/2014, Národní zemědělské muzeum Praha

²⁶ Možná ve Svaté říši římské, jak dokládá sdělení císaře Leopolda I., který s císařovnou navštívil Lednici 17. července 1672 a ocenil oboru. Prohlásil o ní, že je nejkrásnější „in Deutschland“.

²⁷ Tedy kompozice, současně však vidíme pouze 3 osy/aleje/průseky, tedy patte d'oe, voz níže v textu.

²⁸ <http://whc.unesco.org/en/list/1469>

Při pohledu z úrovně terénu tvoří popředí scenérie (první plán) travnatá plocha a břeh rybníka, jádro scenérie (druhý popř. další plán podle měřítka podrobnosti analýzy kompozice) tvoří porostní hrany porostů na ostrovech, zrcadlíci se hladině rybníka, pozadí scenérie (poslední plán) tvoří fasáda zámku a hrany porostů na horizontu. Zámek, přestože je součástí pozadí scenérie, je dominantou této kompozice. Minaret nabízí další čtyři úrovně pozorování komponované krajiny. Od nejnižší úrovně – z přízemí pod arkádovým ochozem, dále z okna místnosti v prvním patře po nejvyšší ochoz ve výši cca 55 m – jak se zvětšuje krajinný záběr, se postupně fasáda zámku proměňuje ve hmotu zámku a jízdáren a stává se součástí jádra scenérie, které je linií Lednické aleje propojeno s posledním plánem, tvořeným siluetou návrší mezi Lednicí a Valticemi a vrcholu Rajstny za Valticemi a sousedními vrcholy na horizontu. Na levé straně (jihovýchodě a východě) dotváří horizont silueta Malých Karpat, na pravé straně (jihozápadě a západě) silueta Vysokého rohu a Pavlovských vrchů.

I u krajiny nekomponované najdeme osově scenérie vzniklé zpravidla díky uspořádání krajiny (např. kostelní věž v ose komunikace lemované alejí tvoří dominantu symetrické kompozice, nicméně situace nevznikla tak, že by ji někdo komponoval, ale tak, že při budování komunikací, tedy při zvyšování míry uspořádání krajiny, sloužily kostelní věže jako jednoduché orientační body, podle kterých byly komunikace vytyčovány a následně z praktických důvodů osazovány alejemi.

Kompozice scenérie může být uklidňující (založená na převažujících horizontálách a kombinacích harmonických barev ze škály zelených a modrých a jejich valérů), vzrušující (založená na převažujících kombinacích kontrastních barev a jejich valérů a vertikál a diagonál, zejména těch vedených zprava doleva)²⁹.

S tím souvisí otázka vnímání kulturní krajiny. Podle J. W. Goetheho tvoří cesty němé průvodce zahradou. Analogicky budou fungovat v kulturní krajině. Ke komponované krajině (Lednicko-valtický areál, Římovsko) lze nalézt někdejší instrukce (průvodce), jak krajinou procházet a jak ji vnímat. Nejpatrnější je to právě na Římovsku, kde bylo vytvořeno prostředí pro simulaci příběhu ukřižování Ježíše Krista, který stále ještě (přes postupující sekularizaci společnosti) většina návštěvníků alespoň rámcově zná.

Jde o promyšlený program postupné návštěvy referenčních míst zpravidla prostřednictvím referenčních tras, nicméně kvůli momentu překvapení mohou být některé spojnice mezi referenčními místy poněkud nudné, aby pozorovatele připravily na zážitek. Patrně nepřekonatelným příkladem tohoto typu je procházka severozápadní částí zámeckého parku v Lednici, jež byla postupně koncentrována do jedné referenční trasy. Trasa je vedena ve směru pohybu hodinových ručiček³⁰. Začíná na mostu přes Mlýnské rameno řeky Dyje, za nímž pokračuje vlevo, kříží průhled zámek-Minaret. Při pohledu na sever se ve scenérii objevuje vedle Minaretu i umělá zřícenina akvaduktu (vlevo). Kompozice scenérie je zdánlivě symetrická podle osy zámek-Minaret, levá část se jeví jako atraktivnější díky přítomnosti ruiny akvaduktu, takže návštěvníka láká k pokračování. Tento moment: návštěví, které svádí k pokračování v cestě, se v parku několikrát opakuje. Návštěvník pokračuje a vstupuje na druhý most na své cestě. Tady se poprvé setká s tunelem vytvořeným výsadbou tisů na začátku i na konci mostu. Důsledné rámování mostů hustou výsadbou tisů zdůrazňuje a obohacuje každý přechod přes vodu o v jiných parcích nevidaný rytmus vjemů – klausura+temno+chlad –

²⁹ 19. a 20. století přinesly díky rozšíření sortimentu i jednobarevné zahrady – bílou, zlatou, stříbrnou apod. (Gertrude Jekyll, Gilles Clément a Alain Provost)

³⁰ Zdokumentováno např. v SCHNEIDER, Camillo: Die Parkanlagen Seiner Durchlaucht des regierenden Fürsten Johann II. von und zu Liechtenstein in Eisgrub (Mähren), in Gartenanlagen Österreich-Ungarn in Wort und Bild, Heft 2, Wien 1912, text je doplněn fotografiemi a plány s označením stanovišť, z nichž byly fotografie pořizovány.

agora+světlo+teplo – klausura+temno+chlad, maximální v parném létě. Střídání klausur-stínu a agor-světa je základem kompozičního programu, s nímž autoři promyšleně pracují. Stín je někdy tvořen temným tisy, jindy lehkými modříný s řadou mezistupňů, kdy valéry ovlivňují tóny a naopak. Pak následuje Opičí ostrov a Paví ostrov spojené čínským mostem³¹. Z Pavího ostrova je komponována dynamická vyhlídka na hladinu jezera (šikmo vpravo), z Ovčího ostrova statická vyhlídka na 15 km vzdálený vrchol Děvína (šikmo vlevo). Při pozorování scenérie při západu slunce se jeví jako výrazná modrá silueta. Sotva tento zážitek odezní, bleskne mezi stromy vpravo další avízo umělé ruiny akvaduktu, uzavře se prosvětlená agora tunelem z tisů, který připomíná někdejší most mezi Pavím ostrovem a Jeskynním ostrovem³², který zmizel po roce 1880 při čištění rybníka. Za ním cesta zatáčí ostře vpravo a narovná se, aby mohl návštěvník obdivovat scenérii s dominantou umělé ruiny akvaduktu. Za ním cesta náhle zahýbá doleva a poskytne návštěvníkovi překvapení při pohledu na kamennou bránu. Zážitkový program „přitvrzuje“, objevuje se obava ze stability kamenné brány, kterou pak posílí temný otvor umělé jeskyně (co z ní asi může vylézt?) vlevo³³. V tomto místě se objevuje první impuls k pohledu vzhůru (ten přirozeně poskytuje i každá koruna stromu, pod kterou doposud návštěvník prošel, běžného návštěvníka však zaujme jen, pokud se v ní objeví veverka, pták nebo motýl, zatímco u ruiny akvaduktu se podle pozorování hodně návštěvníků zastaví a podívá se nahoru, popřípadě se po průchodu otočí a podívá se i zpět). Po průchodu kamennou branou (opět pohled vzhůru) stíněnou koridorem stromů se šikmo vpravo opět objeví širá hladina rybníka s ostrovy. Clona tvořená dvěma plány vegetace na ostrovech náhle končí a překvapivě se objevuje Minaret. Ten se pak stává motivem, s nímž autoři předvedli, co vše lze dokázat prostředky zahradního umění. Je rámován (horní rámy scenérií tvořené vzrostlými stromy bohužel postupně mizí), zrcadlí se na hladině jezera, je skrýván, aby se znovu objevil v mírně pozměněné scenérii. První fáze pozorování Minaretu z mostů je nabita zážitky: pozorování kombinace tvarů a barev stromů, jejich zrcadlení, pohledy do hloubky do vody, pozorování vodních ptáků končí na mostě, u něhož se dochoval jeden z posledních šikmo vysázených dubů. Pak následuje klidná agora (vlevo louka, vpravo jezero), jí prochází stuha cesty lemovaná solitérami malebných vzrostlých stromů. Snad nejvíce tam k pohledu vzhůru láká vrostlá borovice lesní (*Pinus silvestris*, šikmo vlevo³⁴). Šikmo vpravo se poté objeví pohled na nejdelší souvislou vodní hladinu jezera. Prezentace přibližujícího se minaretu, jako mohutné věže nad korunami stromů, je mistrovským dílem scénografie: minaret se nečekaně objeví jako dominanta, pak se skryje, aby se znovu objevil zarámován v průhledu. To se několikrát opakuje, až se minaret na delší dobu skryje za světlé kmeny platanů, což funguje i v bezlistém stavu stromů (než dosáhly dnešních rozměrů, byl minaret maskován vlašskými topoly), překvapivě se konečně objeví v celé ohromující výšce a kráse (pohled vzhůru).

Následuje mezihra – výstup na věž a pozorování parku a okolní komponované krajiny ze 3 různých výškových úrovní, které nabízejí odstupňovaný pohled do hloubky, nekonečné množství pohledů do dálky, vítr. Jde o zážitek, jenž je základem trvalé vzpomínky.

Cesta pokračuje směrem na jihovýchod, střídá agory a klausury, pohledy šikmo vpravo a šikmo vlevo, ale je vcelku klidná. Jistou reminiscencí zážitku s umělými jeskyněmi je setkání s umělým skaliskem

³¹ Jeho současná podoba vychází z relativně mladého projektu z třicátých let minulého století, ale jde o přesnou repliku autentického mostu. Jemu předcházela most doplněný na sloupcích zábradlí vázami a věšáky, na nichž byly na širokých stuhách zavěšeny zvonky, reagující tak na pohyb vzduchu. Tuto podobu čínského mostu máme zachycenu ještě v časopise *Gartenanlagen Österreich-Ungarn in Wort und Bild*, Heft 2, Wien 1912. Zda je totožná s představou Petriho, nevíme, spíše bude kreací Georga Wingelmüllera.

³² Mapa stabilního katastru je cca 1880 nezachycuje.

³³ Tato část parku dodnes nejlépe dokládá impulsy zprostředkované Williamem Chambersem.

³⁴ V roce 2017 vykazuje znaky odumírání.

(zbytkem někdejšího skalního labyrintu, snad obdoby podobného prvku v zahradě zámku Laxenburg). Pak následuje pohled přímo na vodní hladinu, která připomíná původní koryto řeky Dyje³⁵. Následuje pohled šikmo vlevo do východní části parku (hraje i roli upoutávky). Z tohoto osvětleného otevřeného prostoru, jemuž dominují vodní hladiny, pokračuje návštěvník do kdysi temné smrkovo-tisové partie³⁶. Následuje opět procházka pod korunami stromů s vodní hladinou a ostrovy vpravo. V místech, kde se vodní hladina rozšíří a na opačném břehu se připomene akvadukt, upoutá návštěvníka šikmo vlevo malý kopeček. Za ním lze vidět průhled do porostu, poslední pozůstatek oné slavné Hvězdy, Étoile. Následuje úsek s pohledy jak na hladinu rybníka (vpravo), tak vlevo kde se vcelku pravidelně objevují vyhlídky lákající návštěvníka do východní části parku³⁷. Cyklus se uzavírá na mostě, po kterém návštěvník do této části parku vstoupil.

Obdobné programy³⁸ lze najít i v krajině. Lednicko-valtický areál jich nabízí několik a je žádoucí je zkoumat stejně podrobně. Naštěstí jsou poměrně dobře popsány v historické literatuře.

Pokud se někde dochovaly obdobné dokumenty typu průvodců kulturní krajinou, je žádoucí je bez zkrácení využít při interpretaci jejich kulturních hodnot.

Ad 4.4 Stanovení aktuálních hodnot umělecky ztvárněné kulturní krajiny

Abychom mohli správně stanovit aktuální hodnoty umělecky ztvárněné kulturní krajiny, musíme se dobře orientovat v zahradní a krajinářské tvorbě a umět rozpoznat zástupce toho kterého typu organizace a kompozice krajiny.

Jak bylo výše uvedeno, je umělecky ztvárněná (komponovaná) krajina dílem zahradní a krajinářské architektury. V rámci srozumitelnosti při komunikaci o zahradách se vytvořily kategorie typů zahrad, jež byly ve starší literatuře (do první poloviny 20. století³⁹) nazývány zpravidla podle země původu: egyptské, babylonské, římské, středověké, italské, holandské, francouzské (zpravidla se tím myslí zahrady Le Nôtreovské), čínské, anglické, anglo-čínské, japonské a moderní. Jak se obsah pojmu **moderní** posouval v čase (jiný je u Hirschfelda a jiný u Gotheinové) byl soubor doplňován o zahrady krajinářské (Repton), přírodně krajinářské (Pückler-Muskau, Silva Taroucca), italizující a nakonec kombinující různé typy.

Odtud byla odvozena kompozice italského typu, francouzského typu atd.

³⁵ Nové koryto za Minaretem bylo vyhloubeno během druhé fáze budování zámeckého parku v letech 1808-1811.

³⁶ Smrky už odumřely, tisy v řadách upomínají na přípravu nových výsadeb v italizující zahradě – ve starém parku byly takto v řadách vysázeny, aby byly jako vzrostlé přesázeny do živých stěn. V těchto místech je zbyte, možná rezerva, která nebyla díky péči o výsadby potřeba.

³⁷ Tyto vyhlídky byly jistě atraktivnější v době, kdy se na pastvině pohybovalo stádo koní nebo ovcí.

³⁸ Stěží takto vybroušené, východní polovina parku zámku Lednice je v tomto světovém unikátu: žádný park srovnatelné rozlohy nemá program koncentrován do jedné cesty=němého průvodce. Text popisující program se mohl soustředit na hierarchicky nejvýznamnější zážitky. Ty jsou v každém bodě doplněny detailním řešením skladby porostů, modelace terénu a břehů jezera, prosvětlením obrazu zrcadlením apod. K tomu přistupuje proměnlivost během vegetačního období a promyšlená práce s touto proměnlivostí: některé scenérie řadu let spí a objeví se nečekaně díky průběhu počasí v prožívaném roce díky jinému podzimnímu vybarvení, jiné rychlosti nástupu do květu apod. I přes škody, které kompozice parku utrpěla nevhodnými zásahy po II. světové válce, je stále působivá.

³⁹ Např. HIRSCHFELD, Christian Cay Lorenz: Theorie der Gartenkunst, Leipzig, 1789-1885, FALKE, Jakob von: Der Garten : seine Kunst und Kunstgeschichte, Berlin 1884, GOTHEIN, Marie Louise: Geschichte der Gartenkunst, 1,2, Jena 1914, WRIGHT, Richardson Little: The Story of gardening : from the hanging gardens of Babylon to the hanging gardens of New York, New York 1934

V novodobé literatuře⁴⁰ se do kategorizace zahrad (u nás patrně pod vlivem Zdeňka Wirtha) vkrádá kunsthistorické členění na zahrady gotické, renesanční, manýristické, barokní, klasicistní, romantické, či dokonce secesní atp.

Dochází tím ke zmatení pojmů. Určování typu zahrady podle slohu uměleckých děl nebo architektonických doplňků je matoucí, protože v zahradě italského typu se mohou vyskytovat barokní nebo rokokové doplňky, jak krásně dokládají zahrady pod Pražským hradem. Naopak renesanční letohrádek Belveder v Královské zahradě je stejně krásně zasazen do kompozice krajinářské zahrady doplněné italizující zahradou Otokara Fierlingera.

Pro určování typu kompozice zahrady proto není důležitá forma uměleckých děl nebo zahradních staveb či forma zámku nebo paláce. Kompozici zahrady určíme podle

1. Organizace prostoru zahrady popř. navazující krajiny
2. Nakládání s vegetací
3. Nakládání s vodou

Proto se navrhuje vrátit se k členění zahrad na:

Zahrady italské

Zahrady dvojího typu – terasové a rovinné, základem pravidelného členění plochy je čtverec (Královská zahrada v 16. století, Lednická zahrada v 17. století, Květná zahrada a Valdštejnská zahrada dosud), rovinné zahrady jsou uzavřené a oddělené od okolního prostoru zdí, jež může být doplněna věžicemi či terasami k pozorování „výšivky“⁴¹ ze zimostrázu, levandule písku apod. (Neugebäude u Vídně, Bučovice, Kratochvíle u Netolic, parter před východním průčelím zámku v Lednici v 17. století, o němž píše kníže Karel Eusebius z Lichtenštejna), kompozice v zahradě jsou přísně osově symetrické, osy jsou ukončené dominantami, zahrada je členěna na veřejnou a soukromou část (giardino segreto). Vegetace je tvarována do výšivek v parteru zahrady (broderie), do figur, stěn a zelených pavilonů a chodeb, oblíbené jsou sbírky rostlin (semplici). Oblíbené jsou kašny s fontánami, giochi d'acqua (doslova vodní džouky), dochované v nedalekém Hellbrunu u Salcburku, u nás zatím doloženy nebyly. Terasové zahrady vytvářejí navíc infrastrukturu k pozorování okolní krásné krajiny. Typické italské zahrady terasového typu byly založeny např. na Pernštejně, v Lednici, pod Pražským hradem a pod Petřínem, typické italské zahrady rovinného typu byly založeny např. v Bučovicích, na Kratochvíli, v Židlochovicích, u Valdštejnského paláce).

Zahrady francouzské (Le Nôtreovské)

Zatímco u italských zahrad je poměr rozlohy sídla a rozlohy zahrady vcelku obdobný (Valdštejnský palác a zahrada) nebo je zahrada mnohem menší (Tovačov, Pernštejn, Český Krumlov, Jindřichův Hradec, Telč), u francouzské zahrady se poměr zásadně mění: sídlo se stává šperkem vsazeným do rozsáhle zorganizované krajiny - voluptoáru.

Základem organizace krajiny je nekonečná osa, na níž jsou „navlečeny“ jednotlivé součásti voluptoáru (přísně geometrické a ornamentální zahrady, obory, pavilony, divadla, míčovny). Osa prochází přízemím paláce nebo zámku otevřenou halou (která byla až mnohem později uzavírána zasklením). Osa se může množovat na 3-5 paprsků (patte d'oie), může být přetata jinými osami (étoile). Osa je zdůrazněna ústřední cestou, vodním kanálem, průsekem nebo alejí. Na křižovatkách se mohou

⁴⁰ Např. Dokoupil, Z., Naumann, P., Riedl, D., & Veselý, I.: Historické zahrady v Čechách a na Moravě, Praha 1957

⁴¹ Anglická literatura používá termín knotgarden

vyskytovat drobné stavby nebo umělecká díla. Pokud jsou v řadě za sebou, neleží na přímce, ale jsou mírně „rozkolísány“, aby byla jedna za druhou vidět a společně daly vyniknout hloubce prostoru. Mohou se střídat „plné“ prvky (sochy) s „prázdnými“ (např. kašnami nebo vítěznými oblouky), což také podporuje pocit hloubky prostoru. Rozvoj optiky umožňuje manipulaci s geometrickými tvary vytvářet v zahradě pocitově jiný prostor (perspective rallentie). Osa opouští zahradu prostřednictvím vision claire, tedy mříží nebo přes příkop ah-ah⁴² (Slavkov), z nějž později Charles Bridgeman (ve Stowe v Anglii) rozvine příkop ha-ha. Odvozeniny osy krystalizují ve svébytně zorganizované vzory z alejí nebo průseků v krajině, celek vyjadřuje, dnešními slovy, „manažerské“ schopnosti majitele, jejichž výsledkem je viditelný **řád**⁴³ uspořádání krajiny ovládané jednou vůlí. Řád se nevyhýbá zemědělským pozemkům, situování hospodářských dvorů, členění lesních porostů, ba ani stavbě rybníků⁴⁴.

Vůle tvůrce zasahuje do terénu zahrady masívními proměnami přírodních tvarů v terasy a konkávní a konvexní útvary.

Vegetace je tvarována podle vzorníků, v souladu s narůstajícími rozměry úprav roste i měřítko tvarovaných stěn, loubí⁴⁵ a pavilonů. Konstruktivní prvky (podpůrné a ohradní zdi) jsou důsledně maskovány stříhanou stěnou. Zatímco Dézallier D'Argenville doporučuje ze stromů tvarovat jilmy, kníže Karel Eusebius z Lichtenštejna horuje pro smrky. Sbírkové rostliny se rozšiřují a jsou pro ně budovány speciální prvky (oranžerie, květinový parter)

Vodotrysky (jeux d'eau) se rozvíjejí v souladu s rozvojem hydrauliky, i když některá know-how se patrně do Francie šířila později⁴⁶. Vodní kanály a rozlehlé bazény jsou jednak infrastrukturou pro různé zábavy a jednak vnášejí do zahrady efekt zrcadlení, tedy symetrii podle horizontální osy. Oblíbené ohňostroje stejně jako vodotrysky opět zdůrazňují schopnosti majitele spoutat živly.

Typickými Le Nôtreovskými zahradami jsou u nás Lednice v 17. - 18. století, Slavkov, Holešov, Milotice, Jaroměřice nad Rokytnou, Troja v Praze. Pozoruhodná je Květná zahrada, která je v zásadě budována na principech italské zahrady, ale nekonečná osa, procházející Rotundou (zasklenou až za arcibiskupa Kohna) a ohradními zdmi, stejně jako étoile, v jejímž centru se rotunda nachází, zrcadla bazénů a krytí ohradní zdi stříhanou stěnou přebírají prvky organizace zahradního prostoru, jež krátce předtím (1653-1654) navrhl Le Nôtre ve Vaux-le-Vicomte.

Zahrady anglické

Šokující změnu kompozice přináší principy zahrady anglické. Odpor k francouzským zahradám vyjadřuje např. carevna Kateřina II. v dopise Voltairovi v červnu roku 1772 slovy: „Momentálně jsem bláznivě zamilovaná do zahrad v anglickém stylu... a hluboce nenávidím přímky. Nenávidím fontány, které mučí vodu...jedním slovem: Anglománie ovládá mou mánii pro výsadby.“⁴⁷ Zahrada přestává být pouhou „architekturou“ vytvořenou ze stříhaných keřů a stromů⁴⁸. Zahradní umění se soustřeďuje na

⁴²Dézallier D'Argenville, Antoine Joseph; LeBlond, Alexandre: The Theory And Practice Of Gardening, London 1728, dostupné na <http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/dezallier1728>, s. 95

⁴³ Sv. Pavel: Korintským 1, 40.: „Všechno ať se děje slušně a podle řádu.“

⁴⁴ Kníže Karel Eusebius z Lichtenštejna ukládá potomkům, aby při úpravách hráze Hlohoveckého rybníka mysleli na to, že alej do Lednice musí být přímá, což se jemu při jejím zakládání nepodařilo, nepoť hráz ležela několik desítek metrů západně od osy aleje. „Úkol“ splnil kníže Jan I. z Lichtenštejna až v roce 1805.

⁴⁵ V Miloticích se dochoval jinde neužívaný název pongon.

⁴⁶ Kníže Karel Eusebius z Lichtenštejna píše, že pokud chce zřídit vodotrysk typu girandola, musí pozvat specialisty z Itálie, protože ve Francii se to ještě neumí.

⁴⁷ PIOTROVSKY, Mikhail, DEDINKIN, Mikhail, JACQUES, David: The Hampton Court Albums of Catherine the great, London 2016, ISBN 978-1-906257-4

⁴⁸ CHAMBERS, William: A Dissertation on Oriental Gardening, Dublin, 1773, používá termín „mere cities of verdure“.

koncentraci přírodních krás, nejdříve v jednoduchých kombinacích. Pohled do zahrady se blíží ideálním obrazům krajín francouzských krajinářů (Claude Lorrain, Nicolas Poussin).

Nicméně některé principy, důležité pro ztvárnění umělecky komponované krajiny, byly dále rozvíjeny, zejména propojení zahrady s okolní krajinou, jak uvedeno výše, a to buď pomocí příkopu ha-ha nebo pomocí ponořeného plotu. Cílem bylo „vtáhnout“ do zahradních scénérií okolní krajinu, bez ohledu na vzdálenost nebo vlastnictví půdy. Jev, který ve francouzské zahradě organizoval pohled do nekonečna podél jedné (hlavní) nebo několika navazujících os (3, 4, 6, 8), se v anglické zahradě stává samostatným prvkem kompozice, kvůli němuž se organizuje prostor téměř nahodile podle zajímavých points de vue a místa vyhlídky (referenční body) jsou „navlékána“ na referenční trasu. Rudolfova vyhlídka v zámeckém parku na Sychrově dokládá, že zajímavým point des vue mohl být i viadukt. V anglické zahradě se nevyskytuje přímka⁴⁹. Okraje porostů, cesty, okraje vodních ploch jsou trasovány podle serpentiny. V zahradách se téměř nepěstují květiny, ale díky kontaktům v Severní Americe prudce vzrůstá sortiment pěstovaných dřevin (introdukce). Lancelot „Capability“ Brown (1716-1783) kodifikoval jednoduché a snad právě proto tak úspěšné schéma organizace prostoru zahrady prostřednictvím několika strukturálních prvků:

Belting – obvodový nebo clonící porost, který současně slouží jako zdroj dřeva,

Clumping – skupina stromů,

Solitéra – nikde jinde, než v anglických zahradách a jejich odvozeninách se stromy nemohou rozvíjet do tak krásných tvarů.

Vše umístěné v trávníku, který slouží jako pastvina.

Vegetace je vybírána podle schopností dosáhnout zajímavých tvarů. Jako solitéry jsou v Anglii oblíbené cedry, kleny, duby a jilmy, chráněné proti okusu. Sortiment je postupně rozšiřován introdukci zejména ze Severní Ameriky (akát, platan, vejmutovka).

Brown byl mistrem v zakládání vodních ploch a ve vytyčování jejich břehů. Ty vycházejí z přírodních tvarů jezer, potoků, řek a peřejí. Motiv peřeje se stal velmi oblíbeným. Vycházel, stejně jako řada dalších jiných zahradních prvků (stavebních), z díla Johanna Bernarda Fischera z Erlachu: Entwurff einer historischen Architectur, vydaného ve Vídni roku 1721⁵⁰. Tabule XII zobrazuje velké vodopády Nilu.

Andrea Palladio (1508-1580) a jeho stavby ve Venetě jsou nejoblíbenějšími vzory pro výstavbu zahrad pavilony a mosty, později jsou doplňovány motivy gotickými a antickými.

Zahrady anglo-čínské

Napodobitelé Brownovi postrádali jeho talent, takže už v roce 1773 kritizuje vzhled soudobých anglických zahrad v předmluvě (Preface) svého díla William Chambers⁵¹, který se stal úspěšný zejména po vybudování královské didaktické zahrady v Kew a tam si ověřil, že jeho přístup může být milovníkům zahradního umění sympatický⁵². Považuje je za nudné, schématické a bez fantazie. Nakolik to bylo objektivní a nakolik účelové, lze stěží posoudit. Chambers kritizuje také starobylý (antient) sloh zahrad na kontinentu. Tato kritika je promyšlenou přípravou na adoraci čínského zahradnictví, jež je obsahem části Dissertation. Už první věta textu: „Mezi Číňany požívá zahradnictví mnohem vyšší úcty, než je

⁴⁹ Tato zásada se opírá zejména o HOGARTH, William: The Analysis of Beauty, London 1753, kapitola VII, O liniích: „which line hath the power of super-adding grace to beauty“, dostupné na http://www.tristramshandyweb.it/sezioni/e-text/hogarth/analysis_html/ch_7.htm

⁵⁰ Dostupné na <http://www.e-rara.ch/zut/content/pageview/2761135>

⁵¹ CHAMBERS, William: A Dissertation on Oriental Gardening, Dublin, 1773

⁵² CHAMBERS, William: Plans, Elevations, Sections, and Perspective Views of the Garden and Buildings at Kew in Surry, London 1763

tomu v Evropě.“ zahajuje útok na ješitnost evropského (anglického) čtenáře. Přestože už Hirschfeld⁵³ označil Chambersovu zprávu o čínských zahradách za smyšlenou srovnáním s ostatními popisy čínských reálií, byl Chambersův apel tak mocný, že se projevil v tvorbě zahrad vytvářením náladových scénérií a stavbou pagod, čínských pavilonů, čínských mostů a v jednom případě (Wörlitz) i stavbou umělé sopky. Základní organizace prostoru zahrady se nezměnila, k solitérám, skupinám a clonným porostům nepřibyl nový prvek, základní téma – pohled do malebně rámované scénérie se díky přítomnosti nových druhů dřevin a nových typů staveb stával rafinovanější a rozmanitější. Některé pohledy do nekonečna byly ukončeny výstavbou exotických staveb (Minaret v Lednici, i když tam byl jeden pohled do nekonečna nahrazen nekonečným pohledů do nekonečna, a to dokonce ze 3 výškových úrovní). Vegetace byla sesazována „tématicky“, aby spolu se stavbou vyvolávala iluzi exotické země. Sortiment roste introdukcí i šlechtěním (*Syringa x chinensis*, 1777). V polovině 18. století se do Evropy dostává první *Ginkgo biloba* (Utrecht, vysázen 1730-1767?). Inspiraci pro exotické stavby čerpal Chambers z díla Johanna Bernarda Fischera z Erlachu: *Entwurff einer historischen Architectur*. Z tohoto díla vycházeli i jiní tvůrci, takže např. nejstarší zahradní pyramidy (park Monceau v Paříži, park Wilhelmshöhe v Kasselu, park Carskoje Selo) kopírují tvary zachycené Fischerem, neboť jinou informaci o egyptských pyramidách ve své neměli. Vodní prvky se nezměnily, bylo rozšířeno tvarosloví mostů (inspirace Chambersovým dílem⁵⁴), ale vrací se vodotrysk, někdy umístěný i v „přírodním“ jezeru.

Zahrady krajinářské

a) Reptonovské

Do tohoto proudu vstoupil velký syntetik Humpry Repton (1752-1818) svými díly a úvahami, ve kterých pojmenoval současnou tvorbu termínem zahradní krajinářství (garden landscaping). Ve své vlastní tvorbě promýšlí a aplikuje optické zákony, vrací se k perspective rallentie (ale neřeší ji geometrickými útvary v ploše zahrady jako André le Nôtre, nýbrž změnou velikosti strukturálních prvků), zabývá se kombinacemi barev, proměnou scénérie při ranním a večerním osvětlení, nezděráhá se použít motivy francouzských zahrad. V diskusi s pány Knightem a Pricem hájil realizovatelné zahradní kompozice Brownovy oproti akademickým „pictoresque“.⁵⁵

Prostor zahrady/krajiny organizuje tak, že se nebrání pravidelnému uspořádání ve výsadbách v blízkosti domu nebo ve sbírkových zahradách (rozárium), tzv. pleasure garden. Tuto koncentrovanou organizovanost postupně rozpouští do průhledů a vyhlídek.

Jeho tvorbu patrně poznal Bernard Petří⁵⁶ i knížata z Lichtenštejna⁵⁷ a záhy je přenesl na kontinent, po roce 1805 organizoval zahrady a krajinu na panstvích Jana I. z Lichtenštejna.

b) Pücklerovské

Hermann, kníže z Pückler-Muskau (30. října 1785, Bad Muskau, Sasko – 4. února 1871, Branitz, Německo) byl pozoruhodnou osobností, jež se projevila i v zahradní tvorbě. Kníže procestoval Evropu (1807 – 1810), Anglii (1814) a Irsko a severní Afriku (až po Súdán). Svou tvorbu v zásadě postavil na

⁵³ HIRSCHFELD, Christian Cay Lorenz: *Theorie der Gartenkunst*, Leipzig, 1789-1885

⁵⁴ CHAMBERS, William: *Plans, Elevations, Sections, and Perspective Views of the Garden and Buildings at Kew in Surry*, London 1763

⁵⁵ Viz též STIBRAL, Karel: *O malebnou, Estetika přírody mezi zahradou a divočinou*, 2012, ISBN 978-80-7363-464-3

⁵⁶ Zda se s Reptonem setkal, není známo.

⁵⁷ Součástí zámecké knihovny v Lednici byla kniha *Sketches and Hints on Landscape Gardening*

kritice anglické zahrady (studoval Stourhead aj.), podobně jako William Chambers. Nelíbilo se mu, že anglický park (pastvinu) hyzdí ochrany dřevin proti okusu. Naopak, nadchlo jej programování pomocí stavebních dominant (zřícenin, chrámů) a metodika přesazování vzrostlých stromů⁵⁸. Na svém panství v Muskau (Mužákovo) zakládal od roku 1815 park (po roce 1822 ve spolupráci s Johnem Adey Reptonem⁵⁹), který později popsal v knize *Andeutungen über Landschaftsgärtnerie, verbunden mit der Beschreibung ihrer praktischen Anwendung in Muskau*. Významnou součástí knihy je obrazový doprovod, plány a mapy, z nichž je mimořádně zajímavá „Mapa knížecího parku v Muskau, jak nyní částečně je, částečně jak má být“ (překlad autor). Ta spolu s popisy v textu knihy názorně ukazuje, že park vycházel z principů anglo-čínské a Reptonovské zahrady. Stavby, které měly být dominantami (Chrám německé důslednosti, ruina hradu, mauzoleum aj.), však nebyly realizovány z nedostatku peněz⁶⁰. Krása parku spočívá na velkorysých kompozicích s dalekými průhledy (v parku chybí vyhlídky), malebnými solitérami a skupinami stromů (v parku se téměř nevyskytují jehličnany, ale je obklopen mořem borových lesů), jezírkem a peřejemi na přítoku řeky Nisy, v jejíž nivě a přilehlých terasách je toto dílo založeno. Krása parku je tak založena na práci s prostorem, vodními prvky a vegetací (stromové patro vychází z domácích dřevin, exotickými velmi šetřil), drobná architektura nehraje v kompozici významnou roli (4 mosty a vyhlídkový pavilon, i když některé razantní barva – modrá – dnešního návštěvníka zaskočí).

Pückler byl dobrým pozorovatelem a patrně trochu provokatérem. Projevilo se to např. konstrukcí hlavního průhledu (zámek-Pücklerův památník),⁶¹ který je veden jako levá osa patte d'oise, tedy šikmo vlevo vpředu⁶². Jak lze pozorovat, většina návštěvníků přicházejících k uzlu os se nejdříve podívá ve směru pravé osy patte d'oise a pak teprve vlevo. Možná je v tom něco fyziologického nebo to souvisí se čtením.

Vegetační (stromy) prvky používal v Brownově členění (solitéra, clumping, belting) a rozvinul je. Jako solitéru vysazoval tzv. kytici stromů, skupinu propracoval v pečlivém rozmístění stromů ve trojici: 2+1⁶³. Rozpracoval i sesazování skupin keřů a stromů. Doplnil geometrické záhony květin, zejména letniček, z nichž se později údajně vyvinulo kobercové zahradnictví (Teppichgärtnerie).

⁵⁸ STEUART, Henry, Sir: *The planter's guide; or, A practical essay on the best method of giving immediate effect to wood, by the removal of large trees and underwood; being an attempt to place the art, and that of general arboriculture, on phytological and fixed principles; interspersed with observations on general planting, and the improvement of real landscape; originally intended for the climate of Scotland, Edinburg 1828*, s touto knihou se však kniže setkal až po založení parku v Muskau, ve své knize uvádí, že nezná užitečnější knihu

⁵⁹ Svn Humpry Reptona

⁶⁰ SILVA-TAROUCÁ, Arnošt, Emanuel: *Používání stromů a keřů v zahradách i parcích*. Styl, 1933–1934, XIII. (XVIII.) k tomu dodává – naštěstí.

⁶¹ Aktuální poznatky a nedávná rehabilitace zaniklých parkových průhledů naznačují, že byl hlavní (dnes opět obnovený) průhled veden pravděpodobně přes říční terasy vzhůru za řekou Nisou, až k místu někdejšího Mauzolea (již zaniklé, vyznačené jen v terénu modelací). Pücklerův památník – Pückler Stein je prvkem pozdějším, vzniklým až za vlastnictví parku rodinou Von Arnim, vztyčeným jako upomínka na zakladatele parku knížete Pücklera.

⁶² Je žádoucí stále bádát v oblasti možné inspirace knížete zámeckým parkem v Lednici. Při jeho pobytech ve Vídni a v Brně je nepravděpodobné, že by park nenavštívil. Mohl jej vidět v době, kdy byla budována současná podoba západní části a ve východní ještě přežívala Hvězda. Jedna z jejích patte d'oise byla tvořena klenutým mostem přes řeku Dyji (přímá osa), umělou ruinou vítězného oblouku (pravá osa) a Minaretem (levá osa). Nejdéle „přežila“ levá osa s Minaretem. Tato situace mohla být inspirací pro situování průhledů a vyhlídek.

⁶³ V zámeckém parku v Lednici je možné často pozorovat obdobné trojice (2+1), avšak většinou z exotických dřevin, např. platan-vejmutovka-liliovník, přičemž mezi dvojicí stromů a třetím stromem někdy prochází cesta. Monokulturní trojice dubů se nachází hned za mostem při vstupu do západní části parku. Nakolik se Pückler touto situací inspiroval nebo, zda k ní dospěl sám, je třeba dále zkoumat.

Vodní prvky zůstaly v souboru známém z anglické zahrady, v parku vybudoval 2 peřeje. Ve své knize detailně rozebírá tvary ostrovů a břehů vodních nádrží.

c) Tarouccovské

Arnošt Emanuel hrabě ze Silva-Taroucca (3. ledna 1860 Čechy pod Kosířem – 15. srpna 1936 Schwaigern) posunul krajinářskou zahradu jiným směrem: krátce – na rozdíl od Pücklera záměrně (nikoli z nedostatku peněz) rezignoval na architektonické dominanty (s výjimkou zámku a jeho věže) a soustředil se na práci s vegetací. Od roku 1885 tvořil zámek a park v Průhonicích. Jeho motivace částečně vycházela z době odpovídajícího hledání národního výrazu: „*Mojí myšlenkou bylo vytvořit park odpovídající rázu krajiny; vodítkem při práci byla mi pouze příroda, při čemž zároveň využíval jsem vždy i vlastností terénu. Snažil jsem se docílit mnohotvárných obrazů zapadajících do rámce středočeského kraje.*“⁶⁴ Přitom samozřejmě vycházel z inspirace staršími zahradami a výtvarným uměním⁶⁵.

Anglický pojem „improvement“ spojený s tvorbou „Capability“ Browna dotáhl Silva-Taroucca k dokonalosti. Vylepšil vše, co bylo možné. Vylepšil prostorový dojem z údolí potoka Botiče výsadbou vysokých smrků a douglasek po jeho okrajích⁶⁶ a založením jezírek – vodních zrcadel, které výšku údolních stěn dvojnásobí. Vylepšil rozmanitost terénu odhalením skalního podloží a vyhloubením bočních plastiky propracovaných údolíček. Výsadby uchopil z tolika různých úhlů pohledu, že je velmi těžké je jednoduše charakterizovat. Nesmírné bohatství druhů a odrůd rostlin, které jiným zahradám spíše ubližovalo⁶⁷, uchopil tvůrčím způsobem a každé rostlině stanovil místo, kde vynikala. Dosáhl zdánlivě nedosažitelného – vybudoval obrovskou sbírku a její vědecké hodnoty podtrhl uspořádáním rostlin v krásných kompozicích. Nebál se ani ostrých ani jemných kombinací barev, struktur a textur. Do parku umístil vedle dřevěné Alpské vyhlídky jedinou budovu – Českou chaloupku, kterou odkoupil po Jubilejní výstavě v Praze.

Poté, co po roce 1907 začal spolupracovat s Camillo Schneidrem (7. dubna 1876 Gröppendorf - 5. ledna 1951 Berlín), získal park ještě vyšší rozmanitost v říši trvalek a stálezelených rostlin. Schneider absolvoval v rámci své práce pro Dendrologische Gesellschaft zur Förderung der Gehölkunde und Gartenkunst in Österreich-Ungarn botanickou expedici na Kavkaz, kde jej fascinovaly porosty pěnišníků a bobkovišní. Na jeho podnět se začaly vysazovat v Průhonicích a dnes jsou pro odbornou i laickou veřejnost základním znakem Průhonického parku.

Park je podobně jako v Muskau do sebe uzavřený prostorový útvar, chybí v něm vyhlídky do okolní krajiny⁶⁸, přesto působí velkoryse. Soustava průhledů provazuje jednotlivé lokality, několikrát je využit pohled z nadhledu. Kulisy jsou tvořeny propracovanými sestavami dřevin, v nichž se snažil posílit

⁶⁴ Z přednášky Arnošta Emanuela o Průhonickém parku, přednesené na valné hromadě Dendrologické společnosti v Praze 27. února 1926, dostupné na http://old.ibot.cas.cz/historie_lokality

⁶⁵ SILVA-TAROUCCA, Arnošt, Emanuel: Používání stromů a keřů v zahradách i parcích. *Styl*, 1933–1934, XIII. (XVIII.), s. 159–164.

⁶⁶ Nakolik se tady inspiroval výsadbami v zámeckém parku v Lednici, je třeba ještě zkoumat. Výsadby jedlí na hraně pravobřežní terasy řeky Dyje vytvářely v Lednici zdánlivý pocit dramatického terénu, který ve skutečnosti chybí. Silva-Taroucca byl s knížetem Janem II. z Lichtenštejna a s Wilhelmem Lauche v kontaktu a park dobře znal.

⁶⁷ WIRTH, Zdeněk : „... je novodobý veřejný park od poloviny 19. století jen kompromisním útvarem, o němž rozhoduje praktický zahradník bez vedení architekta, a proto závislým na hotových vzorech starších, z nichž postupně přejímá renesanční a barokní motivy, hlavně ovšem květinový parter a květinový koberec a vodní bazén, slučuje je mechanicky se zakořeněným pojmem zahrady jako zušlechtěné přírody a s nově oživenými zálibami botanickými“, *Pražské zahrady*, Praha 1943

⁶⁸ Což se dnes v souvislosti s urbanizací okolí ukazuje jako výhoda.

malířskou perspektivu vysazováním taxonů modravých tónů. Typická je scénérie umístění kontrastní dřeviny před pozadí (šedé topoly před stěnu ze smrků). Cesty jsou někdy ponořeny do terénu, aby nenarušily trávník v průhledu.

Vodní prvky používá v souboru známém z anglické zahrady, v parku vybudoval několik peřejí, nejkrásnější je patrně ta pod zámek (před vstupem do zámku je malý vodotrysk v bazénu s květinovým a růžovým lemem (návrh od Františka Thomayera).

Jak uvedeno výše, práce s vegetací je charakteristickým rysem této zahrady. Od kosterních porostů po detailní výsadby v alpech je patrná snaha nejen o největší estetický efekt, ale i o respektování požadavků rostlin. Vznikají tak „ideálně krásná“ společenstva rostlin s podobnými nároky, ale pocházejících z nejrůznějších koutů světa. Tento cíl byl a stále je základem zahradní tvorby, projevil se i v tvorbě krajiny (např. výsadby kolem dálnic, v tzv. městských lesích a kolem vodních nádrží s rekreačním účelem) a v památkové péči (náhrada původních „ekologicky nevhodných“, často ale domácích, dřevin za „ekologicky vhodné“⁶⁹).

Zahrady italizující

Velká francouzská revoluce (1789) a po ní kontinentální blokáda znamenaly mimo jiné⁷⁰, že generace Angličanů byla odříznuta od kontinentálních podnětů v zahradní tvorbě. Když mohla mladá generace po roce 1814 opět cestovat, zažila opětovné okouzlení italskými zahradami, jako její předchůdci před 200 lety. Italizující⁷¹ zahrady se staly módou šířenou spolu s jinými anglickými podněty (novogotika) a byly budovány nejen v Anglii⁷², ale i na kontinentu, včetně našeho území (Lednice, Buchlovice, Dobříš). Prostor zahrady je organizován na geometrickém půdorysu, rovinná zahrada je zpravidla uzavřena v omezeném prostoru, hlavní osa je ukončena dominantou (kašna, socha). Od italských zahrad se liší zejména absencí drobné architektury (pavilonů, lodžii, grott).

Vegetace je užívána vzájemně kontrastním způsobem. Je tvarována do stěn, plůtků a figur, přičemž jsou tyto tvary doplněny volně rostoucími (nebo regulovanými tak, aby byl zachován přirozený vzhled rostliny) výsadbami květin, keřů a stromů. Typický je záhon vymezený stříhaným plůtkem přetékaající květinami, trávami či (dnes) dokonce zeleninou. U nás byl tento princip doveden k dokonalosti při rozšiřování zámeckého parku v Lednici, kde byly do zimozrázových ornamentů vysázeny volně rostoucí pěnišníky (*Rhododendron x Cunningham White*) a cypřišky (*Chamaecyparis sp.*), do tisových stěn duby a mezi ně sbírky sortimentů růží, jehličin, listnáčů a trvalek⁷³. Sortiment zejména bylin, a to trvalek i letniček, je v italizující zahradě mimořádně bohatý. Takto jsou dnes vesměs vysazovány květinové záhony ve starých zahradách (např. Versailles, Herrenhausen, Schönbrunn, Český Krumlov, Dobříš, Kroměříž). Zdá se, že se tudy ubírají i někteří současní zahradní umělci⁷⁴.

Vodní prvky se vracejí k italským vzorům, někdy jsou druhotně použita původní díla italské zahrady (Lednice). Vodní prvky mohou být jak „pouhou“ ozdobou (Lednice), tak určujícím prvkem zahrady (Blenheim Palace Water Garden).

⁶⁹ Rovná se = ty co na stanovišti vydrží pokud možno bez péče.

⁷⁰ Např. v důsledku omezení dovozu třtinového cukru se rozvíjelo pěstování náhradních zdrojů cukru: javor cukrový na lichtenštejnských panstvích na Moravě, řepa cukrovka v Kanálce v Praze, cukrovka se osvědčila, což způsobilo zánik rozsáhlých rybníků a jejich soustav v oblastech řepařského výrobního typu

⁷¹ Termín italizující volíme proto, abychom tento typ odlišili italské zahrady.

⁷² LOUDON, John Claudius: *The Suburban Gardener, and Villa Companion*, London 1838

⁷³ Následné úpravy postupně erodovaly tento záměr, nejdříve zanikla sbírka trvalek (*perenetum*), později rozárium a výsadby pěnišníků, nicméně původní záměr je stále zjevný.

⁷⁴ BENECH, Louis: *Twelve French Gardens*, 2013, ISBN-13: 978-2353401550

V kulturní krajině se italizující zahrady svými principy neprojevily, pokud pomineme zásadní urbanistickou proměnu sídelní krajiny Lednice a Valtic v důsledku budování těchto zahrad na konci 19. století.

Jak bylo výše uvedeno, do organizace a kompozice naší krajiny pronikly ze zahradní a krajinářské architektury **jen** prvky **zahrady francouzské** a **přírodně krajinářské**⁷⁵. Nutno připomenout, že patrně první rozsáhlá organizace krajiny pomocí soustavy alejí a průseků byla provedena za krále Filipa II. a Aranjuezu v 16. století⁷⁶. U nás je za první alej ve volné krajině považována alej spojující Jičín s Valdštejnskou lodží (1631, 1,8 km).⁷⁷

Druhou alej, jako zárodek velkorysé organizace krajiny, založil kníže Karel Eusebius z Lichtenštejna (1647?, 6,5 km). Na ni pak navázaly aleje ve směru otáčení hodinových ručiček mířící k Ladné, Poštorné, Lanžhotu, Františkovu rybníku, Bernardstalu a Rheintalu, doložené I. vojenským mapováním. II. vojenské mapování dokládá zahušťování organizace území a změnu názvů alejí⁷⁸. Lednická byla přejmenována na Valtickou, zatímco název Lednická nese nová alej (průsek) v Bořím lese ve směru Gloriet – Minaret. Novostavba Minaretu tedy vyprovokovala změnu organizace Bořímho lesa. Obdobně Hardtmuthova úprava věže kostela sv. Petra a Pavla v Podivíně způsobila vykácení severojižního průseku Bořím lesem nazvaného Demendauer Allee (Ober Demendau = Charvatská Nová Ves), později Kostel Allee (Podivínská alej).

Na tuto strukturu (vytvářející řád v krajině) navázal kníže Jan I. z Lichtenštejna, Bernard Petri a Josef Hardtmuth, Josef Kornhäusel a Franz Engel zakládáním parků s dominantními stavbami v sekundární struktuře krajiny (na březích rybníků, okrajích lesů, vinogradů). Na pravobřežní terase potoka Včelínku nad břehy Lednických rybníků byly postupně situovány stavby pozorovatelné z Minaretu⁷⁹ (Nový Dvůr, Apollonův chrám, Chrám Tří grácií), břehy byly osázeny parky podle zásad anglické zahrady (belting, clumping, solitéry) přičemž nejvýrazněji patrně působily skupiny stromů, které daly vzniknout místnímu názvu dochovanému v mapách: Gruppen na severním břehu Hlohoveckého rybníka. Tento břeh ozdobila stavba jediná: Rybníční zámeček nad Prostředním rybníkem. Zatímco sortiment rostlin v parcích na březích rybníků, kolem zámečků Rendez-vous, Kolonády, Pohanska a Lán osciluje mezi výsadbami bohatými na exotické dřeviny z první vlny introdukce⁸⁰ (park kolem Hlohoveckého rybníka, pod Rybníčním zámečkem) a výsadbami chudými na exotické dřeviny (okolí Janohradu, Loveckého zámečku, Rendez-vous, Pohanska a Lán), výsadby mezi Hraničním zámečkem a hrází rybníka Nesytu dokládají introdukci mladší⁸¹, jež je současně jedním z výrazů kontinuální péče o tuto krajinu v době vlády knížete Jana II. z Lichtenštejna.

⁷⁵ Vzorovým příkladem je uspořádání krajiny na území Národního hřebčína v Kladrubech nad Labem.

⁷⁶ <http://whc.unesco.org/en/list/1044>

⁷⁷ Případně mohlo jít o lipovou alej císaře Maxmiliána II. z Pražského Hradu (vedenou tehdy volnou hospodářskou krajinou) ke Královské lovecké oboře (dnešní Stromovka), jejíž linii dodnes kopíruje ulice Pod Kaštany.

⁷⁸ <http://mapire.eu/en/>

⁷⁹ Viděl tuto scénérii kníže Pückler a mohla být inspirací pro situování nezrealizovaných staveb v Muskau?

⁸⁰ Tj. dovozy ze východního pobřeží Severní Ameriky.

⁸¹ Tj. dovozy ze západní části Severní Ameriky a východní Asie.

Ad 4.5 Návrh péče o umělecky ztvárněnou kulturní krajinu

Péče o umělecky ztvárněnou kulturní krajinu musí kombinovat dva procesy. Ochrana kulturní krajiny vyjádřená obecně závaznými předpisy se musí projevit zejména v procesech územního plánování, které mohou zabránit tomu, aby nebyly aktivní části kulturní krajiny poškozovány nevhodně umístěnými zásahy vyvolanými potřebami rozvoje území. Každou umělecky ztvárněnou kulturní krajinu lze postupem popsáním v části 3.1 až 3.4 zdokumentovat a vytvořit tak argumentační podklad pro další postup.

Ad 4.5.1 Územní plánování

Klíčovým dokumentem je Konceptce uspořádání krajiny pro ochranu a obnovu kulturních, historických a přírodních hodnot území. Ten by měla zajistit odborná organizace památkové péče ve spolupráci s dalšími odborníky a měl by se stát základem pro Plán ochrany památkové zóny (§ 6a zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů), který může po projednání s příslušnými úřady vydat krajský úřad jako opatření obecné povahy. Důležitý je postup podle Metodiky konceptce uspořádání krajiny pro ochranu a obnovu kulturních, historických a přírodních hodnot území, který umožní již v této úrovni priorizovat veřejné zájmy v jednotlivých částech řešeného území. Díky nízké frekvenci výskytu umělecky ztvárněných kulturních krajin na našem území lze předpokládat, že při stanovení rozvojových priorit bude vycházeno z principu jedinečnosti⁸².

Ad 4.5.2 Obnova a údržba

Ve vlastní péči o skladební prvky krajinné struktury, jež jsou nositeli výše popsaných hodnot, postupujeme stejně jako při péči o skladební prvky památek zahradního umění. Limitem je zpravidla dostupnost finančních prostředků. Péče o aleje, parky a parkově upravené plochy rozložené v krajině by však měla být totožná. Pakliže je schválena kupř. obnova přímé jednodruhové aleje v umělecky ztvárněné kulturní krajině, měla by být provedena obdobně jako obnova aleje v památce zahradního umění, včetně navazující údržby, jež dá aleji podobu, která z ní vytvoří funkční prvek v uspořádání umělecky ztvárněné kulturní krajiny nezbytný pro vnímání její kompozice.

⁸² Metodika konceptce uspořádání krajiny pro ochranu a obnovu kulturních, historických a přírodních hodnot území, s. 18.

5. Závěr

Péče o umělecky ztvárněnou kulturní krajinu je multidisciplinární postup, který se současné společnosti přes veškerý pokrok a vzdělání jednotlivých aktérů paradoxně nedaří zvládnout na odpovídající úrovni. Stále přetrvává resortismus, který pomalu ničí jedinečné hodnoty umělecky ztvárněné kulturní krajiny. Krajina, jež byla předmětem studia autorů, totiž Lednicko-valtický areál na jižní Moravě, zapsaný jako Cultural Landscape Lednice-Valtice v roce 1996 na Seznam světového dědictví UNESCO, je od roku 2004 předmětem péče Mezioborové pracovní skupiny ke koordinaci budoucího rozvoje území Lednicko-valtického areálu a zajištění péče o jeho přírodní a kulturní hodnoty a k návrhu pravidel jejího působení, založené usnesením vlády ze dne 17. srpna 2004 č. 769. Poradní orgán vlády dosud neprokázal v kloubení požadavků rozvoje území a uchování jeho hodnot efektivitu srovnatelnou s efektivitou práce knížete Jana II. z Lichtenštejna a jeho zaměstnanců. Předložený dokument se snaží propojit dosud publikované metodické texty do logicky souvislého návodu, při jehož respektování by konečně mohlo být dosaženo žádoucího: pečovat o Lednicko-valtický areál (a o všechny umělecky ztvárněné kulturní krajiny v naší vlasti) tak, aby se v něm dobře žilo obyvatelům i návštěvníkům a nevyhasla jeho krása.

Autor děkuje Ing. Romanu Zámečníkovi, Ph.D., za obětavou všestrannou pomoc a ThDr. Mgr. Šárce Steinové, Th.D., za cenné připomínky.

6. Seznam použité a související literatury

TRAHNDORFF, Eusebius: Aesthetik oder Lehre von der Weltanschauung und Kunst, Berlin 1827, dostupné na

https://books.google.cz/books?id=h54vAAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

LYNCH, Kevin: The Image of the City, Cambridge 1960

CULLEN, Gordon: Concise Townscape, Oxford 1961

NORBERG-SCHULZ, Christian: Genius loci, Krajina, místo, architektura, Praha 2010, ISBN 978-80-7363-303-5

LÖW, Jiří, MÍCHAL, Igor: Krajinný ráz, Kostelec nad Černými Lesy 2010, ISBN: 80-86386-27-9

KULIŠŤÁKOVÁ, Lenka; KUČERA, Petr; SALAŠOVÁ, Alena; FLEKALOVÁ, Markéta; MATĚJKA, Daniel; SEDLÁČEK, Jozef; VÍTOVSKÁ, Daniela; MATÁKOVÁ, Barbora; LACINA, Darek. Metodika identifikace komponovaných krajin. V Brně: Mendelova univerzita, 2014. Certifikovaná metodika. ISBN 978-80-7375-997-1

KUČOVÁ, Věra; DOSTÁLEK, Jiří; EHRlich, Marek; KUČA Karel; PACÁKOVÁ-HOŠŤÁLKOVÁ, Božena. Metodika tvorby standardizovaného záznamu krajinné památkové zóny. Praha: Národní památkový ústav, 2014. Odborné a metodické publikace. Certifikovaná metodika. ISBN 978-80-7480-022-1.

SEDLÁČEK, Jozef; SALAŠOVÁ, Alena; TRPÁKOVÁ, Lenka. Metodika hodnocení vlivů na krajinné památkové zóny. Lednice: Mendelova univerzita v Brně, 2015. Certifikovaná metodika. ISBN 978-80-7509-360-8.

SALAŠOVÁ, Alena; SEDLÁČEK, Jozef; TRPÁKOVÁ, Lenka; MARTINKOVÁ KUCHYŇKOVÁ, Hana. Metodika monitoringu stavu krajinné památkové zóny. Lednice: Mendelova univerzita v Brně, 2015. Certifikovaná metodika. ISBN 978-80-7509-359-2.

KUČA, Karel; VOREL, Ivan; KUPKA, Jiří; ŠVECOVÁ, Simona; KUČOVÁ, Věra. Metodika plánů ochrany krajinných památkových zón. Praha: Národní památkový ústav, 2015. Certifikovaná metodika. ISBN 978-80-7480-027-6.

HENDRYCH, J.; BORSKÝ, J.; JECH, D.; LÉTAL, A.; MALÁ, E.; OBDRŽÁLEK, J.; VOREL, L.; ŽLEBČÍK, J. Metodika mapování, evidence, dokumentace, péče a ochrany významných alejí a jejich dřevin. Průhonice: Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i., 2015. Certifikovaná metodika.

PEŠTA, Jan; JANÁL, Jiří; MALINA, Ondřej; ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta; TIŠEROVÁ, Renata; WEBER, Martin. Stavebněhistorický a archeologický průzkum a hodnocení stavebních, technických a uměleckých

objektů v památkách zahradního umění: certifikovaná metodika. Průhonice: Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v.v.i., 2015. ISBN 978-80-87674-11-6.

BULÍŘ, Pavel, BAROŠOVÁ, Ivana; BAROŠ, Adam. Evidence a hodnocení vegetačních prvků v památkách zahradního umění: certifikovaná metodika. Průhonice: Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v.v.i., 2015. ISBN 978-80-87674-07-9.

GOJDA, Martin; HLADKÝ, Jan; JANÁL, Jiří; JANČO, Milan; MILO, Petr; LISÁ, Lenka; PETŘÍK, Jan; PROKEŠ, Lubomír. Archeologický průzkum památek zahradního umění. Praha: Národní památkový ústav ve spolupráci s Metodickým centrem zahradní kultury v Kroměříži, 2015. Odborné a metodické publikace. ISBN 978-80-7480-030-6.

STRAKOVÁ, Marie; STRAKA, Josef; JANÁL, Jiří; KŘESADLOVÁ, Lenka. Trávníky a květnaté louky v památkách zahradního umění. Praha: Národní památkový ústav ve spolupráci s Metodickým centrem zahradní kultury v Kroměříži, 2015. Odborné a metodické publikace. ISBN 978-80-7480-031-3.

ZLATUŠKA, Karel, SLEPIČKA, Jiří; KŘESADLOVÁ, Lenka; JANÁL, Jiří; JAKUBCOVÁ, Eva; VACEK, Oldřich. Cesty s nestmeleným povrchem v památkách zahradního umění. Praha: Národní památkový ústav ve spolupráci s Metodickým centrem zahradní kultury v Kroměříži, 2015. Odborné a metodické publikace. ISBN 978-80-7480-033-7.

KREJČÍŘÁK, Přemysl; PEJCHAL, Miloš; PAVLAČKA, Radek. Architektonicko-historický průzkum památky krajinářské architektury. Certifikovaná metodika. Lednice: Mendelova univerzita v Brně, Zahradnická fakulta, 2015.

OLŠAN, Jiří; ŠNEJD, Daniel; EHRLICH, Marek; KŘESADLOVÁ, Lenka; PAVLÁTOVÁ, Marie. Metodika pasportizace památky zahradního umění. Certifikovaná metodika. Praha: Národní památkový ústav. 2015.

KŘESADLOVÁ, Lenka; PAVLÁTOVÁ, Marie; OLŠAN, Jiří; EHRLICH, Marek. Metodika prostorové analýzy památek zahradního umění. Certifikovaná metodika. Praha: Národní památkový ústav. 2015. Národní památkový ústav, 2015

OLŠAN, Jiří; EHRLICH, Marek; KŘESADLOVÁ, Lenka; PAVLÁTOVÁ, Marie; ŠNEJD, Daniel. Metodika identifikace hodnot památek zahradního umění. Certifikovaná metodika. Praha: Národní památkový ústav, 2015.

KŘESADLOVÁ, Lenka; OLŠAN, Jiří; EHRLICH, Marek. Management plán ochrany památkových hodnot památek zahradního umění. Certifikovaná metodika. Národní památkový ústav, 2015.

VELEBIL, Jiří; BULÍŘ, Pavel; VRABEC, Vladimír; ANDREAS, Andreas; BUSINSKÝ, Roman; TÁBOR, Ivo. Péče o dřeviny a jejich zachování v památkách zahradního umění: certifikovaná metodika. Průhonice: Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v.v.i., 2016. ISBN 978-80-87674-12-3.

BAROŠ, Adam; BAROŠOVÁ, Ivana; BULÍŘ, Pavel; DOSTÁLEK, Jiří. Péče o bylinné patro v památkách zahradního umění: certifikovaná metodika. Průhonice: Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v.v.i., 2016. ISBN 978-80-87674-13-0.

DIENSTBIER, Filip; POUPEROVÁ, Olga; VÍCHA, Ondřej. Prosazování ochrany kulturních hodnot: v procesech územního plánování - územní plán: certifikovaná metodika. Praha: Leges, 2016. Certifikovaná metodika. ISBN 978-80-7502-146-5.

ICOMOS. Guidance on Heritage Impact Assessments for Cultural World Heritage Properties. ICOMOS 2011.

7. Seznam publikací, které předcházely metodice a byly publikovány

NOVÁK, Zdeněk. Císař Karel IV. a kulturní krajina. Sborník z vědecké konference "Odkaz Karla IV. v ekonomicko-kulturním kontextu" pořádané Katedrou arts managementu Fakulty podnikohospodářské, VŠE, Praha, 13. – 14. září 2016, zámek Loučeň, dostupné na <https://drive.google.com/file/d/0ByMXVbD7tjqAbXR3dHZKS3k3b3M/view>

NOVÁK, Zdeněk. Udržitelnost kompozice zahradního díla v průběhu času. In: Tvoříme ve spolupráci s přírodou, ve vyváženosti a harmonii. Dny zahradní a krajinářské tvorby: 2.–4. Prosince 2015: [sborník přednášek ze semináře konaného v Luhačovicích]. 1. vyd. Praha: Společnost pro zahradní a krajinářskou tvorbu, 2015, 83 s. ISBN 978-80-86950-17-4.

NOVÁK, Zdeněk. Moravská implementace principů francouzské zahrady knížetem Karlem Eusebiem z Liechtenštejna. Prameny a studie 54, 2014, s. 67–85. ISSN 0860-8483.

NOVÁK, Zdeněk. Dědictví staletých vlivů knížat z Lichtenštejna na zahradní kulturu a krajinu českých zemí. Časopis Matice Moravské 132, 2013, Suplementum, s. 101–136, příloha č. 5

NOVÁK, Zdeněk. Das Erbe des Einflusses der Fürsten von Liechtenstein auf die Garten- und Landschaftskultur der böhmischer Länder, Veröffentlichungen der Liechtensteinisch-Tschechischen Historikerkommission, Band 2: Die Liechtenstein: Kontinuitäten - Diskontinuitäten, Vaduz 2013, s. 123–173. ISBN 978-3-906393-63-6, příloha č. 6

NOVÁK, Zdeněk. A protože duší zahrady jsou vodotrysky a kašny..., Sborník z konference, Voda - pramen života, Kroměříž 2013, s. 23–27, příloha č. 7

NOVÁK, Zdeněk. Od rozmarýnu k orchidejím – Zimní zahrada zámku, Zámecká zahrada, Jak byl Lednicko-valtický areál zapsán do Seznamu světového dědictví, vše. In: KORDIOVSKÝ, Emil. Městečko Lednice. V Brně: Muzejní a vlastivědná společnost, 2004. Knižnice Jižní Moravy. ISBN 80-7275-055-0.

NOVÁK, Zdeněk. Dřeviny na veřejných městských prostranstvích. Praha: Nakladatelství Jalna, 2001. Odborné a metodické publikace: sv. 22. Vydavatel: Státní ústav památkové péče v Praze. ISBN 80-86234-21-5.

NOVÁK, Zdeněk. Projevy romantismu v zahradách Evropy a českých zemí na příkladu okolí zámku v Lednici na Moravě. In: Kamenná kniha, sborník k romantickému historismu-novogotice. Sychrov 1997.

NOVÁK, Zdeněk. Eisgrub-Feldsberg in Mähren. Ein bedeutendes Dokument der Landschaftsgestaltung in Mitteleuropa. In: Die Gartenkunst, Jg.: 6, Nr. 1, 1994, s. 89-104.

NOVÁK, Zdeněk. Lednicko-valtický areál jako významný doklad krajinářské tvorby ve střední Evropě. Zprávy památkové péče LIII/1993. ISSN 1210-5538.

NOVÁK Zdeněk. Quo vadis, památková péče v zahradách? In. Informační a odborně metodický bulletin. Brno: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1991. ISBN 80-850 32-04-X.

NOVÁK, Zdeněk. Slohová období a sortiment rostlin. Acta Pruhoniana, 54, r. 1988, s. 105–115. ISSN 0374-5651.